

**ORTAÖĞRETİM 9. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK
DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Nilgün ÖZTÜRK

T.C

İnönü Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönergesi'nin

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı İçin Öngördüğü

BİLİM UZMANLIĞI TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır.

Temmuz 2008

ÖZET

Bu araştırma, ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yapılmıştır. Söz konusu ilişki araştırılırken ergenin saldırgan davranışlarının cinsiyet, okul türü, okul başarısı, anne-baba eğitim düzeyi, gelir düzeyi, anne-baba tutumu, yaş, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmama, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmama, aile yapısı ve devamsızlık durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırmanın evrenini 2007-2008 eğitim öğretim yılında Malatya merkez ilçede bulunan ortaöğretim 9. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Malatya merkez ilçede bulunan Meslek Liseleri (Şehit Kemal Özalper Endstri Meslek Lisesi, Ticaret Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Yunus Emre Endüstri Meslek Lisesi, Kız Meslek Lisesi), Genel Liseler (Cumhuriyet Lisesi, Fatih Lisesi, Malatya Lisesi, Sümer Lisesi, Akıncı Lisesi), Anadolu Liseleri (Turgut Özal Anadolu Lisesi, Malatya Anadolu Lisesi, Beydağı Anadolu Lisesi) ve Fen Lisesinden 537'si kız, 693'ü erkek olmak üzere toplam 1230 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmanın veri toplama aşamasında Kocatürk'ün 1982'de geliştirmiş olduğu Saldırganlık Envanterinden yararlanarak Tuzgöl'ün (1998) geliştirdiği Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır. Bağımsız değişkene ait veriler Kişisel Bilgi Formu kullanılarak toplanmıştır.

Araştırmanın analiz aşamasında öncelikli olarak, varyansların homojen olarak dağılıp dağılmadığının belirlenmesi için Levene'nin Varyansların Homojenliği testi uygulanmıştır. Varyansların homojen olması durumunda Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmıştır. Varyansların homojen olmadığı durumlarda ise varyans analizi yerine Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular özetle şöyledir:

Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri cinsiyet, okul türü, okul başarısı, anne-baba eğitim düzeyi, gelir düzeyi, anne-baba tutumu, yaş, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmama, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmama, aile yapısı ve devamsızlık durumuna göre farklılaşmaktadır. Fakat annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve aile yapısının 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerinde önemli bir etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır.

ABSTRACT

This study has been carried out to analyze whether secondary school 9th grade students' aggression levels show any difference or not regarding some variables. While the relationship in question has been examined, it has been assessed whether the aggressive behaviors of the adolescent have differed or not in terms of such factors as sex, school type, school achievement, parents' education level, income level, parents' attitudes, age, satisfaction levels about friendship and teacher relations, family structure and school absenteeism.

The research universe consists of secondary school 9th grade students in the central district of Malatya during 2007 – 2008 academic year. And the sampling of the study is composed of 1230 students , 537 of whom are girls and 693 of whom are boys, from the following schools in the central district of Malatya: Vocational High Schools (Şehit Kemal Özalper Endüstri Meslek Lisesi, Ticaret Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Yunus Emre Endüstri Meslek Lisesi, Kız Meslek Lisesi); Regular High Schools (Cumhuriyet Lisesi, Fatih Lisesi, Malatya Lisesi, Sümer Lisesi, Akıncı Lisesi); Anatolian High Schools (Turgut Özal Anadolu Lisesi, Malatya Anadolu Lisesi, Beydağı Anadolu Lisesi) and Science High School.

During the data collection stage of the research, the Aggression Inventory developed by Kocatürk in 1982 and the Aggression Measure by Tuzgöl (1998) have been used. The data about the independent variable have been collected by making use of Personal Information Form.

At the analysis stage of the study, first of all, in order to determine whether the variances have been distributed homogeneously, Levene's Test of Homogeneity of Variance has been applied. In case of variances' being homogeneous, One Way Analysis of Variance has been used. In cases of variances' not being homogeneous, Kruskal-Wallis Test has been conducted instead of analysis of variance. Level of significance has been accepted as 0,5 through the research.

The findings obtained through the research can be summarized as follow:

Secondary school 9th grade students' aggression levels vary according to the factors such as sex, school type, school achievement, parents' education level, income level, parents' attitudes, age, satisfaction levels about friendship and teacher relations, family structure and school absenteeism. However, it has been found that the education level of mother and father,

income level and the structure of family don't have any remarkable effect upon the aggression levels of 9th grade students.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar.....	viii
ÖNSÖZ.....	xiii

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
Problem.....	13
Alt Problemler.....	13
Denenceler.....	14
Sayıtlılar.....	15
Sınırlılıklar.....	15
Tanımlar.....	15
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi.....	16

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	19
I.Saldırganlık İle İlgili Kuramsal Görüşler.....	19
I. 1 Psikoanalitik Kurama Göre Saldırganlık	19
I. 2. Biyolojik Kurama Göre Saldırganlık.....	21
I. 3. Sosyal Öğrenme Kuramına Göre Saldırganlık	25
I. 4. Engellenme- Saldırganlık Kuramı.....	29
II. Saldırganlık İle İlgili Araştırmalar	32
1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	32
2. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	49

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	67
Evren ve Örneklem.....	67
Veri Toplama Araçları.....	69
1. Saldırganlık Ölçeği.....	69
Saldırganlık Ölçeğinin Güvenirlik Çalışması.....	69
Saldırganlık Ölçeğinin Geçerlik Çalışması.....	70
Saldırganlık Ölçeğinin Puanlaması.....	70
2. Kişisel Bilgi Formu.....	71
Verilerin Toplanması.....	71
Verilerin İstatistiksel Analizi.....	71

BÖLÜM IV

BULGULAR.....	73
1. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	73
2. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Saldırganlık Düzeyleri.	74
3. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okuldaki Başarı Durumuna Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	76
4. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	78
5. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	79
6. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Ailenin Gelir Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	81
7. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	83
8. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	88
9. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinden Memnun Olup- Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	90

10. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olup- Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	97
11.Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Aile Yapısına Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	104
12. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Devamsızlık Durumuna Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	105

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM.....	108
1. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	108
2. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	110
3. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okuldaki Başarı Durumuna Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	112
4. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	113
5. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	115
6. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Ailenin Gelir Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	115
7. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	117
8. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	119
9. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinden Memnun Olup- Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	121
10. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olup-Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	123
11.Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Aile Yapısına Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	125
12. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Devamsızlık Durumuna Göre Saldırganlık Düzeyleri.....	126

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	128
KAYNAKÇA.....	133
EKLER.....	169
1.Saldırganlık Ölçeği.....	170
2. Kişisel Bilgi Formu.....	172
3. Resmi Yazışmalar	176

TABLOLAR

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
1. Araştırma Kapsamına alınan 9. sınıf öğrencilerinin Okul ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımları.....	68
2. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Testi Sonuçları.....	74
3. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	75
4. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Saldırganlık Düzeyi Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	75
5. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Başarı Durumuna Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	76
6. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Başarı Durumu Göre Saldırganlık Düzeyi Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	77
7. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	78
8. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	79
9. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	80
10. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	80
11. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Gelir Düzeyine Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	82
12. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Ailenin Gelir Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	83

13. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumuna Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	84
14. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Kruskal-Wallis Sonuçları.....	85
15. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Demokratik- ve Reddedici Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	85
16. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Demokratik ve Koruyucu Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	86
17. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Demokratik ve Otoriter Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	86
18. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Reddedici ve Koruyucu Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	87
19. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Reddedici ve Otoriter Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	87
20. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Koruyucu ve Otoriter Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	88
21.Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Yaşa Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	88
22. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	89
23. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinden Memnun Olup-Olmamaya Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	90
24. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinden Memnun Olup-Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Kruskal-Wallis Sonuçları.....	91
25. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Fikri Olmama ve Memnun Olmama Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	92
26. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Fikri Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	92

27. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Fikri Olmama ve Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	93
28. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Fikri Olmama ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	93
29. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Memnun Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	94
30. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Memnun Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	94
31. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Memnun Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	95
32. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Genellikle Memnun Olma ve Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	95
33. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Genellikle Memnun Olma ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	96
34. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Memnun Olma ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	96
35. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olup-Olmamaya Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları	97
36. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olup-Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Kruskal-Wallis Sonuçları.....	98
37. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Fikri Olmama ve Memnun Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	99

38. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Fikri Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	99
39. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Fikri Olmama ve Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	100
40. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Fikri Olmama ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	100
41. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	101
42. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olmama ve Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	101
43. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Memnun Olmama ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	102
44. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Genellikle Memnun Olma ve Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	102
45. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Genellikle Memnun Olma ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	103
46. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Memnun Olma ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları.....	103
47. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Aile Yapılarına Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	104
48. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Aile Yapısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	105

49. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Devamsızlık Durumuna Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	106
50. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Devamsızlık Durumuna Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	107

ÖNSÖZ

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin etkililiğini ve verimliliğini etkileyen unsurlardan biride şiddet olaylarının yaşanmamasıdır. Ancak lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimleri, toplumda artan şiddet ve saldırganlığın farklı boyutlarda okul ortamlarında yaşanması, ilgiyi okullarda yaşanan şiddete ve saldırganlığa yöneltmiş ve öğrenciler arasında görülen saldırganlık içeren davranışlar eğitim sistemi içerisinde bir yara halini almaya başlamıştır. Lise öğrencilerinin özellikle sözel ve fiziksel saldırganlık davranışlarına sıkça başvurmalarının yanı sıra saldırganlık davranışlarını okulun eşyalarına zarar verme şeklinde de sergiledikleri görülmektedir. Okullarda hızlı bir şekilde artmakta olan ve okullardaki kaliteyi düşüren saldırganlık içeren davranışlar bu nedenle araştırılmaya değer bulunmuştur.

Bu araştırmada ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Eğitimim sırasında bilgilerinden yararlandığım ve araştırmanın bütün safhalarında bana verdiği her türlü emeği için danışman hocam Prof. Dr. Mustafa KILIÇ'a, yüksek lisans eğitimim boyunca emekleri bulunan Doç. Dr. Alim KAYA, Doç. Dr. Mustafa KUTLU, Yrd. Doç. Dr. Yüksel ÇIRAK, Yrd. Doç. Dr. Özcan SEZER, Yrd. Doç. Dr. Baki DUY'a, istatistiksel işlemler konusunda bilgilerinden yararlandığım yüksek lisans dönem arkadaşım Abdullah ATLI'ya desteklerinden ötürü teşekkür ederim.

Ayrıca eğitimimin her aşamasında yanımda olduklarını hissettiren aileme şükran borçluyum.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, denenceler, sayıtlılar, sınırlılıklar, tanımlar, araştırmanın önemi ve gerekçesine yer verilmektedir.

Problem Durumu

Ergenlik dönemini içine alan ortaöğretim döneminde gençlerin çeşitli sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Toplumların geleceklerinin teminatı olan gençlerin fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal gereksinimlerini karşılamakta eğitim kurumları da önemli bir işleve sahiptir. Ancak ülkemizde eğitim veren bu kurumlar, bu işlevlerinin dışında son dönemlerde yaşanan şiddet olayları ile anılmaktadır. Okullarda yaşanan şiddet olayları ciddi bir sorun olarak dikkati çekmektedir. Özellikle son yıllarda söz konusu problemin artması durumun ciddiyetini sergilemektedir. Yaşanan bu sorun gözardı edilip gerekli önlemler alınmadığı takdirde önümüzdeki yıllarda bu sosyal sorun daha ciddi boyutlara ulaşacaktır.

Erken çocukluk döneminde, büyüme ve gelişmenin her aşamasında çocuğu korumak, yetiştirmek, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak, yaşam koşullarını iyileştirmek, gelişmesi için olanaklar sağlamak sadece ailenin değil aynı zamanda yakın çevresinin ve eğitim kurumlarının ve toplumun da görevidir (Erdemir ve Yaşar, 2004: 2). Birey, çocukluğundan yaşlılığına kadar geçen yaşam çizgisi üzerinde birbirinden farklı gelişim dönemlerinden geçer ve bu dönemler içerisinde birbiriyle aynı olmayan fizyolojik ve psikolojik bazı özellikler gösterir. Bu bağlamda bireyin hayatını genel hatlarıyla; çocukluk, ergenlik-gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi gelişim dönemlerine ayırarak incelemek mümkündür (Koç, 2004: 232). Ergenlik, bireyin yetişkinlik ile çocukluk yılları arasında ki gelişimsel dönemidir ve 12 ile 18 yaşlarını kapsamaktadır (Corey ve Corey, 1989: 60).

Çocukluktan ergenliğe geçiş yaşamdaki en karmaşık dönemlerden biridir. Yaşamın rotasında hiçbir zaman diliminde kişiler arasındaki güçlere ve çatışmalara kendini alıştırma ergenliğe geçişteki kadar göze çarpmamaktadır (Gleason, Compbell-Jensa ve Richardson, 2004: 43).

Bu dönemin özelliklerine genel olarak bakacak olursak, ergenin duygusal dünyasında bazı çelişkiler dikkati çekmektedir. Yalnızlıktan duyulan hazzın yanı sıra bir gruba katılma

özlemi, yetişkini hor görme, fakat ona dayanma, endişe ve umutsuzluğa kapılmalarına karşın geleceğe coşkuyla yöneliş bu duygulardandır (Yavuzer, 1996: 284-285). Genç içinde yaşadığı dönemin özelliğinden dolayı da zaman zaman bu sorunlarını çözememektedir. Bu dönemde ergen; fiziksel büyüme ve gelişme ile birlikte, psikososyal gelişim açısından da çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır (Tabak ve Akköse, 2006: 118). Ergenlik çağı genci görülmemiş şekilde hırçın ve sinirli olduğu zaman, onun iç dünyası daha da karmaşık demektir. Açıktan açığa sakın ve durgun görünürken bile o, gerçekten barut fıçısını andırabilmektedir (Jersild, 1978: 174)

Ergen yaşlılarının davranışlarını, giyim, kuşam ve beğenilerini benimser. Onlar gibi argo konuşur. Arkadaş grubu içinde bağlılığa ve dayanışmaya önem verir. Genç grupta kalmak için kendini arkadaşlarının etkisine bırakır. Onlardan ayrı düşmekten korkar gibidir. Kendini benimsetebilmek için kendine yanlış gelen davranışlara bile zaman zaman katılır (Yörükoğlu, 2002: 379). Gençlik çağında arkadaş grubunun genç üzerindeki etkisi ise gencin içinde bulunduğu diğer gruplardan daha öndedir (Aydoğmuş ve ark, 1993: 92).

Ergenlik döneminde ana baba tutumları da önemlidir. Anne baba tutumları, sevgiyi, hoşgörüyü ve kabul etmeyi içine alan “demokratik tutum” ve sevginin, hoşgörünün olmadığı, reddetmeyi içine alan “otoriter tutum” olmak üzere iki genel başlıkta toplanabilmektedir. Demokratik anne baba, çocuğun arzu ve ihtiyaçlarına karşı ilgilidir; onun iradesine ve sağlıklı uyumuna değer verir; yaşına göre kendisi ile ilgili bazı kararlar alması için teşvik edicidir. Otoriter anne-baba ise, çocuğuna olan sevgisini bile, çocuk istenilen şekilde davrandıkça (şartlı) gösterir. Sevgiyi bir pekiştireç olarak kullanırlar. Diğer olumsuz anne-baba tutumlarından biri de, aynı davranışa farklı zamanlarda farklı tepkilerin gösterilmesidir (Herken, Özkan, Kaya ve ark: 3). Araştırmalara göre, hoşgörülü ve demokratik evlerde yetişen çocuklar, arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha etkin, daha girişken, yaratıcı fikirler öne sürebilen, fikirlerini serbestçe söyleyebilen çocuklar olmaktadır (Yavuzer, 1993: 128-129).

Ergenlik döneminde çocuk aileden uzaklaşmaktadır. Bunun nedeni, başkaları tarafından beğenilmek, kabul edilmek, şiddetli bir bağımsızlık arzusu ve yetişkinlere bağlı oldukları konularda bağlılıklarından kurtularak kendi kişiliklerini kanıtlama gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Bunlarda kuşaklar arası çatışmalara neden olmaktadır. Kuşaklar arası çatışmaya neden diğer etkenler arasında, büyümeyle yeni olanaklar edinen gencin kendini yetişkin olarak kabul ettirmeye çabalaması gelir (Yavuzer, 1996: 311).

Ailede anne ve babanın boşanması da ergenin hayatını etkilemektedir. Bazı ergenlerin evdeki ve okuldaki sosyal ilişkileri bozulabilir. Bazı ergenlerde ise, yetişkinlere karşı büyük bir saldırganlık, karşı gelme veya karşıt durum olarak onlara yaklaşma kendini gösterebilir.

Özellikle erkek çocuklar başka yetişkin erkeklerden yardım ister duruma gelmiş ya da aşırı saldırgan tepkiler gösteriyor olabileceken kızlar da ise saldırganlık hem sözel, hem de fiziksel olarak artmış olabilir. (Ekşi, 1999: 63). Okul çağına gelmemiş çocuklar ve ergenlik çağındaki çocuklar boşanmalardan daha fazla etkilenmektedirler. Yapılan araştırmalar boşanmış aile çocuklarında ruhsal uyumsuzluğun yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Yörükoğlu, 2000: 109). Ergenlik çağına özgü duygulanım ve bilişsel özellikler dikkate alınmadan ailenin, çevrenin, toplumun gence kaba, katı, olumsuz, sert, ters davranması saldırganlık ve şiddet içeren davranışların oluşmasını kolaylaştırmaktadır (Köknel, 2000: 41).

İfade edilen bu zorlanmalar yetmiyormuş gibi, toplumun ergenlik çağı için öngördüğü bazı gelişimsel beklentiler, ergenin içinde bulunduğu zorlanmaları daha karmaşık ve içinden çıkılması güç bir duruma dönüştürmektedir (Kılıççı, 1992: 69). Ergenlik döneminin bu kadar sıkıntılı olması gencin stres ve zorluklarla başa çıkmasında gerçekçi olmayan yollara yönelmesine neden olmaktadır. Bu gerçekçi olmayan yollardan biri de saldırganlıktır.

Saldırganlık ister ikili ilişkilerde birinin diğerine sözel saldırıda bulunması şeklinde olsun, ister binlerce kişinin savaşlarda katledilmesi şeklinde değerlendirilsin insanlık tarihi kadar eskidir (Tuzgöl, 1998: 12). Geçmişten günümüze kadar insanlar kendi güçlerini başkalarına göstermek için farklı yöntemler kullanmışlardır. Bu gücün uygulanması ekolojik sistem içinde hayvanlar arasında doğal bir eylem olarak görülmüştür. İnsanlar kendi güçlerini göstermek ve onaylatmak istemişlerdir. İnsanlar sürekli kendi gücünü onaylatmak ve araştırmak için savaşlar, zorbalıklar ve istilalar uygulamıştır. İnsanoğlu sürekli güce karşı büyülenmiştir. Tarihe bakıldığında uzun süreli savaşların barışlardan daha fazla yer kapladığı görülmüştür. (Besag, 2002: 31).

Davranış ve tutumların oluşmasını;

- 1- Beklenti (bir ihtiyacın doğması)
- 2- Herhangi bir engellenme nedeni ile beklentinin gerçekleşmemesi
- 3- Hayal kırıklığı
- 4- Kızgınlık
- 5- Öfke
- 6- Saldırganlık olarak sıralayabiliriz (Kılıç, 2008)

Genel olarak saldırganlığın kötü olduğu düşünülmektedir. Eğer saldırganlık içeren davranış bir kişiye zarar vermek amacıyla yapılırsa bu istenmedik bir davranış olacaktır. Örneğin kalabalıkta yürürken bir yayanın yanlışlıkla bir kişiye çarpması ile okul bahçesinde diğer çocuklara kasten kötü davranan bir öğrencinin davranışı aynı şekilde değerlendirilmemektedir (Berkowitz, 1993: 5). Yine başka bir örnekte bir yandan suçsuz

kişileri öldüren bir kişi ile diğer taraftan bu kişiyi etkisiz hale getirmeye çalışan polisin davranışları düşmanca ve özgeci olmak üzere iki tür saldırganlık davranışı olarak betimlenmektedir. Özgeci saldırganlık, genel olarak grubun normları ve kuralları açısından kabul edilebilir amaçlar çerçevesinde toplum tarafından kabul edilmektedir (Ersanlı, 2005: 249).

Öfke, düşmanlık ve saldırganlık kavramları literatürde genellikle bir arada kullanılmaktadır. Bu durumu açıklamak için, öfkeli bir kocanın eşine bağırıldığını ve onu yumrukladığını düşünelim. Çoğu insan, onun “öfkeli” bir adam olduğunu ve saldırganlığının da onun öfkesinin bir göstergesi olduğunu söyleyecektir. Kocanın saldırgan davranışı (kadını dövmek) öfkesinden ayrı düşünülemez. Bu olaydaki öfke hem saldırganlık davranışını hem de eylemi tetikleyen içsel bir güdülenme hali anlamına gelmektedir. Günlük hayatta belirsiz olan başka bir terim de düşmanlıktır. Bir kocanın eşine kötü davranmasından dolayı ona düşman olduğu söylenebilir; fakat bu bağlamda düşmanlık bu adamın gerçek düşüncesini mi yoksa eşine karşı uzun süreli hissettiği olumsuz bir tavrı mı yansıtmakta ya da sadece onun davranışını mı tarif etmektedir. Eğer duygu ve düşünceler, verilen tepkiler, gösterilen tavırlar her zaman birbirine uysa, o zaman “öfke” ve “düşmanlık” kelimeleriyle ilgili bu farklı anlamlar pek sorun olmazdı. Ancak, bilmekteyiz ki, öfke duygusunun ardından her zaman şiddet içerikli bir davranış gelmemektedir ve şiddet kullanmayarak da durumla ilgili olumsuz düşüncelerimizi ifade ederek tepkimizi gösterebiliriz. Saldırganlık, öfke ve düşmanlık kavramlarının bu nedenlerden ötürü ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi gerekmektedir (Berkowitz, 1993: 19-20). Budak (2000) öfke kavramını, “Engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakma, kısıtlama vb. gibi durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye ya da kişiye yönelik şu ya da bu biçimde saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun olumsuz bir duygu” olarak tanımlamaktadır (Akt.,Özmen, 2004: 28).

İnsanların yaşamlarını olumsuz olarak etkileyen saldırganlık farklı araştırmacılar tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. Bazı tanımlar problemin öncesine odaklanırken (davranış öncesi olması gereken niyet dahil), bazıları ölçülebilir davranışın kendisiyle, bazıları da davranışın sonucu üzerine vurgu yapmışlardır. Saldırganlığın farklı tanımlanması konuya evrensel bir tanımlama getirmeyi zorlaştırmıştır. Saldırganlıkla ilgili bu alanda en sık kullanılan tanım “Davranış Öncesi” yaklaşımı olup, genelde karşıdaki kişiyi incitmek, kırmak ve ona zarar vermeyi amaçlayan davranışlar üzerinde durmaktadır (O’Shea, 2004: 2). Saldırganlıkta; biyolojik kuramın temsilcileri biyolojik kökeni ve genlerin etkisine vurgu yaparken, sosyal öğrenme kuramcıları öğrenmeyi ve çevre koşullarının etkisine vurgu yapmış, psikanalizciler ise saldırganlığın içgüdüsel bir davranış olduğu üzerinde durmuşlardır. Bu

konuda araştırma yapmış olan diğer bilim adamları ise saldırganlığı şu şekilde tanımlamışlardır. Berkowitz (1993), Crick ve Grotpeter (1995), Parke ve Slaby'e (1983) göre ise saldırganlık bir kişinin diğer bir kişiye zarar vermek veya incitmek için yaptığı genel davranışları içermektedir (Akt., O'Shea, 2004: 2). Roecklin'e göre (1998) saldırganlık başkalarını korkutmaya neden olmayı arzulayarak korku ve engelleme tarafından motive olabilen davranışları içermektedir (Akt., Kawamara, 2005: 8). Infante'e (1987) göre saldırganlık, saldırıya yoğunlaşmak, yıkmak veya yenmek, zarar vermek, hükmederek sembolik güç kullanmayı içeren bir davranıştır (Akt., Kunkle, 2004: 5-6).

Berkowitz (1998) ve Geen'e (1998) göre fiziksel ya da duygusal olarak herhangi birine zarar vermek niyeti ile yapılan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Akt., Ballord, Rattley, Fleming ve arkadaşları, 2004: 1). Yukarıda yer alan tanımlarda genellikle bir noktaya odaklanılmış olduğu dikkati çekmektedir ki o da bir kişiye zarar verme amacına vurgu yapılmış olmasıdır. Oysaki saldırganlık sadece bir kişiye yönelik yapılan bir davranış değildir. Birey çevredeki canlı ve cansız varlıklara ve kendisine de zarar verebilmektedir. Bu yüzden daha kapsamlı bir tanım yapacak olursak, doğrudan ya da dolaylı, sözel ya da fiziksel, aktif ya da pasif Buss (1991) ve planlanmış ya da planlanmamış, hayali ya da gerçek Schoot (1971), kendine ya da başkalarına yönelik olarak yapılan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Akt., Korkut, 2004: 321).

Saldırganlık, canlıların temel içgüdülerinden biridir. Belirli ölçüler içinde saldırganlık, yaşamı sürdürmek için gerekli olan davranışların kaynağı ve itici gücüdür (Köknel, 2000: 20). Ne var ki, saldırganlık hayvanlarda bu doğal amaca hizmet ederken, insanlarda olumsuz çevresel nedenlerle doğal sınırını aşarak kırıcı, yıkıcı dahası öldürücü şiddetlere varabilmektedir (Bakırcıoğlu, 2002: 130).

Averill'de (1993) saldırganlık konusunda kültürler arasında büyük farklılıkların mevcut olduğunu belirtmiştir. Lore ve Schultz'de (1993) saldırganlık eğilimleri evrensellik gösterse de, saldırganlık davranışının oluşumu çevre ve kalıtım faktörlerinin bir bileşkesini yansıtmaktadır. Hiçbir denklem insanların ne zaman saldırgan olacaklarını öngöremez; ancak uzun yıllar yapılan araştırmalar, farklı yollarla bir araya gelip çeşitli durumlarda saldırganlığa yol açan bir sürü biyolojik, öğrenmeyle ilgili, duygusal ve çevresel faktörün varlığını ortaya çıkarmıştır (Akt., Bernstein ve arkadaşları, 1994: 654). Saldırgan davranışa neden olan birçok farklı etken vardır.

Bunlar; Cairns ve arkadaşları (1990) kalıtımın saldırganlık üzerinde, özellikle hayvanlarda, çok etkili olduğuna dair güçlü bulgulara ulaşmışlardır. Lagerspetz ve Lagerspetz'de (1983) çalışmalarında, bir grup farenin en saldırgan olanlarını kendi aralarında

çiftleştirmişler ve yirmi beş nesil boyunca devam eden bu uygulamadan sonra, söz konusu farelerin kafeslerine giren her fareye hemen saldırdıklarını gözlemlemişlerdir. En az saldırgan olanların çiftleştirilmesinde ise, o kadar zararsız fareler elde etmişlerdir ki bu fareler kendilerine saldırıldığında bile kavga etmek istememişlerdir. Rushto ve arkadaşları (1986), Tellegen ve arkadaşları da (1988) bir arada ya da ayrı yetiştirilen ikizler üzerinde yaptıkları araştırmalar da insanlardaki saldırganlığın da kalıtsal öğeler taşıdığını gösteren bulgulara ulaşmışlardır (Akt., Bernstein ve ark, 1994: 654).

Yavuzer'e (2000) göre kalıtsal kişilik özelliklerinden dolayı çok hareketli, inatçı ve dürtüsel çocuklar saldırganlıklarını kontrol etmede daha çok güçlük yaşarlar (Yavuzer, 2000: 191). Aşırı saldırganlık bazen ebeveynlerin fazla koruyucu ve müsamahakar davranışlarından da kaynaklanmaktadır. Dışlanmış ve aşırı baskı altında kalmış bir çocukta da bu tür özellikler görülmektedir (Bakwin ve Bakwin,1953: 350).

Albert ve Walsh'e (1984) göre beyindeki birçok alan saldırganlığı etkilemektedir. Küçük farelerde, tarla farelerinde, kedi ve köpeklerde, septum, hipotalomus ve ilgili bölgelerdeki lezyonların, çoğunlukla tehdit edici olmayan uyarıcılara karşı verilen "savunmacı saldırganlığa" neden olduğunu belirtmişlerdir (Akt., Bernstein ve ark, 1994: 654).

Ayrıca, beyinde olabilecek bir organik bozukluk (Bakwin ve Bakwin,1953: 350) bazı hastalıklar (Nazik, 2000: 6) ve zeka seviyesinin düşük olması (Çağdaş ve Seçer, 2004: 330) çocuğun aşırı saldırgan olmasına neden olabilir. Bazen çocukta saldırganlık zevk veren, hoşagiden duygular yoluyla ifade edilmeye çalışılır. Bunlar; alay etme, zulüm, eziyet ve sataşma ile beraber gelmektedir (Bakwin ve Bakwin,1953: 350).

Çocuklardan ne tür bir davranış beklendiğinin açıklanmaması da çocukta saldırganlık davranışının oluşmasına neden olabilmektedir (Nazik, 2000: 64). Bazen çocuklar dikkat çekmek içinde saldırgan davranışlarda bulunabilmektedirler (Çağdaş ve Seçer, 2000: 329).

Çocukların sosyal becerileri yeteri kadar gelişmediği zaman kendilerini kontrol etmede güçlük yaşarlar. Çocuklar kendilerini ifade edemedikleri zaman ya da kızgınlık duygularını aktarmakta yetersiz olduklarında sinirlenir ve saldırgan davranışlar sergileyebilirler. Çocuklar kendilerini öfkeliendiren durumlarla baş etme konusunda yeterli becerilere ve deneyime sahip olmadıklarından kendilerini ifade etme konusunda saldırgan tutumlar sergileyebilirler (Çağdaş ve Seçer, 2004: 29; Kılıç, 2007).

Ödül ve ceza sistemi de saldırganlıkta etkili olabilmektedir. Bir ceza aracı olarak, saldırgan olmayan davranışlar kız çocuklarında kullanıldığında, bu durum kız çocuklarının saldırganlığı öğrenmemelerine yol açarken, erkekler için durum farklı olmaktadır. Saldırganlık ödüllendirilir ise erkekler ödüle sahip olmak için daha fazla saldırgan

davranışlarda bulunabilmektedirler (Vickery, 2003: 18). Jacklin, DiPetro ve Maccoby (1984) hem annelerin hem de babaların kız çocukları ile oynamadıkları daha fazla saldırganlık içeren oyunları erkek çocukları ile oynadıklarını belirtmişlerdir (Akt., Vickery, 2003: 18).

Saldırganlık üzerine yapılan araştırmalarda ailenin çok önemli bir yer aldığı görülmüştür. Olweus tüm faktörlerden en önemlisinin aile faktörü olduğunu belirtmiştir. Anne babanın güçlülere karşı tutumları ve davranışları, aile içinde birbirilerine karşı davranışları çocuk üzerinde çok etkili olmaktadır (Akt., Besag, 2002: 59).

Patterson yaptığı araştırmalarda şiddet uygulayan çocuklar üzerine şu verileri elde etmiştir (Akt., Besag, 2002: 60; Kılıç, 2007).

- Anne babanın çocuğa ilişkin olumsuz tutumları özellikle anne ile çocuk arasında ki ilişki.
- Aşırı baskı, fiziksel disiplin anlayışı ya da belirsiz ve esnek çocuk eğitimi
- Fiziksel şiddet uygulama
- Anne baba arasındaki ilişki bozukluğunun etkili olduğunu belirtmektedir.

Çocuklukta görülen saldırganlık üzerine yapılmış birçok araştırma vardır. Bu çalışmalarda Coie ve Dodge (1983), Coie, Dodge, Terry ve Wright (1991), Coie, Lochman, Terry ve Hyman (1992), Crick (1996), Kupersmidt ve Patterson (1991), Parker ve Asher (1987), Prinstein, Boergers ve Vernberg (2001), Prinstein ve La Greca (2004), Roland'a (2002) göre saldırganlığın bir dizi duygusal, davranışsal ve sosyal problemlerle bağlantılı olduğunu ortaya koymuşlardır (Akt., O'Shea, 2004: 1).

Gelişmeye bağlı olarak saldırganlığın şekli de değişmektedir. Parke ve Slaby (1983) yürümeye yeni başlayan çocukların saldırganlığı daha çok fiziksel atak şeklinde kullandıklarını, büyük çocukların, gelişmiş dil ve iletişim becerilerinden yararlanarak sözlü saldırı yolunu daha fazla tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Saldırganlığın ifade şeklindeki bu gelişimsel değişimler sadece artan sözlü becerilerden değil aynı zamanda yetişkin beklenti ve kurallarındaki değişimlerden de kaynaklanmaktadır. Yaşça büyük çocuklar arasındaki sözlü sataşmalara genellikle müdahale edilmezken, çoğu ebeveyn ve öğretmen, çocuklar olgunlaştıkça sergiledikleri fiziksel saldırganlıklara daha az müsamaha göstermektedirler (Akt., Hetherington ve Parke, 1993: 596).

Hartup (1974) bir kreşe yapılan bir ziyarette veya bir ilkokulun oyun bahçesinde yapılan kısa süreli bir gözlemle şiddet davranışının biçim ve sıklığında çok çarpıcı bazı yaş farklılıklarını görmemizin mümkün olacağını belirtmiştir. Kreş çağındaki çocuklar hem daha çok şiddet sergilemektedirler hem de oyuncak ve eşyaları için kavga etmeye daha

eğilimlidir; yani, onlardaki saldırganlık daha çok araçsaldır. Buna karşın, yaşça daha büyük çocuklar (6-7 yaştakiler) eleştiri, alay etme, gevezelik, isim takma ya da sözlü olarak kınama gibi daha çok kişiye yönelik veya düşmanca saldırganlığı kullanmaktadırlar (Akt., Hetherington ve Parke, 1993: 595). Çocuklar, birinin kendilerine zarar vereceğini anladıklarında, kişinin eşyalarına dolaylı yollardan zarar vermekten ziyade, o kişiye doğrudan saldırarak karşılık verdiklerini belirtmişlerdir (Hetherington ve Parke, 1993: 595). Çocukluk zamanında arkadaşlarına gücünü kabullendirmek isteyen çocuk büyüdüğü zaman gücünü daha şiddetli ve farklı şekillerde göstermek istemektedir. Okuldaki çocuklar doğal olmayan bir yolla kendi grupları içerisinde hiyerarşi oluşturmak için saldırgan tutumlar edinmektedirler (Besag, 2002: 31).

Yaş ilerledikçe çocukların karşıdaki kişinin niyeti ya da amacını anlama yetenekleri gözle görülür oranda gelişmesine rağmen, kişinin niyetini tam olarak anlamakta farklılıklar görülür. Bazı çocuklar, özellikle çok saldırgan olanlar, akranlarının esas niyetlerini anlamada çok zorluk yaşarlar. Bu durum özellikle davranışın saldırganca ya da yararlı olduğunun aşikâr olmadığı muğlak durumlar için geçerlidir. Böyle bir durumda, sınıf arkadaşları tarafından saldırgan olarak nitelenen çocukların -sanki karşıdaki kişi saldırganca bir niyet taşıyormuş gibi- düşmanca bir tavırla tepki vermeleri muhtemeldir. Saldırgan çocuklar dünyayı tehditkâr ve düşmanca bir yer olarak görmektedirler. Başkalarının hareketlerini farklı algırlarlar; fazla saldırgan olmayan çocuklara oranla, kendileri dışındaki insanlarda daha çok öfke ve saldırganlık olduğunu zannetmektedirler (Hetherington ve Parke, 1993: 595).

Saldırganlığın ifade ediliş şekilleri açısından birbirinden farklı biçimleri vardır. Bunlar şu şekildedir;

- 1- Doğrudan (açık) yapılan saldırganlık,
- 2- İlişkisel saldırganlık,
- 3- Dolaylı saldırganlık,
- 4- Sosyal saldırganlıktır (O'Shea, 2004: 3).

Genellikle yapılan birçok çalışmada saldırganlığın sözel veya fiziksel olabileceği ve doğrudan olduğu belirtilmektedir (O'Shea, 2004: 3).

Doğrudan saldırganlık en çok incelenen ve araştırılan saldırganlık biçimidir. Fiziksel ve sözel saldırganlığı da kapsamaktadır (O'Shea, 2004: 3). Doğrudan bireye yönelik ve kasten zarar verme amaçlı yapılmaktadır (Besag, 2002: 31). Doğrudan saldırganlık biçimlerinden olan fiziksel saldırganlık bir kişiyi ya da eşyayı kırma ve yaralama amacı taşıyan ve bu niyetle yapılan fiziksel bir harekettir. Dövmek, itmek ve tekmelemek fiziksel saldırganlık örneklerindendir (O'Shea, 2004: 3). Yapılan çalışmalarda araştırmacılar çocuklarda ve

ergenlerde fiziksel saldırganlık seviyesinin önemli oranda değişebileceğini belirtmişlerdir. Fiziksel saldırganlığın yüksek seviyede hayatın ileriki yıllarında sonradan oluşması olasılığının daha az olabileceğiyle ilgili bir kanıt ulaşılmıştır (Brame, 2001: 503). Sözel saldırganlık ise, aşağılama, korkutma, tehdit etme veya psikolojik acı verme amacıyla bir kişiye karşı söylenen sözler şeklindedir. Bir kişiyi incitmek amacıyla tehdit etmek veya ad takarak (lakap) bu isimlerle çağırmak sözel saldırganlık örneklerindendir (O'Shea, 2004: 3). Doğrudan sözel saldırganlığı her iki cinsiyette eşit düzeyde sergilemektedir. Erkekler sözel saldırganlık kadar fiziksel saldırganlığı da doğrudan kullanmaktadırlar (Björkqvist, Lagerspetz ve Kaukiaine, 1992: 118). Sözel saldırganlık sadece sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerde görülmemektedir (Salyer, 2005: 1) ve Infante ve arkadaşları (1992) sözel saldırganlığı yüksek olan bireylerin, sözel saldırganlığı daha düşük olan bireylere oranla sözel olarak daha sık saldırgan mesajlar kullandıklarını belirtmişlerdir (Akt., Kunkle, 2004: 6). Solomon ve Serres'da (1999) sözel saldırganlığın fiziksel saldırganlıktan daha tehlikeli olabileceğine dikkat çekmişlerdir. Weber ve Patterson'da (1997) çocukların sosyalleşme yeteneklerinin gelişmesinde ve kişilerarası ilişkiler kurmasında sözel saldırganlığın fiziksel saldırganlıktan daha zararlı olabileceğine değinmişlerdir (Akt., Salyer, 2005: 9).

İlişkisel saldırganlık kişilere zarar verme stratejilerinin doğrudan kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Kasten birilerine aldırmamak, arkadaşlıklarını ya da duygusal desteklerini geri çekmek, tehdit etmek, gruba dahil olan birini dışlamak veya konuşmamak bu saldırganlık örneklerindendir (Crothers, Field ve Kolbert, 2005: 349). Parker ve arkadaşları (1995) ilişkisel saldırganlığı ve kurbanlığı ergenler arasında nadir bulmuşlardır (Akt., Prinstein, Boergers ve Vernberg, 2001: 480). Crick (1997), Crick ve Grotpeter (1995), Crick ve Rose (2000), Heninnhon, Hughes, Cavell ve Thompson'da (1998) yaptıkları araştırmalarda kadınlarda ilişkisel saldırganlığın, doğrudan saldırganlıktan daha yaygın olabileceğine değinmişlerdir (Akt., O'Shea, 2004: 3).

Dolaylı saldırganlık ise, ilişkisel saldırganlığa benzer bir formdadır. Kesin olan dolaylı saldırganlık davranışlarının ilişkisel saldırganlık davranışları ile örtüşmesidir. Dolaylı saldırganlıkta direk hedefin karşısına çıkılmaz (O'Shea, 2004:4). Saldırgan birey saldırgan davranışla bir ilişkisi yokmuş gibi görünerek, hedef kişiye zarar vermeye çalışır (Yalçın, 2007: 211).

Sosyal saldırganlık ilişkisel saldırganlığa benzer başka bir saldırganlık türüdür. Galen ve Underwood'a (1977) göre sosyal saldırganlık, bir kişinin itibarını veya sosyal statüsünü zedeleyerek bireyin kişilik ve sosyal duruşuna zarar verme amacı taşıyan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Akt., O'Shea, 2004: 5). Sosyal saldırganlık bir araç olarak

kullanılmaktadır. Hayal kırıklığı ve kızgınlığın bir tür ifadesi olarak kullanılmaktadır. Kişi kendi isteklerini başkaları üzerinde kullanmak için saldırgan tutumlar içine girebilmektedir (Besag, 2002: 31).

Saldırganlık çoğu insanın belli zaman dilimlerinde değişik boyutlarda kullandığı ya da sonuçlarından çeşitli şekilde etkilenilen bir davranış olarak dikkati çekmektedir.

Sosyal ve psikolojik bir sorun olan şiddet, günlük yaşantımızda çok farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bu olay sadece başkalarının başına gelen ya da başka kişileri ilgilendiren bir olguda değildir. Her birimizin günlük yaşamda karşılaşabileceği kadar da yaygınlık gösterebilmektedir. Ailede, kişilerarası ilişkilerde, sokakta, sinemada, televizyon programlarında daha çok çocukların ilgiyle oynadıkları bilgisayar oyunlarında ve günlük basında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Öğülmüş, 2006: 17).

Günlük hayatımızda yoğun bir şekilde yaşanan şiddet olaylarının görüldüğü yerlerden biride okullardır. Özellikle son günlerde okullarda ve öğrenciler arasında yaşanan şiddet olayları dikkatleri bu konu üzerine daha da yoğunlaştırmıştır.

Amerika Birleşik Devletinde 1998 tarihli yıllık okul güvenliği raporunda (Annual Report on School Safety) belirtildiği üzere saldırganlık toplumda büyük bir problem olarak görünmektedir. Günlük yazılı basında her gün öğrenciler, eşler ve milletler arasında saldırganlıkla ilgili olayların anlatılması geniş yer almaktadır. Okullarda yaşanan şiddetin öldürücü oluş derecesine rağmen, hala göreceli olarak nadiren okullardaki saldırganlığın genel olduğu ifade edilmektedir (Akt., Gleason ve ark, 2004: 43).

Furlong ve Morrison'de (2000) okullarda şiddet kavramının 1992'de yaygın olarak kullanılmaya başlandığını ve hakkında bir dizi araştırma yapıldığını belirtmektedir. Bu araştırmaların o tarihten itibaren artmasının en önemli nedeni okullarda şiddet ve saldırganlık içeren olayların artmasıdır (Akt., Korkut, 2004: 325).

Astor ve Meyer'e (2001) göre okulda şiddet davranışları fiziksel yaralama, psikolojik baskı ve mülke zarar verme gibi birçok kasti davranışı kapsamaktadır. Bu olaylar sıklık ve şiddet bakımından değişen davranışları da içermektedir. Bunlar; cinayet, silah kullanma, cinsel taciz, kavga, zorbalık, sözlü tehdit ve gözdağı verme, dayak, çete şiddeti, okul yolunda fiziksel veya lafla taciz gibi davranışları kapsamaktadır (Akt., Balkıs, Duru ve Buluş, 2005: 85).

Larson'e (1998) göre kurbanların ve suç işleyenlerin sayıları geçen son on yılda gittikçe artmıştır, ergenlik yıllarında zirveye ulaşmıştır. 7. sınıf düzeyinde zorbalık, fiziksel yaralamanın da dahil olduğu dövüşmek, ve okulda silah taşıma olayları sık sık olmaktadır. Harel ve arkadaşlarına (1998) göre son dönemdeki araştırma raporları göstermektedir ki,

hemen hemen 7. sınıf seviyesindeki erkeklerin % 70'i zorbalık yaptıklarını, erkeklerin % 80'i fiziksel dövüslere katıldıklarını, % 16'sının ise tıbbi tedavi gerektirdiğini gösteren çalışmalar yapılmıştır (Akt., Shectman, 2000: 157).

Saldırgan olan çocukların saldırgan olmayan çocuklara oranla uzun vadede eğitimsel zorluklar yaşayacakları psikolojik ve kişiler arası ilişkilerde daha önemli zorluklar yaşadıkları görülmüştür (Rapper, 2006: 1). Lahey ve arkadaşları (2000) yapmış oldukları çalışmalarda klinik tahminlere göre çocukların saldırganlıklarını herhangi bir zaman diliminde erkeklerde % 4 ile % 12 arasında, kızlarda % 2 ile % 7 arasında sergiledikleri görülmüştür. Saldırganlığın bir şekli olarak zorbalığın, ya kurban olarak ya da saldıran kişi olarak okul çağındaki çocukların % 10 ile % 23'ünü etkilediği tahmin edilmektedir (Akt., Rapper, 2006: 1).

Yukarıda ifade edilenlerden de anlaşılacağı gibi ergenlik döneminin oldukça sıkıntılı olduğu, ergenin evde, okulda, sokakta saldırganlık olaylarına karışabileceği ve bu şekilde ergenin hem kendisi hem de çevresi için yıkıcı bir güç olabileceği fikrinden hareketle saldırganlık düzeyini etkileyebileceği düşünülen değişkenlerle ilgili bu araştırma düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizdeki okullarda da yaşanan saldırganlık olaylarını etkileyebilecek değişkenlerin araştırılmasına ve bu konuda yapılacak önleme çalışmalara önem verilmelidir. Çünkü saldırganlığı etkilediği düşünülen etkenlerin belirlenmesi ve bu konuda önleme çalışmalarının yapılması hem daha başarılı ve mutlu öğrenciler hem de daha sağlıklı bir toplum oluşturmak için önemlidir.

Bu çalışmada da öğrencilerin saldırganlık düzeyini etkileyeceği düşünülen değişkenlerle bu konunun önemi vurgulanmaktadır.

Problem

Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri bazı değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?

Alt Problemler

Yukarıda belirlenen probleme dayalı oluşturulan alt problemler aşağıda sunulmuştur:

1. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
2. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri okul türlerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
3. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri başarı durumlarına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
4. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri annelerinin eğitim düzeylerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
5. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
6. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri gelir düzeylerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
7. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri anne-baba tutumuna göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
8. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri yaşlarına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
9. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
10. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
11. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri ailenin yapısına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
12. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri devamsızlık durumuna göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

Denenceler

Araştırmanın, problem ve alt problemlerine dayalı olarak belirlenen denenceleri aşağıda ifade edilmiştir:

1. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark göstermektedir.
2. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri okul türlerine göre anlamlı bir fark göstermektedir.
3. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri başarı durumlarına göre anlamlı bir fark göstermektedir.
4. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri annelerinin eğitim düzeylerine göre anlamlı bir fark göstermektedir.
5. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı bir fark göstermektedir.
6. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri gelir düzeylerine göre anlamlı bir fark göstermektedir.
7. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri anne-baba tutumuna göre anlamlı bir fark göstermektedir.
8. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri yaşlarına göre anlamlı bir fark göstermektedir.
9. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre anlamlı bir fark göstermektedir?
10. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre anlamlı bir fark göstermektedir.
11. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri ailenin yapısına göre anlamlı bir fark göstermektedir.
12. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri devamsızlık durumuna göre anlamlı bir fark göstermektedir.

Sayıtlılar

Bu araştırmanın sayıtlıları şöyledir;

1. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri farklıdır.
2. Veri toplama aracı olarak kullanılacak olan kişisel bilgi formu ve saldırganlık envanteri sorularına her öğrencinin içtenlikle cevap verdikleri kabul edilmiştir.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır;

1. Bu araştırmanın evreni 2007-2008 eğitim- öğretim yılında Malatya merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Anadolu Liseleri, Fen Lisesi, Meslek Liseleri ve Genel Liselere devam eden öğrenciler ile sınırlıdır.
2. Araştırmada saldırganlık düzeyi Tuzgöl'ün (1998) geliştirdiği Saldırganlık Ölçeğinin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.
3. Araştırmanın bağımsız değişkenleri, araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu içinde yer alan değişkenlerle sınırlıdır
4. Araştırmada algılanan aile tutumu değişkeni için ayrıca bir ölçme aracı kullanılmamıştır. Düzeyler, kişisel bilgi formunda verildiği gibidir ve kişinin algısına göre cevaplanacaktır.

Tanımlar

Bu araştırmada kullanılan kavramlar aşağıda belirtildiği gibi tanımlanmıştır.

Saldırganlık: Başkalarını incitmeyi amaçlayan (niyet) her türlü davranış ya da eylemdir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1993: 236)

Ergenlik: Erinlik ile başlayıp yetişkinliğe kadar süren bir dönemi kapsamakta, çocukluk ile yetişkinlik arasında bir geçiş dönemini oluşturmaktadır (İnanaç ve ark, 2004: 229).

Ortaöğretim 9. sınıf: Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim kurumlarının 9. sınıflarında diğer bir ifade ile lise I. sınıflarında eğitim ve öğretimlerine devam eden öğrencilerdir.

Genel Lise: Türk Milli eğitiminin amaçları doğrultusunda öğrencileri ortaöğretim seviyesinde asgari genel kültüre sahip, toplumun sorunlarını tanıyan, ülkenin ekonomik, sosyal ve toplumsal kalkınmasına katkıda bulunan insanlar olarak yetiştiren ve yüksek öğretime öğrenci hazırlayan öğretim kurumlarıdır. www.portaltr.net/forum/egitim-genel 16.05.2008

Anadolu Lisesi: İlköğretim üzerine hazırlık sınıf bulunan veya bulunmayan ve hazırlık sınıfı dışında en az 4 yıl öğrenim veren karma okullardır. Yayın tarihi: 05.11.1999/ 23867 RG 16.05.2008

Fen Lisesi: Eğitim- öğretim süresi 4 yıl olan yatılı ve karma okullardır. Yayın tarihi: 10.01.1999/ 23579 RG 16.05.2008

Meslek Lisesi: Öğrencileri Türk Millî eğitiminin amaç ve ilkeleri ile kalkınma plânlarındaki politika ve hedeflere uygun olarak yürütmek, evrensel değerler doğrultusunda uluslararası meslekî niteliklere sahip insan gücünün yetiştirilmesini sağlayan ortaöğretim kurumlarıdır. <http://etogm.meb.gov.tr> 06.06.2008

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Çağımızdaki modernleşmenin getirdiği rahatlıkların ve teknolojinin sağladığı imkanların vazgeçilmez olması ile birlikte, yaşamı giderek daha da karmaşıktırdığı da bir gerçektir. Ekonomik, sosyal, siyasal pek çok alandaki gelişmeleri izleyebilmek, gelişmelere ve değişen rollere ayak uydurabilmek; zaman zaman ruh sağlığını zorlayabilmekte, kişilerin stres kaynaklarını artırabilmekte, olaylar karşısında kolayca öfkeye kapılabilmelerine ve saldırgan davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır (Şahin, 2002: 47).

Son yıllarda Türkiye ve dünyada şiddete yönelik olayların büyük bir hızla artmakta olduğu gözlenmektedir. Gerek yazılı ve gerekse görsel basın yayın organları aracılığıyla her gün onlarcasının haber programlarına konu olduğu şiddet içerikli bu davranışlar, toplumsal bir sorun haline gelmiştir (Özmen, 2006: 41). Saldırganlık bireylerin uyumunu güçleştirdiği için saldırganlığa yönelik olarak hem önleme hem de tedavi çalışmaları yürütülmektedir. Önemli olan saldırganlık süreklilik kazanıp bir alışkanlığa dönüşmeden gerekli önlemleri alabilmektedir. Önlem alabilmek için ise saldırganlıkla ilişkili etmenlerin belirlenmesi gerekmektedir (Kurtyılmaz, 2005: 13).

Lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimleri, toplumda artan şiddet ve saldırganlığın farklı boyutlarda okul ortamlarında yaşanması, ilgiyi okullarda yaşanan şiddete ve saldırganlığa yöneltmiş ve öğrenciler arasında görülen saldırganlık içeren davranışlar eğitim sistemi içerisinde bir yara halini almaya başlamıştır. Lise öğrencilerinin özellikle sözel ve fiziksel saldırganlık davranışlarına sıkça başvurmalarının yanı sıra saldırganlık davranışlarını okulun eşyalarına zarar verme şeklinde de sergilediklerini gösteren gözlemler de vardır. Yine ülkemizde İçişleri Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğünün illere bir genelge göndererek her okula bir polis uygulamasını başlatması için talimat vermiş olması bu konunun önemini daha da vurgulamaktadır (Vatan Gazetesi, Anayurt Gazetesi, 27.09.2007).

Ergenlik döneminde gençler kimlik kazanımının da etkisiyle, çevrelerinde ve medyada çok fazla şiddet olayı görüp, bunlarında bazı toplum kesimlerince veya bazı medya organlarınca onaylanır tarzda yayınlanması nedeni ile saldırgan modelleri kanıksayıp sonra bunları içselleştirerek saldırgan davranışlar sergileyebilmektedirler (Gümüş, 2000: 10).

Yurt dışında bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda saldırganlıkla ilgili olabilecek birçok değişkenin ele alınıp incelendiği görülmüştür. Ülkemizde yapılan araştırmalar incelendiğinde saldırganlık ve spor, video oyunları, gençlerin dinlediği müzik türü ve depresyon, üniversite, ilköğretim ya da yatılı bölge okullarında okuyan öğrencilerin saldırganlık düzeylerini etkileyeceği düşünülen etkenlerle ilgili araştırmalar yapıldığı görülmüştür

Saldırganlık, toplumda yaygın olarak görülmesine rağmen bu konunun özellikle çocukluk dönemini ya da üniversite dönemini kapsayacak şekilde ele alınmış olması, ergenlik döneminde de saldırganlık davranışının yaşanılabileceğinin göz ardı edilmesi nedeniyle ortaöğretim düzeyinde bu çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Ülkemizde saldırganlık ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde hemen hemen hepsinde saldırganlığın genellikle sınırlı değişkenlerle bağlantısının kurulduğu fark edilmiştir. Oysa, ergenlik dönemini içine alan lise döneminde ergenlerin duygusal, sosyal, zihinsel ve kişilik gelişimlerinin devam ettiği ergenin kendini ve çevredeki insanları tanıma ve anlama çabasına girdiği görülmektedir. Aynı zamanda bu dönemde ergen bir taraftan ergenlik dönemi ve sorunlarıyla baş etmeye çalışırken diğer taraftan da yeni başladığı ortaöğretim kurumundaki yeni ortam ve koşullara kendini alıştırmaya çalışırken oldukça zorlanmakta, zaman zaman öfkeye kapılarak saldırganlık içeren davranışlar göstermektedir.

Bu nedenler dikkate alındığında saldırganlık davranışının bazı değişkenlerle ilişkili olduğu düşünülerek bu çalışmanın yapılmasına ve saldırganlıkla, belirtilen değişkenler arasındaki ilişkinin tespit edilmesine çalışılmıştır.

Bu betimsel çalışmadan elde edilen bulguların saldırganlıkla ilgili araştırma yapan araştırmacılara yeni bilgiler sağlayacağıının ötesinde literatüre de katkı getireceği düşünülmektedir. Ayrıca saldırganlığı azaltma ve kontrol etmeyi amaçlayan uygulama çalışmalarının geliştirilmesine yardımcı olabileceği ve saldırganlık olgusunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı da düşünülmektedir. Başta okul idarecileri, öğretmenler ve okul psikolojik danışmanları öğrencilerinde ki saldırganlık davranışlarını görme, tanımlama ve ortadan kaldırmaya yönelik önlemler almada saldırgan davranışları daha iyi anlamak için bu araştırmanın bulgularından yararlanabilirler.

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, önce saldırganlık kavramı ile ilgili kuramsal görüşler ele alınmıştır. Daha sonra ise konu ile ilgili olarak yurt dışında ve yurt içinde yapılan bazı araştırmalara yer verilmiştir.

1. Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Görüşler

Farklı yaklaşımlar, saldırganlığı farklı biçimde yorumlamaktadır. Bazı kuram ve araştırmalar saldırganlığın doğuştan gelen bir içgüdü olarak insanın doğasında var olduğunu, bazıları ise öğrenme sonucu kazanıldığını savunmuşlardır.

1. Psikoanalitik Yaklaşım Göre Saldırganlık

İnsan saldırganlığı ile ilgili en eski kuram içgüdü kuramıdır ve bu kuramın temsilcisi Freud'dur. Freud'un görüşleri ilk kez ana çizgileriyle "Why War" (Niçin Savaş) adlı ünlü bir mektupta dile getirilmiştir. Bu mektup, 1932 yılında Albert Einstein'ın Freud'a yönelttiği insanlığın savaştan nasıl kurtarılacağına ilişkin sorusuna yanıt olarak yazılmıştır (Morgan, 2000: 391). Freud saldırganlığın doğuştan gelen, kaçınılmaz ve evrensel bir olgu olduğunu iddia ediyordu. Ona göre, saldırganlık giderek biriken ve belli bir noktada dışarı atılması gereken biyolojik içgüdüsel bir dürtüdür. Bazen birine karşı fiziksel ya da sözlü taciz yoluyla dışarı atılmakta; bazen de saldırganlık içe yönelmekte ve intihar dahil kişinin kendini cezalandırması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Akt., Bernstein ve ark, 1994: 654).

Gillespie (1971) Psikoanalitik düşüncenin savunucularından; saldırganlığı çoğunlukla içgüdüsel dürtülerin bir sonucu olarak görmüştür (Akt., Schwartz ve Johnson, 1985: 105).

Freud, insanoğlunun başkalarına zarar vermeye doğuştan eğilimli olduğunu savunan ilk önemli psikiyatristtir. Ona göre, davranışı belirleyen iki önemli dürtü vardır. Bunlardan yaşam içgüdüsüne Eros, ölüm içgüdüsüne Thanatos denir (Derlaga ve Janda, 1981: 336; Nelson-Jenos, 1982: 88; Corey, 1990: 96-97; Geçtan, 1993: 30; Freedman ve ark, 1993: 239; Mitscherlich, 2000: 8). Yaşam içgüdülerinin amacı hayatı sürdürmek ve zenginleştirmektir. Açlık, susuzluk ve cinsellik bunlardandır. Yaşam içgüdüsünü çalıştıran enerji türüne Freud

libido adını vermiştir (Derlaga ve Janda, 1981: 336; Geçtan, 1993: 30). Libido doğuştan, gelen haz veren, uyum sağlayan kişiliği ve davranışları oluşturan, yaşam boyu süren ruhsal gücün gelişmesi ise belli aşamalardan geçmektedir. İlk aşama ağız (oral) dönemidir. Bu dönemde dişler, ağız ve çene doyum kaynağı olmaktadır. Benliğin ilk tomurcukları belirir. Isırmak, diş geçirmek, kemirmek çocukta hoş durumlar yaratır ve ona haz verir. Ağızla ilgili sadistik kişilik yapısının ilk belirtileri görülür. Bu dönemde takılıp kalma ya da bu döneme geri dönüş, saldırgan davranışların temeli olarak kabul edilmiştir (Köknel, 2000: 34; Ersanlı, 2005: 245). İkinci aşama anal dönemdir. Saldırgan davranışlar dışkı döneminden de kaynaklanır. Dışkıyı güçlü ve yıkıcı bir silahmışçasına saldırgan duygularla püskürtme eğilimine anal sadizm denmektedir (Geçtan, 1993: 36). Üçüncü aşama fallik dönemdir ve bu dönemde çocuğun karşı cinsten olan ebeveyne ilgisi ve kendi cinsinden olan ebeveyne duyduğu düşmanlık duyguları ile saldırganlık ortaya çıkmaktadır (Geçtan, 1993: 39). Ayrıca bu dönemin en önemli ruhsal olayı Oedipus karmaşasıdır. Bu dönemde üst benlik Oedipus karmaşasının bastırılması için gerekli olan gücü sağlamaktadır. Bu dönemde üst benlikten benliğe yöneltilen aşırı baskı, korku ve suçlama bazen saldırgan davranışlara dönüşebilmektedir (Köknel, 2000: 36). Dördüncü aşama gizil dönemdir ve bu dönemde cinsel ve saldırgan enerjiler, öğrenme, oyun, çevreyi araştırma ve diğer insanlarla daha etkin iletişim kurmaya yönelmiştir (Geçtan, 1993: 41).

Freud yıkıcı içgüdü olarak nitelendirdiği ölüm içgüdüsünü yaşam içgüdüsüne göre daha kapalı bir biçimde işlemiştir (Geçtan, 1993: 32; Özdoğan, 2000: 69). Ölüm içgüdülerinin amacı kendi kendine zarar vermektir. Freud, saldırganlığı, sürekli ifade edilmeyi gerektiren içsel bir dürtü olarak kuramlaştırmıştır. Bu saldırgan dürtünün başkalarına karşı kullanılması, sadizm ya da başkalarına eziyet etmedir (Derlaga ve Janda, 1981: 336; Ersevimi, 199756). Yaşamın amacı ölümdür diyen Freud, her insanda bilincinde olmadığı bir ölüm isteğinin var olduğuna inanmıştır. Freud'a göre yaşam ölüme giden dolaylı bir yoldur (Geçtan, 199332; Özdoğan, 2000: 69). Ölüm içgüdüsünün önemli bir türevi saldırganlık dürtüsüdür. Freud'a göre saldırganlık, gerçekte insanın kendine yönelik olan yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki objelere çevrilmesidir. İnsan diğer insanlarla savaşı ve onlara karşı yıkıcı davranışlar geliştirir. Çünkü kendini yok etme isteği ve yaşam içgüdüleri birbirini etkisiz kılabilir (Geçtan, 1997: 60; Özdoğan, 2000: 69).

Baron'da (1983) Freud'un, saldırganlığı diğer içgüdüler gibi tatmin edilmesi gereken bir içgüdü olarak açıkladığını ve saldırgan davranışların ortaya çıkması için bir dış uyarana gerek olmadığını savunduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda saldırganlık içgüdüsünün

amacının tatmin olmak olması nedeniyle saldırganlığın ortadan kalkmasının imkansız olduğunu ileri sürmektedir (Akt., Demirhan, 2002: 17).

Psikoanalitik yaklaşıma göre, saldırganlık doğuştan gelen bir içgüdü ve insan bedeni tarafından sürekli üretilen evrensel bir olgudur. Bu düşünceyi savunanlar, saldırganlığın biriken ve belli dönemlerde dışarı atılması gereken bir enerji olduğuna dikkat çekmiştir.

2. Biyolojik Kurama Göre Saldırganlık

Biyolojik kuram, insanların ve hayvanların neden olduğu saldırganlık içeren davranışları araştırmıştır. Araştırmacılar saldırganlıkla ilgili olduğu düşünülen genleri, hormonları ve beynin değişik bölgelerinin yapısını inceleyerek bunların saldırganlıkla nasıl bir ilişkisinin olduğunu açıklamaya çalışmışlardır.

Hayvanların ve insanların beyinlerinde, bir uyarıcıya maruz bırakıldıklarında, şiddet davranışı üretebilecek çeşitli merkezlerin bulunduğu dair bulgulara ulaşılmıştır (Derlaga ve Janda, 1981: 337; Köknel, 2000: 29). XX. yüzyılın ilk yarısında, merkezi sinir sisteminin, özellikle beynin belirli bölgelerinin uyarılması ya da tahrip edilmesi sonucu saldırganlık içeren davranışların görüldüğü saptanmıştır. Beyin kabuğunun altında, orta beyinde bulunan döansefol, talamus, limbik sistem ve hipotalamus gibi bölgelerin saldırgan davranışların oluşmasında etkili olduğu belirlenmiştir (Köknel, 2000: 32). Bir araştırmacı, limbik sistemde amigdala denilen bir bölgeye elektriklerle uyarıcı verildiğinde, yumuşak huylu bir kadının bile çok saldırgan olabildiğine ve düşmanca sözler sarf ettiğine, hatta deneyi yapan kişiyi dövmekle tehdit ettiğine şahit olmuştur. Elektriğin açılıp kapatılmasıyla kadının davranışları kontrol edilebilmiştir (Derlaga ve Janda, 1981: 337).

Tomorung'un (1970) yapmış olduğu bir araştırmada, 14-18 yaşlarındaki ergenlerin salgı bezlerinin çalışmasında bozukluklar olduğu görülmüştür. Bunun yanında ergenlerde duygusal düzensizlik, korku, engellenme, çevreyle ilişki azlığı, tiroid azlığı ve guatr rahatsızlıkları görülmüştür. Davranış bozukluğu gösteren bu ergenlerin annelerinin yanlış davranış ve tutumları da onları etkileyen olumsuzluklardan bir diğeridir. Psikoz, nevrotik, psikopat belirtiler ve şizofreni belirtileri gösteren gençlerin saldırgan davranışlarda bulundukları saptanmıştır (Akt., Özdoğan, 2000: 69). Ayrıca kafa travmaları, zehirlenmeler ve zihinsel özürler (Özdoğan, 2000: 69) ya da beyinde olabilecek bir organik bozuklukta (Bakwin ve Bakwin, 1953: 350; Derlaga ve Janda, 1981: 338) çocuğun aşırı saldırgan olmasına neden olabilmektedir. Limbik sistemin orta hipokompüs denilen bir bölümüne zarar veren bulaşıcı bir virüs kuduz (öfke anlamında) hastalığına neden olmaktadır. Kuduz hastalığı

insana bulaştığında, insanda hemen kontrol edilemeyen saldırgan davranışlar gelişmektedir. Beyindeki artan basınç ya da tümörlerden dolayı oluşan beyin hasarları da aynı etkilere yol açabilmektedir (Derlaga ve Janda, 1981: 338).

Örneğin Charles Whitman, (1966) da, Texas Üniversitesi'nin kulesindeki gözlem yerinden 38 kişiyi silahla vurmuş ve kendisini de vurup öldürene kadar 14 kişiyi öldürmüştür. Yapılan otopsi sonucunda, limbik sisteminde, yaptığı davranışı etkilemiş olabilecek büyük bir tümör olduğu görülmüştür. Whitman, günlüğünde kontrol edemediği saldırgan hareketleriyle ilgili neler düşündüğünü şöyle anlatıyordu:

“Beni, bu mektubu yazmaya zorlayan şeyin ne olduğunu bilmiyorum. Beklide son dönemlerde yaptığım eylemler için, geride bazı anlaşılmaz sebepler bırakmaktır” (Akt., Derlaga ve Janda, 1981: 338).

Whitman'ın ki gibi olan durumlar istisnaidir, fakat kontrol edilemeyen öfke ve aşırı şiddet davranışına sahip birçok kişide beyin bozukluğu belirtileri vardır (Derlaga ve Janda, 1981: 339; Bernstein ve arkadaşları, 1994: 655). Beyin (elektroensefalograf) EEG denen bir makineyle ölçülebilen elektrik aktivitesi üretmektedir. İnsan, uyanık olduğu, gözleri kapalı dinlendiğinde veya uyurken, beyinde çeşitli elektriksel şekiller oluşur. Beynin bir kısmı hasar gördüğünde, anormal şekiller ortaya çıkmaktadır. Beyindeki anormal elektriksel aktiviteler normal insanlardan ziyade mahkûmlarda, özellikle sürekli suç işleyen kişilerde görülür. Bu tür elektriksel aktiviteler, saldırgan kişiler arasında da sıkça görülmektedir. Bireyin EEG şekillerinin anormal olduğu fakat herhangi bir şiddet davranışına yol açmadığı durumlarında olması mümkündür (Derlaga ve Janda, 1981: 339).

Hormonlar da saldırganlıkta önemli rol oynamaktadır. Olveus (1986) göre saldırganlık, her cinsten bulunan erkeklik hormonu “testesteron” miktarıyla ilgilidir. Frank ve arkadaşları (1991) deneylerde, hayvanların vücudundaki testesteron miktarına bağlı olarak, saldırganlığın önemli ölçüde azaldığını ya da arttığını, Dabbs ve arkadaşları da (1987) azılı suçlularda, anormal miktarda testesteron hormonu olduğunu görmüşlerdir (Akt., Bernstein ve ark, 1994: 655).

Bremer (1959) Norveç'te, cinsel suçlardan mahkûm olmuş 224 kişinin kısırlaştırıldığını (iğdiş edildi) ve bu durumun, onların testesteron seviyelerini, cinsel isteklerini ve cinsellikle ilgili saldırganlıklarını gözle görülür şekilde azalttığına değinmiştir. Fakat yine de, bu kişiler cinsellik dışı durumlarda saldırganca davranışlar sergilemeye devam etmişlerdir. Bu sonuçlar da testesteronun günlük etkilerinden ziyade, ilk yaşlarda beyin gelişimi üzerindeki etkisinin çok önemli ve kalıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Rinish ve arkadaşları (1991), bu varsayımı denemek için doğal bir test yapmışlardır. Buna

göre, hamile kadınlara, düşük yapmamaları için, testesteron hormonu verilmiştir. Aynı şekilde, çocukları da doğum öncesi gelişimleri sırasında yüksek dozlarda testesterona maruz bırakılmışlardır. Bu çocuklar, doğum öncesi testesterona maruz kalmayan kardeşlerine oranla daha çok saldırgan olmuşlardır (Akt., Bernstein ve ark, 1994: 655-656).

Maccoby ve Jaklin'de (1974) androjen ve hormonların erkeklerdeki yüksek miktarının saldırganlıkla ilişkisini gösterdikleri çalışmalarında, erkeklerde saldırganlığın artmasıyla ilgili yaptıkları kültürlerarası çalışmalarda davranışın biyolojik yapıyla ilişkisinin önemi üzerinde durmuşlardır (Akt., Vickery, 2003: 25).

Simon ve Whalen (1986) erkek fareler üzerinde saldırganlık ile androjen hormonun ilişkisini araştırmışlardır. Fareler androjenlere (methyltrienolone, dihydrotestosterone, testosterone) ve östrojenlere (estradiol, diethylstilbestrol) maruz bırakılmışlar ve saldırgan davranışları için üzerlerinde testler yapılmıştır. Sonuç olarak östrojenlerin saldırganlığı yükseltmekte etkisiz kaldığını, androjenlerin ise saldırganlığı arttırdığına ilişkin bulgulara ulaşmışlardır.

Acher ve arkadaşları da (1998), saldırganlık ve testestoren arasındaki ilişkiyi araştırdıkları deneysel çalışmalarına gönüllü olarak katılan 101 tıp öğrencisine Saldırganlık Ölçeği (Agression Questionnaire) uygulamışlardır. Testestoren seviyelerini ise basit bir kan ölçümü ile almışlardır. Daha önce bulunan sonuçlardan farklı olarak ne total testestorenin ne de free androgen seviyesinin fiziksel, sözel, öfke ve düşmanlığı ölçen saldırganlık ölçümlerinin herhangi biriyle önemli ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Yine bu konuda yapılan bir çalışmada Albert ve arkadaşları da (1993), bireylerin yüksek veya alçak seviyedeki saldırganlıklarında testestoren seviyelerindeki farklılığın uyumlu bir şekil arzetmediğini belirtmişlerdir. Yine ergenlikte testestoren seviyesinin artmasının bireylerin saldırganlık düzeylerinde değişiklik yapmadığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Saldırganlığı etkilediği düşünülen diğer bir faktörde genlerdir. Ortalama bir erkekte bir XY cinsiyet kromozom çifti varken ortalama bir kadında XX çifti vardır. Yaklaşık her 500 erkekten birinde de XY çiftine ek olarak fazladan bir Y kromozomu bulunur. Bir araştırmacı, şiddet davranışından dolayı mahkûm edilen erkeklerin çoğunda XYY kromozomu olduğunu tespit etmiştir (test edilenlerin % 2,9 ortalama nüfusun % 0,2'si). Son yapılan araştırmalar, XYY kromozomu erkeklerin XY olanlara oranla şiddet içeren suçlara daha fazla karışmadıklarını göstermesine rağmen, XYY kromozomu erkeklerin daha erken yaşlarda ve daha sık gözaltına alındıkları da bir gerçektir. Bu kişiler, ortalama nüfustan boy olarak daha uzundurlar. Onların bu ortalamanın üstündeki fiziksel yapıları, daha çok kavga ve gözaltı olaylarına karışmalarına neden oluyor olabilir (Derlaga ve Janda, 1981: 340-341; Kuzucu ve

Özdemir, 2003:195) Kromozom anormallikleri merkezi sinir sisteminde gelişim kusurlarına yol açarak suç şeklinde davranış sapmalarına neden olmaktadır (Abay ve Tuğlu, 2000: 21).

Biyolojik kuramın saldırganlıkla ilişkisini öngördüğü bir diğer görüş beslenme kusurlarıdır. Halas ve arkadaşları (1977) yaptıkları çalışmada, doğum öncesi çinko yetersizliğinin ve doğum öncesi beslenme yetersizliğinin, bebeklerin ve hamilelerin kilo alma ve gıda tüketimindeki etkisinin ters (zıt) olduğunu belirtmişlerdir. Doğum öncesi dönemde çinko yetersizliğinden çektikleri acıyı engellemeye çalışan köpekler (ZD), doğum öncesi beslenme yetersizliğinden acı çekenlere (PF) oranla daha az kilo almış ve daha az gıda tüketmişlerdir. PF köpekleri normal beslenmesi engellenen köpeklere (AL) oranla daha az kilo almış ve daha az gıda tüketmişlerdir. 75 gün süresince ZD dişileri, PF dişilerinden, PF dişileri de AL dişilerinden önemli oranda daha saldırgan bulunmuşlardır. 105 günde ise, ZD dişileri AL ve PF dişilerinden daha saldırgan bulunmuşlardır. ZD, AL ve PF erkek çocukları arasında ise PF erkekleri AL erkeklerinden daha az saldırgan çıkmışlardır. Sonuç olarak doğum öncesi yetersiz beslenmenin, özellikle çinko yetersizliğinin insan ve hayvan saldırganlığına etki ettiği bulunmuştur.

Biyolojik kuram, saldırgan davranışı canlıların fizyolojik yapısı ile ilgili olarak yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular ışığında yorumlamıştır. Bu çalışmalar, her cinsten bulunan erkeklik hormonu testosteronun, genlerin, beslenme yetersizlikleri ve özellikle çinko yetersizliğinin ve beyin belirli bölgelerinin uyarılması ya da tahrip edilmesi sonucu (döansefol, talamus, limbik sistem ve hipotalamus) saldırganlık içeren davranışların oluştuğuna dikkat çekmiştir.

3. Sosyal Öğrenme Kuramına Göre Saldırganlık

Stone'a (1999) göre sosyal öğrenme kuramı davranışçılık teorilerinden biridir. Davranışçılık insanların ve hayvanların davranışlarının nedenini araştıran bir grup psikolojik teoriden oluşmaktadır (Akt., Salyer, 2005: 19). Sosyal öğrenme teorisi davranışçılık teorisinden ortaya çıkmıştır.

İçgüdü kuramları saldırganlığın doğuştan gelen bir içgüdü olduğunu savunurken, sosyal öğrenme kuramcıları ise saldırganlığın doğuştan gelmediğine, bu davranışın saldırgan davranış örneklerinin gözlenmesi yoluyla ve davranışların toplumsal pekiştirmeye devam ettiğine vurgu yapmışlardır (Derlaga ve Janda, 1981: 341; Schwartz ve Johnson, 1985: 105; Bernstein ve ark, 1994: 656; Yavuzer, 2005: 92).

Bandura'ya (1977) göre, çoğu insan davranışları gözlemleyerek öğrenir (Akt., Salyer, 2005:20). Bandura (1973) insanların sembolik modelleri ve alt kültürlerindeki insanları ve ailelerini gözlemleyerek davranışları öğrendiğine ve bunların içerisinde de en etkili olanın aile olduğuna (Akt., Salyer, 2005: 20) ve saldırganlığın ilk başlangıç yerinin aile içindeki gözlemler olabileceğine değinmiştir (Akt: Salyer, 2005: 22). Bear ve Furlong saldırgan olan ebeveynlerin çocuklarına sadece saldırganlığı öğretmediklerine aynı zamanda problem çözme davranışlarını kazandırdıklarını ve sürekli model olmada da başarısız olduklarını belirtmişlerdir.

Bandura (1973), Gershoff (2002), Mukaljee ve Ganguli (1983) çocukların saldırganlık içeren davranışları öğrenmelerinin bir yolunun da ebeveynlerini örnek almak ve taklit etmek olduğunu vurgulamışlardır (Akt., Kawamara, 2005:1). Bandura ve arkadaşları, örnek almanın saldırgan davranış üzerindeki etkisine ilişkin bir dizi çalışma yapmışlardır (Morgan, 2000: 391). Canlı örnek almanın saldırgan davranışı öğrenme üzerindeki etkileri Albert Bandura ve iki meslektaşı tarafından incelenmiştir. Bandura ve meslektaşları, bir adamdan oyuncak bebek Bobo'ya çocukların daha önce hiç görmedikleri saldırganca hareketler yapmasını söylemişlerdir. Adam Bobo'yu odada tekmelemiş, kafasına bir çekiçe vurmuş, havaya atmış ve sözlü saldırganca ifadeler kullanmıştır. Kreşteki çocuklar, oyuncak bebek Bobo'ya sözlü ve fiziksel saldırıda bulunan bu yetişkini gözlemlemişlerdir. Daha sonra çocuklar Bobo dahil çeşitli oyuncakların olduğu oyun odasına alınmışlardır. Oyuncak bebek Bobo'yla birlikte bir sürü oyuncakın olduğu oyun odasında, çocukların, adamın davranışlarının ne kadarını taklit ettikleri gözlenerek, öğrenme miktarı ölçülmüştür. Saldırgan örneği izlemiş olan çocuklar, onu hiç izlememiş olanlara (ya da saldırgan olmayan bir örneği izlemiş olanlara) oranla, oyun odasında daha çok saldırganca hareket etmişler ayrıca saldırgan modeli izlemiş olan çocuklar, diğerlerine göre saldırgan davranışlar sergilemeye daha fazla istekli görünmüşlerdir (Derlaga ve Janda, 1981: 341; Cüceloğlu, 2005: 314-315; Ersanlı, 2005: 250; Arkonaç, 2005: 284).

Ayrıca bir örnek kişiyi ya da modeli izleyerek öğrenilen saldırganlık davranışları uzun yıllar kalıcılık göstermektedir. Filmlerde saldırgan modeli izleyen küçük çocukların, izledikten kısa bir süre sonra saldırgan davranışların % 70'ini sergiledikleri, 8 ay sonra ise aynı davranışların % 40'ını muhafaza ettikleri görülmüştür (Derlaga ve Janda, 1981: 341).

Yine Bandura (1973) çalışmalarında, çocuklardan farklı olarak yetişkin modellerin kullanılmasına yoğunlaşmış ve çalışmasında sözel ve fiziksel saldırganlığı bir model olarak gözleyen hemşire okulundaki öğrencilerin, saldırganlık modeline maruz kalmayan kontrol grubu öğrencilerinden daha saldırgan olmaları olasılığının iki kat daha güçlü olduğunu ortaya koymuştur. Çocuklar saldırgan olmayan davranış modellerine maruz kaldıklarında

saldırganlık hareketleri göstermeleri olasılığının daha az olduğunu kanıtlamıştır (Akt., Kawamara, 2005: 2).

İnsanlar, saldırgan bir modeli izleyerek yeni davranışlar öğrenirken ayrıca, davranışın ne zaman uygun ya da uygun olmadığını da öğrenebilmektedir. Yani kişi, belirli bazı hareketlerden sonra gelebilecek sonuçları da öğrenebilmektedir.

Sosyal öğrenme kuramıyla ilgili diğer bir bulguda saldırganlığın, diğer öğrenilmiş tepkilerde olduğu gibi pekiştirme olasılıklarına duyarlı olmasıdır (Atkinson ve ark, 1999: 413). Model alınan kişi, istenilen sonuçları elde ederse, onu gözlemleyen kişide, aynı tür davranışın ne zaman ödüllendirileceğini öğreniyor demektir. İstenmeyen sonuçların ortaya çıktığı durumlarda da gözlemleyen kişi aynı hareketi yapmamayı öğrenmiş olacaktır (Derlaga ve Janda, 1981: 342). Özellikle çocuğun saldırganlık davranışları ailesi ve çevresi tarafından pekiştirilirse, saldırganlık başat bir kişilik özelliği olarak genellenebilmektedir (Ersanlı, 2005: 251).

Baron ve Richardson'da (1992) kültürel olarak aktarılan öğretilerin ve bir insanın sahip olduğu deneyimlerin saldırgan bir hareketin olup olmayacağını, ne zaman ve nasıl olacağını etkilediğini ve davranışın sıklığını belirleyenlerin ise her gün gerçekleşen ödül ve ceza sisteminin bileşkesi olduğunu belirtmişlerdir (Akt., Bernstein ve ark, 1994: 656).

Ödül ve cezanın hemen verilmesi de saldırgan hareketin sıklığını değiştirebilir. Örneğin, insanlar, şiddete yönelik olumlu pekiştireç aldıklarında, daha çok saldırganlık davranışları gösterir ya da tam tersi şiddet davranışından hemen sonra cezalandırılırlarsa daha az saldırganlık davranışları gösterirler.

Bir kreş çalışmasında, saldırgan davranıştan sonra bir tepkinin verilme zamanının öğrenme üzerindeki güçlü etkileri gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, çocuklara, bir yetişkinin oyuncak bebek Bobo'ya daha önce hiç görülmemiş saldırganlık hareketlerinde bulunduğu beş dakikalık bir film izletilmiştir. Çocukların bir grubu, sadece bu bölümü izlemiştir. Diğer bir grup ise, saldırgan modeli sergileyen kişinin, gösterdiği saldırganlıktan dolayı yiyecek ve övgüyle ödüllendirildiği, fazladan bir sahne daha izlemişlerdir. Üçüncü bir grup ise saldırganın sözlü ve fiziksel olarak cezalandırıldığı sahneyi izlemişlerdir. Çocuklar Bobo dahil çeşitli oyuncaklarla dolu bir odaya alındıklarında saldırgan kişinin cezalandırıldığına şahit olan grup diğer iki gruptakinden daha az saldırganlık göstermişlerdir. Daha sonra, saldırgan modeli sergileyen çocukların yapabildikleri saldırganca hareketlerin her biri için bir ödül sunulmuştur. Bu sefer, tüm gruptaki çocuklar kişinin davranışlarını tekrar etmişlerdir (Akt., Derlaga ve Janda, 1981: 342-343).

Bandura ve Walters'a (1959) göre, önceleri anne-babanın pekiştirmesi ile biçimlenen saldırgan davranışlar, daha sonra arkadaş, öğretmen ve diğer bireylerden oluşan çevre tarafından pekiştirilerek bir davranış biçimine dönüşmektedir (Akt., Tuzgöl, 1998: 32).

Pekiştirecin dışında taklit de bir çocuğun davranışına biçim veren diğer bir süreçtir. Tüm insanlarda, özelliklede çocuklarda güçlü bir şekilde model alma eğilimi vardır. Bir çocuk insanları çatalla yemek yerken izler, konuşurken dinler ve aynısını yapmaya çalışır. Yine bir çocuk diğer insanları saldırgan davranırken veya saldırganlıklarını kontrol ederken gözler ise de onları taklit etmeye çalışır (Freedman ve arkadaşları, 1993: 252).

Saldırganlığı etkileyen diğer bir etken de kitle iletişim araçlarıdır. Steuer ve arkadaşları (1971) yaptıkları çalışmada, bir gruba günün belirli bir süresinde şiddet içeren çizgi filmler seyrettirmiş, diğer gruba ise aynı süre içinde şiddet içermeyen çizgi filmler izletmişlerdir. Çocukların günlük faaliyetlerinde gösterdikleri şiddet miktarları kaydedilmiştir. Şiddet içeren çizgi film izleyen çocuklar akranlarıyla ilişkilerinde daha saldırgan hale gelirken, şiddet içermeyen çizgi film izleyen çocukların saldırganlık düzeylerinde hiçbir değişiklik görülmemiştir (Akt., Atkinson ve ark, 1999: 415). Yine Eron ve Huesmann (1984) yaptıkları araştırmalarında, erken çocukluk döneminde aşırı tv şiddetine maruz kalan çocukların ileriki yıllarda saldırgan davranışlar gösterdiklerini belirtmişlerdir (Akt., Schwartz ve Johnson, 1985: 105). Centerwell (1989) ve Eron (1987) sekizli yaşlardaki çocukların televizyonda izledikleri şiddet miktarının, bu çocukların on yıl sonraki saldırganlık eğilimleri ile ilgili bile ipuçları verebildiğine değinmişlerdir (Akt., Bernstein ve ark, 1994: 656).

Anderson ve Murphy (2003) çalışmalarında, video oyunlarına maruz kalmanın bu alanla ilgili yapılan araştırmalarda çok az ilgi görmüş bir grup olan genç kadınlar üzerindeki kısa dönemli etkileriyle ilgili temel varsayımları test etmek için bir deney yapmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre şiddet içeren video oyunlarına kısa süreli maruz kalma bile saldırgan davranışı arttırmaktadır. Yapılan analizlere, göre oyuncunun aynı cinsten bir oyuncu karakteriyle oyun oynadığında şiddet içerikli video oyunlarının saldırganlık üzerindeki etkisinin daha fazla olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Huesmann ve arkadaşları (2003) çalışmalarında, tv'de şiddet izleme ile çocuklukta görülen saldırganlık arasındaki ilişkinin açık bir şekilde ortaya konulmuş olmasına vurgu yaparken, çok az çalışma bu ilişkiyi çocukluktan yetişkinliğe kadar incelemiş ve 1960'lı yılların çocukları üzerinde yapılan bu çalışmalarda sadece erkekler için önemli ilişkilerin ortaya konduğuna değinmişlerdir. Çalışmalarında 1970 ve 1980'li yıllarda yetişen çocuklardan oluşan bir örneklem üzerinde 6 ile 10 yaşları arasında tv'de şiddet izleme ile 15 yıl sonra saldırgan davranışlar gösterme arasındaki boylamsal ilişkiyi araştırmışlardır. Sonuç

olarak çocuklukta medya şiddetine maruz kalmanın hem erkek hem de kızlarda genç erişkin saldırganlığına yol açtığı bulgusuna ulaşmıştır. Saldırgan tv karakterleriyle özdeşleşme ve tv şiddetinin gerçeklik algılaması da sonraki dönemlerde saldırganlığa neden olmaktadır. Sosyoekonomik statü, entelektüel seviye ve bir dizi ebeveynlik faktörleri kontrol edilse bile bu ilişkinin devam ettiğini ifade etmişlerdir.

Kanijn ve arkadaşları şiddet içeren video oyunlarının, bireylerin kişiliklerinde ki saldırganlık seviyesini artırıp artmadığını 112 kişiden oluşan erkek örneklem üzerinde yaptıkları çalışmalarında araştırmışlardır. Şiddet içeren video oyunlarındaki karakterlerin oynayan kişileri daha saldırgan bir kişiliğe dönüştürmekte olduğu bulgusuna varılmıştır.

Anderson (2004), Anderson ve Bushman (2001), Huesman, Moise-Titus- Podolski ve Eron'da (2003) şiddet içeren oyunların, şiddet içeren televizyon programları ve filmler gibi saldırganlığı artırabileceğini ifade etmişlerdir.

Amerikan Psikiyatri Derneği'nin (American Psychiatric Association) web sitesinde yer alan ve medyadaki şiddetin etkilerini anlatan yazısı şöyle başlamaktadır. Son otuz yılı aşkın bir süreçte kitle iletişim araçları üzerinde yapılan araştırmalarda, medyadaki şiddet sahnelerine maruz kalmanın, çocuklarda saldırgan davranışları artırdığı belirtilmiştir (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) Özel Çalışma Grubu Sonuç Raporu, 2005: 10). Bu yapılan araştırmalarda ortaya çıkan genel sonuç kitle iletişim araçlarının saldırganlığı etkilediği yönündedir.

Sosyal öğrenme kuramcıları saldırgan davranışı, çevresel faktörlerle açıklamakta, bunda da model alma ve pekiştirme-cezalandırma süreçlerinin önemli olduğunu savunmaktadır. Ayrıca saldırganlığın başlangıç yerinin aile içindeki gözlemler olduğuna vurgu yapmıştır.

Engellenme - Saldırganlık Kuramı

Saldırganlıkla ilgili biyolojik ve içgüdüsel kuramlar saldırganlığın kalıtsal olarak bireylere aktarıldığını savunmaktadırlar. Bunlardan farklı olarak engellenmede saldırgan tepkileri ön plana çıkaran önemli bir çalışmayı yıllar önce Yale Üniversitesinden Dollard, Doobs, Miller, Mowrer ve Sears yapmışlardır (Crow, 1967: 230). Dollard, Doob, Miller, Mowrer ve Sears'da (1939) saldırganlığı, amaca yönelik davranışın bloke edilmesiyle ortaya çıkan engellenme duygusuna karşı bir tepki olarak düşünmüşlerdir (Akt., Crow, 1967: 230; Akt., Schwartz ve Johnson, 1985: 105). Bu durum saldırgan davranışın kökenini oluşturmaktadır (Özdoğan, 2000: 70). Engellenmenin saldırgan davranışlarda bulunması ilke

olarak kabul edildiği zaman buna bağlı olarak da engellenmenin her zaman bir saldırganlık davranışına yol açacağı kabul görmektedir (Bernstein ve ark, 1994: 657; Ersanlı, 2005:250). Bu varsayıma dayalı yüzlerce deney yapılmıştır ve bunların çoğu bu hipotezin çok basit ve genel olduğunu göstermiştir. Gentry'e (1970) göre engellenme her zaman saldırgan davranışa yol açmayabilir (Akt., Bernstein ve ark, 1994: 657). Yine Miller'de (1941) saldırganlığın engellenmeye karşı kaçınılmaz bir tepki olduğunu inkar etmiştir. (Akt., Yalçın, 2004: 25). Seligman (1991) engellenmenin bazen depresyon veya geri çekilmeye de yol açabileceğini belirtmiştir. Yani, her saldırgan davranışın öncesinde bir engellenme durumu yoktur. Yapılan çalışmalarda, denekler engellenme yaşamamalarına rağmen yine de saldırgan tepkiler vermişlerdir (Akt., Bernstein ve ark, 1994: 657).

Yine tek tek kişilerle yapılan klinik çalışmalarda, saldırganlığın, engellenmeye karşı gösterilen sürekli bir tepki olduğu görülmüştür, fakat bu tepki olası birçok tepkiden sadece biridir. Engellenmiş kişinin isteğinin yoğunluğuna, engellenme gücüne, saldırganlıkla ilgili ceza tehdidine ve kişinin geçmiş uyum alışkanlıklarına bağlı olarak, bir insan saldırganlığın yanı sıra çekilme ya da uzlaşma şeklinde de engellenmeye tepki verebilir. Saldırganlık her zaman engellenme sonucu ortaya çıkmaz. Bazı ilkel toplumlarda ve erkek çocuklardan oluşan sokak çetelerinde görüldüğü gibi, saldırganlık bazen sosyal bir grup içinde ödüllendirilen bir tutumdur (Crow, 1967: 232).

Berkowitz'de (1992) bir örnek vererek engellenme-saldırganlık hipotezini açıklamaya çalışmıştır. Bir sınava çalışırken bir arkadaşınızın önceden haber vermeden sizden bir kitap almak için size uğradığını düşünün. Eğer o gün her şey iyi gidiyorsa, mutluyunuz ve sınavı da geçebileceğinizi düşünüyorsanız, arkadaşınıza karşı daha sıcak ve misafirperver olabilirsiniz. Peki ya engellendiğinizi ve çalışmanızın kesintiye uğradığını düşünüyorsanız ne olacak? Düşünün ki çalışmalarınızda geridesiniz ve arkadaşınızın ziyareti son bir saat içinde beşinci kez çalışmanızın bölündüğü anlamına geliyor. Bu duygusal durumda, saldırgan bir tepki verebilirsiniz; belki de önceden size haber vermediği için arkadaşınıza kızabilirsiniz. Bu durumda oluşan saldırganlık, John Dollard ve meslektaşları tarafından ortaya atılan “engellenme-saldırganlık hipotezi”ne uymaktadır (Akt., Bernstein ve ark, 1994: 657).

Engelleme duygusunun ortaya çıkışı ve yoğunluğunda ise bireyin karakteri belirleyici etkindir. Örnek olarak aç gözlü bir kişi istediği bütün yiyeceği elde edemediği zaman, daha az aç gözlü olan bir kişiye oranla daha fazla saldırganlık içeren davranışlarda bulunması tahmin edilmektedir (Ersanlı, 2005: 250).

Engellenme ile ilgili yapılan bir çalışmada Barker ve arkadaşları (1941), çocuklara bir oda dolusu oyuncak göstermişler, fakat çocukların odaya girmelerine izin vermemişlerdir.

Çocuklar dışarıdan oyuncaklara bakabilmişler fakat oyuncaklara ulaşamamışlardır. Aradan bir süre geçtikten sonra çocukların oyuncaklarla oynamalarına izin vermişlerdir. Başka bir grup çocuğa da, böyle bir engellenme söz konusu olmadan oyuncaklarla hemen oynamalarına izin vermişlerdir. Engellenen çocukların oyuncaklarla oynamayarak onları yere vurdukları ve yıkıcı davranışlarda bulundukları gözlenmiş engellemeden oyuncaklara ulaşmalarına izin verilen çocukların ise daha sessiz ve daha az yıkıcı davranışlar sergiledikleri gözlenmiştir (Akt., Freedman ve ark, 1993: 243; Ersanlı, 2005: 250). Engellemenin bu etkisi daha farklı olarak toplum genelinde farklı şekillerde görülebilmektedir.

Engellenme-saldırganlık kuramı keyfi engellenme ya da zorlanmaların, keyfi olmayanlardan daha fazla saldırganlığa neden olduğunu belirtmektedir. Eğer engellenme kaza sonucu, haklı bir nedene dayalı olarak oluşmuşsa insanları çok fazla kızdırmamaktadır. Zarar verme niyetinin olmaması engellemeyi azaltmakta ve bu engellemenin sonucu olan saldırganlığı azaltmaktadır (Freedman ve ark, 1993: 244).

Saldırganlık esnasında, engellemeye sebep olan kişi ya da nesneden bir düşmanlık aktarımı olabilmektedir. Kişi, engellemenin gerçek sebebi yerine başka bir kişiye saldırganlık tepkisi gösterebilir. Buna yönlendirilmiş saldırganlık denir ve genelde engellenmeyle ilgisi olmayan daha az tehdit edici kişilere karşı uygulanmaktadır. Bundan dolayı, evinde baskı altında olan bir ofis müdürü, küçücük bir hata yapan ya da işe birkaç dakika geç kalan bir çalışanına kızıp bağırabilir (Crow, 1967: 231).

Son olarak, Dollard, Doobs, Miller, Mowrer ve Sears herhangi bir saldırgan hareketin dışavurumunun, başka saldırgan davranışların ortaya çıkma ihtimalini azaltan bir boşalma hali olduğunu ifade etmişlerdir. Engellenme sürdükçe ya da saldırgan davranış öğrenilmiş bir tepki ise, saldırganlık devam edecektir. Bu sonuçları destekleyen bir sürü kanıt elde edilmiştir, fakat bunların çoğu, deneklerin yaptıklarını ya da engelleyen bir durum söz konusu olduğunda yapabilecekleri şeyleri içeren öykü ya da anket şeklindedir (Akt., Crow, 1967: 230-231).

Engellenme-saldırganlık kuramcıları saldırganlığı, amaca yönelik davranışın engellenmesi sonucu ortaya çıkan engellenme duygusuna karşı bir tepki olarak düşünmüşlerdir. Kuram saldırgan hareketin dışavurumunun, başka saldırgan davranışların ortaya çıkma ihtimalini azaltan bir boşalma hali olduğuna vurgu yapmıştır.

II. Saldırganlıkla İlgili Araştırmalar

I. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Saldırganlıkla ilgili yurt dışında yapılmış olan araştırma ve bulguları özet olarak aşağıda sıralanmıştır.

Bell ve Baron (1976) yaptıkları çalışmada, birbirine benzeyen ve benzemeyen davranışlar sergileyen 64 üniversiteli erkeğe elektrik şoku vermişler ve sonucunu değerlendirmişlerdir. Bu örneklem grubunun yarısı serin ve konforlu bir ortamda uyarıcıya maruz bırakılmış, diğer yarısı ise çok sıcak ve rahatsız edici bir ortamda uyarıcıya maruz bırakılmışlardır. Sonuç olarak, saldırganlıkta çevresel koşullar doğru bir şekilde artırıldığında saldırganlığın negatif etkisi de artmıştır. Sonuç olarak insan saldırganlığında çevrede ki yüksek ısı etkili bulunmuştur.

Cairns ve arkadaşları (1988), şiddet ve saldırganlığa bulaşmış genç örneklemle yaptıkları ülke çapındaki iki çalışmada, geçmişte intihara teşebbüs etmiş çocuk ve ergenlerin sayısına ulaşmışlardır. Birinci çalışmada 800 intihara teşebbüs vakası tespit edilmiştir. Bu oldukça yüksek olan saldırgan örneklemde, yaşı büyük ergenlerin (14-17 yaş) intihar ihtimalleri daha küçük ergenlere oranla; kızlar erkeklere oranla ve beyaz erkek çocuklar da siyahlara oranla daha fazla bulunmuştur. İkinci çalışmada ise 520 kişi tespit edilmiştir. Önceki çalışmada elde edilen bulgular bağımsız bir örneklem grubunda aynı sonuçları vermiştir. İntihar belirtisi gösteren gençlerden, erkeklerin % 80'i ve kızların % 65'inde tipik olarak davranış bozukluğu tespit edilmiştir. İntihara teşebbüs etmiş olan gençlerle hiç teşebbüsü olmayan gençlerde birbirine paralel bulgulara rastlanmıştır. Erkekler, kızlara oranla daha çok kendini asarak intihar ederken, kızlar genelde aşırı doz kullanımını tercih etmektedirler.

Arnett (1991) yaptığı çalışmasında, ergenlerde heavy metal müzik dinleme ile bazı değişkenlerin ilişkisini araştırmıştır. Heavy metal müzik dinleyen erkekler özellikle ilaç kullanma, cinsel davranışlar, araba kullanma ve umursamaz davranışlar sergileme konusunda daha yüksek puanlar almışlardır ve aile içi ilişkilerden de daha az memnun oldukları görülmüştür. Heavy metal müzik dinleyen kızlar ise hırsızlık, cinsel davranışlar, ilaç kullanma, vandalizm (yıkıcılık) ve daha düşük özsaygı düzeyine sahiptirler. Yapılan regresyon analizi her iki cinsiyet içinde heavy metal müzik dinleme ile umursamaz

davranışlar sergileme arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Fakat erkeklerin saldırganlık puanlarının kızlarınkinden daha yüksek olduğunu saptamıştır.

Guerre ve arkadaşları (1993), 119 lise öğrencisi ve ıslahevinde kalan aynı yaşta 79 suçlu erkek çocuğun saldırgan davranışları yönünden; sosyal başarısızlıklarını, çevresel faktörlere, kontrol edilebilir sabit nedenlere bağlamaları ve düşmanca duygusal tepkilerini ve saldırganlık içeren davranışsal tepkilerini sosyal nedenlere yüklemeleri yönlerinden karşılaştırmışlardır. İki erkek grup da bir nedene bağlama eğilimleri yönünden gözle görülür farklılıklar göstermese de, bireyin saldırganlığı ile bireyin bir nedene bağlaması arasındaki ilişki iki grup arasında önemli oranda farklılık göstermiştir. Başarısızlığa gösterilen düşmanca duygusal tepkiler ve fiziksel saldırganlığı tercih etme tepkisi, suçlu çocuk grubu içinde daha büyük bir fiili saldırganlık doğurmuştur. Suç işlememiş çocuk örnekleminde, sosyal başarısızlığı dışsal ve kontrol edilebilir sebeplere yükleme, artan düşmanca duygular yoluyla sadece dolaylı olarak saldırgan tepkileri onaylamayı öngörmüştür.

O’Leary ve arkadaşları (1994) yaptıkları boylamsal çalışmada, 393 genç evli çift üzerinde evlendikten sonraki 30 haftalık zaman diliminde göstermiş oldukları saldırganlık davranışları ve bunu etkileyen faktörleri incelemişlerdir. İlişkilerde kullanılan değişkenler: bireylerin kişilikleri (karakter) ergenlik ve çocukluk döneminde diğer insanlara karşı göstermiş oldukları saldırganlık ve aile içinde yaşanan şiddet hikayeleri şeklindedir. İlişkilerde kullanılan değişkenler evlilikten 18 ay sonra ölçülmeye başlanmış ve özellikle eşlerdeki fiziksel saldırganlık ve evlilikteki anlaşmazlıklar üzerinde yoğunlaşmıştır. Sonuç olarak her iki cinsiyet içinde aile içi şiddetin yaşandığı ortamlarda yetişenlerin kendi evlilik ilişkilerinde de bunu kullandıklarını ve bu durumun tipik bir yol gösterici olduğu sonucuna varılmıştır.

Keenan ve Shaw (1994) çalışmalarında, dar gelirli ailelerin yeni yürümeye başlamış çocuklarından oluşan bir örneklem üzerinde saldırgan davranışın bağlantılarını ve değişmezliğini incelemişlerdir. 57’si erkek ve 37’si kız olan bu çocukların, 18 ve 24 aylık halleri ve anneleriyle olan ilişkileri ve diyalogları bir laboratuvar değerlendirmesine tabi tutulmuştur. Saldırganlık davranışının sıklığı ve sürekliliği videotayp yoluyla kaydedilmiştir. Ailevi suç, annenin depresyon belirtileri, çocuk uyumsuzluğu ve huysuzluk mizacı gibi faktörlerin yeni yürümeye başlayan çocuklarda muhtemel saldırganlığa sebep olduğu görülmüştür. Özellikle düşük stresli durumlarda görülen saldırganlığın daha hafif olduğu

saptanmıştır.

Orpinas ve arkadaşları (1995) çalışmalarında, lise öğrencileri arasında şiddetle ilişkili olabilecek davranışların sıklığı ve diğer sağlıklı denilebilecek olan davranışlarla arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Teksas bölgesinde 9. ve 11. sınıflara devam eden 2075 öğrenci örneklem grubunu oluşturmuştur. Öğrenciler silah taşıma ve fiziksel dövüslere katılıp katılmamalarına göre, dört özel grup şeklinde sınıflandırılmışlardır. Sonuç olarak öğrencilerin % 20'si fiziksel dövüslere katıldıklarını fakat silah taşımadıklarını, % 10'u silah taşıdıklarını fakat fiziksel dövüslere katılmadıklarını, % 17'si ise hem silah taşıdıklarını hem de fiziksel dövüslere katıldıklarını belirtmişlerdir. Hem kavga eden hem de silah taşıyan erkek öğrencilerin oranının kızlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapılan regresyon analizi sonucunda alkol kullanımı, seksüel partner seçiminin ve 9. sınıf öğrencisi olmanın kavgalara karışmayı yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. İntihar ve düşük akademik performans gibi değişkenlerin silah taşımayı ve kavgalara karışmayı yordadığı sonucu saptanmıştır.

Singer ve arkadaşları (1995)'da 1992-1993 eğitim-öğretim yılında 6 devlet lisesinin 9. ve 12. sınıflarında okuyan 3735 öğrencinin örnekleme alındığı çalışmalarında ergenlerde şiddete maruz kalma ve psikolojik travma arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Öğrencilerin yaşları 14 ile 19 arasındadır ve bunların % 52'si kızdır. Yapılan regresyon analizi sonucunda total travma (R2:), posttraumatic stres (R2:.31), ayrışma (dissociation) (R2:.23), öfke (R2:.30), depresyon (R2:.31) olmak kaydıyla travma septom skorlarının önemli oranda olduğu değerlendirilmiştir. Bu sonuçlar lise öğrencileri arasında farklı şekillerde travma septomları yaşama ve şiddete maruz kalma arasında ilişki olduğunu göstermektedir.

Pulkkinen (1996) yaptığı boylamsal çalışmada, öğretmenlerinin değerlendirmeleri ve akranlarının bildirimlerine göre 1974'de 14 yaşlarında olan üç ergen grubu oluşturmuştur. Birinci gruptakiler proaktif saldırganlıktan ziyade kendini savunmak için saldırganlık gösteren reaktif saldırgan kişilerden (REA) (43 erkek, 35 kız) oluşurken; ikinci gruptakiler sebepsiz yere başkalarına saldıran proaktif anlamda saldırgan kişilerden (PROA) (56 erkek, 35 kız) oluşurken; üçüncü gruptakiler proaktif ve reaktif saldırganlık oranları düşük olan saldırgan olmayan kişilerden (NONA) (48 erkek, 45 kız) oluşmuştur. İki boyutlu duygusal ve davranışsal bir sistemin yapı taşlarını temsil eden değişkenler anlamında gruplar 8, 14 ve 27 yaşlarında birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Reaktif (REA) öğrenciler, proaktif (PROA) grubundaki öğrencilere oranla her yaşta yüksek oto kontrol özelliğine sahip, yapıcı ve daha iyi

bir yetişkinlik uyumu sergilemişlerdir. Proaktif (PROA) erkek öğrenciler yetişkinlikteki problemleri ve suçları daha çok dışa vurma eğilimindeyken, proaktif (PROA) kız öğrenciler yetişkinlikteki problemleri ve öfkelerini daha çok içselleştirmişlerdir. Her iki öğrenci grubu da ergenlikte problemlili davranışlar göstermekte olup, yetişkin yaşlarda ise aşırı alkol kullanan bireyler olmuşlardır.

Pakaslahti ve arkadaşları (1996) araştırmalarında, saldırgan ve saldırgan olmayan çocukların ebeveynleri arasındaki problem çözme stratejilerindeki farklılıkları incelemişlerdir. Denekler 27 saldırgan çocuk ebeveyni ile (27 anne, 18 baba), 28 saldırgan olmayan çocuk ebeveyni ile (26 anne, 20 baba) katılmışlardır. Problem çözme stratejileri ergenlerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları altı sosyal problemin denekler tarafından tanımlanmasıyla değerlendirilmiştir. Sonuçlarda hem saldırgan olan çocukların ebeveynleri hem de saldırgan olmayan çocukların ebeveynleri çocuklarına sosyal problemleri çözmelerinde yardımcı olurken, saldırgan olan çocukların anne-babaları daha ilgisiz ve cezalandırma taraftarı görülmüştür. Babalar, saldırgan olmayan çocuklu ailelerde daha aktifken, anneler daha pasif bulunmuştur. Fakat saldırgan çocuklu aileler de ise babalar pasif bulunmuştur. Saldırgan olmayan çocukların babaları daha çok problem çözme becerileri geliştirmeye yönelik davranışlar sergilemişlerdir.

Allen ve arkadaşları (1997) yaptıkları çalışmada, saldırganlık davranışı ve uyuşturucu madde kullanımı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Uyuşturucu madde kullanan 29 denek ile uyuşturucu madde kullanmayan 24 denek karşılaştırılmıştır. Araştırmanın denencesi uyuşturucu madde kullanan deneklerin kullanmayan deneklere göre daha fazla saldırganlık davranışı sergilemeleri şeklindedir. Sonuç olarak uyuşturucu madde kullananların daha yüksek düzeyde saldırganlık içeren davranışlar sergiledikleri görülmüştür.

Tisak ve arkadaşları (1997) çalışmalarında, saldırgan ergenlerin, kişilerarası ilişkilerde saldırgan kişiye karşı gösterilen tepkilerini incelemişlerdir. Özellikle, saldırganlığa maruz kalan kişi, olaya tanık olan birinin arkadaşı ya da bir tanıdığıysa, bu durumda olaya tanık olan kişinin rolüyle ilgili katılımcılara görüşleri sorulmuştur. Çalışma sırasında iki saldırganlık içeren eylem katılımcılara izletilmiştir. Birincisinde yoldan geçen bir kişinin, tanıdığı birisini gasp ettiğine tanık olmuştur. İkinci eylemde ise, yoldan geçen bir şahsı, tanıdığı bir kişinin tartakladığını görmüştür. Katılımcılardan şu durumlarla ilgili görüşlerini belirtmeleri istenmiştir: a) olaya tanık olan kişinin herhangi bir şey yapıp yapmayacağı (olaya seyirci olan

kişiden bir tepki beklentisi); b) olaya tanık olan kişinin ne yapacağı (seyirci olan kişiden beklenen davranışsal tepki); c) verilen tepkinin doğru ve yerinde olup olmadığı (olaya tanık olan şahsın verdiği tepkinin değerlendirilmesi) ve d) olaya tanık olan şahsın ya da seyircinin böylesi bir saldırgan harekete karşılık aslında ne yapması gerektiği (olaya tanıklık eden kişinin vermesi gereken davranışsal tepkinin tanımı) belirtmeleri istenmiştir. Sonuç olarak, çalışmaya katılan saldırgan ergenlerin görüşlerinin, eylemi yapan saldırgan kişinin statüsüne, saldırgan davranışın türüne ve mağdurun, olaya tanık olan kişiye olan yakınlığına bağlı olarak değiştiği görülmüştür.

Craig (1998) çalışmasında fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlık, depresyon ve kaygı yaşayan ilköğrencileri üç gruba ayırarak (zorba olanlar, kurban olanlar, hem zorba hem kurban olanlar) bu değişkenlere göre öğrencileri karşılaştırmıştır. Araştırmaya 245 kız, 292 erkek toplam 546 çocuk katılmıştır. Veri toplama aracı olarak Bully/ Victim Questionnaire, Social Anxiety Scale, Childrens' Depression Inventory ve Relational Aggression and Victimization Scale kullanılmıştır. Sonuç olarak hem kurban hem zorba olan erkekler kendilerinden daha alt sınıfta olanlara fiziksel ve sözlü saldırganlığı diğer gruptakilerden daha çok kullandıkları görülmüştür. Kurban olan ya da zorba olan erkekler kendilerinden daha büyük sınıftaki öğrencilere sözel saldırganlığı daha çok kullandıklarını belirtmişlerdir. Kız çocuklarında ise saldırganlığın sınıf seviyeleri yükselinceye kadar ortaya çıkmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Orpinas ve arkadaşları (1999) yaptıkları çalışmada, ortaokul çocukları arasında silah taşıma ve saldırgan davranış ile farklı aile yapıları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma Teksas ilinde bulunan sekiz büyük kent okulunda 6.,7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören 8865 öğrenci ve aileleriyle gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak ailesel değişkenler (ailesiyle olumlu ilişkilere sahip olanlar, ailelerini gözlemleyenler ve dövüşmek noktasında ailesinden destek görmeyenler) silah taşımak ve dövüşmek yüzünden yaralanma ile saldırganlık puanları arasında ters bir ilişki gözlenmiştir. Her iki ebeveyni ile birlikte yaşayan öğrencilerin farklı şekilde yaşayan öğrencilere göre daha düşük saldırganlık davranışları sergiledikleri bulunmuştur. Kavga ya da dövüşme konusunda ailenin algısının saldırganlığın en büyük yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yazarlar saldırganlığı önleme programlarına ailelerin de katılması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Poulin ve Boivin (1999) çalışmalarında, erkek çocukların proaktif ve reaktif saldırganlıkları ile arkadaşlık kaliteleri arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Akademik yılın başında ve sonunda, yaşları 10–12 arasında olan 149 erkek çocuk sosyometrik bir mülakata alınmış ve onlardan, en iyi arkadaşlarıyla olan ilişkilerinin kalitesiyle ilgili bir anket doldurmaları istenmiştir. Öğretmenler de çocuklar ve onların en iyi arkadaşları için proaktif ve reaktif saldırganlıklarıyla ilgili değerlendirmeler sunmuşlardır. Sonuçlar, erkeklerin proaktif saldırganlıklarının eğitim yılının başlarında destekleyici, tatmin edici ve düşük çatışmalı bir arkadaşlık oluşturduğunu fakat yıl içinde sabit arkadaşlıklarda çatışmaları artırdığına işaret etmişlerdir. Buna karşın, erkek çocuklarında reaktif saldırganlığın eğitim yılının başlarında arkadaşlığı olumsuz şekilde etkilediği fakat yıl içinde sabit arkadaşlıktaki çatışmaların azalmasını etkilediğini gözlemlemişlerdir. Bu sonuçlar da göstermektedir ki, proaktif saldırganlık arkadaşlığın oluşmasında işlevsel bir rol oynamasına rağmen, zaman içinde ilişkinin bozulmasına da yol açmaktadır.

Rowe ve arkadaşları (1999) yaptıkları araştırmada, ergenlerin saldırgan davranışlarıyla ilgili kendi bildirimleri kullanılarak, genetik ve çevresel faktörlerin saldırganlıktaki değişime katkılarını incelemişlerdir. Genetik olarak bilgi verecek olan beş grup (tek yumurta ikizleri, çift yumurta ikizleri, tam kardeş (anne-baba aynı), yarı kardeş (anne ya da babanın üvey olduğu) ve birlikte yetişmiş fakat akrabalık bağı olmayan kardeşler halinde 1515 çift ergen örnekleme oluşturmuştur. DeFries- Fulker regresyonu olarak bilinen bir analiz kullanılarak, bireysel düzeyde kalıtsallık, ortak çevresel etkiler, okul düzeyi etkileri ve bu üçünün ortalaması ile ilgili bulgulara ulaşılmıştır. Bütün örneklem içinde, saldırganlığa dönük kalıtsallığın tahmini değeri 32 iken, çevresel etkilerinki 05 olarak bulunmuştur. Okul ortalamaları üzerinde iki etki görülmüştür. Yüksek oranda etnik ırksal heterojenliği olan okulların ortalama saldırganlık seviyeleri daha yüksek bulunmuştur. Buna karşın aile ortamı iyi olan öğrencilerin olduğu okullarda ise daha düşük düzeyde saldırganlık oranları görülmüştür.

Keltikangas ve Pakaslahti (1999) çalışmalarında, problem çözme stratejileri ve saldırgan davranış arasındaki istikrarı incelemişlerdir. Araştırmaya 120 çocuk katılmış fakat bunlardan sadece 47 vaka takip edilebilmiştir. Yaşları ortalama olarak 10 olan çocukların problem çözme stratejileri 7 yıl süresince takip edilmiştir. Çalışma sonunda hem çocuklarda hem de ergenlerdeki saldırganlık stratejileri dolaysız olarak başka saldırganlık eğilimlerini karakterize etmiştir. Çocukların en sık başvurdukları problem çözme stratejisinin saldırganlık

olduğu görülmüştür. Saldırgan davranışların yön değiştirmesi problem çözme stratejileri ile açıklanmış ve çocukluk dönemindeki saldırganlık davranışlarının ergenlik döneminde düşük seviyede saldırgan davranış gösterme eğilimini öngördüğü saptanmıştır.

Baron ve arkadaşları (1999) çalışmalarında, 452 işçinin iş hayatında bir dizi saldırganca davranışın kurbanı olma sıklığını araştırmışlardır. Ayrıca, bireylerin kendi iş arkadaşlarına işyerinde saldırıda bulunma sıklılığı da değerlendirilmiştir. Araştırmada üç denence incelenmiştir. Bunlar: (1) saldırganların hedef gruplardan kimliklerini saklamaya çalıştıkları dolaylı saldırganlık şekli, işyerlerinde, açıkta yapılan saldırgan hareketlerden çok daha sık meydana gelmektedir (2) işçilerin karşılaştıkları adaletsizlik ne kadar büyük ise, onların işyerlerinde saldırgan tutum göstermeleri de bir o kadar büyüktür ve (3) A Tipi Davranış Örneği ölçeğinde bireylerin skorları ne kadar büyük ise, onların değişik işyeri saldırganlıklarına katılma sıklığı da bir o kadar büyüktür şeklindedir. Sonuçlar üç denenceyi de desteklemiştir. Bunlara ilaveten, bir kaç demografik değişkenin (mesela, katılımcının yaşı, cinsiyeti, işyerlerin fiziki konumu) işyeri saldırganlığının oluşmasında önemli bir role sahip olduğu görülmüştür.

Singer ve arkadaşları (1999), ilkokul ve ortaokul öğrencilerinde şiddet davranışını etkileyebilecek değişkenleri araştırdıkları çalışmalarına 3. ve 8. sınıfa devam eden 11 halk okulundan 2245 öğrenci katılmıştır. 7 ile 15 yaşında olan öğrencilerin % 51'i erkek, % 57'si beyaz, % 33'ü siyah ve % 5'i Latin'dir. Demografik faktörler, ebeveynlerin gözlemleri ve tv izleme alışkanlıkları öğrencilerin % 45'inin şiddete maruz kalmasını açıklayabilmiştir. Özellikle ebeveyn gözleminin yetersizliği ve şiddet içeren tv programlarının izlenmesi ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin şiddete maruz kalmalarıyla ilişkili bulunmuştur.

Cummings ve Leschied (2000) 7 farklı yerleşim yerinde bulunan ve risk altında olan 70 ergen kız ile 12 aydan daha fazla süren bir süreçte belirle periyotlarla görüşmüşlerdir. Kızların ebeveynleri ve arkadaşları ile yaşadıkları fiziksel ve sözel saldırganlık olayları karşısında hissettikleri, düşündükleri ve deneyimleri hakkında bilgi toplanmıştır. Sonuç olarak çoğu, sözel ve fiziksel saldırganlığı başlatan nedenlerin farklı olduğunu belirtmişler ve sözel saldırganlığı fiziksel saldırganlıktan daha olumsuz olarak değerlendirdiklerini fakat kavga sırasında her iki saldırganlık türünün de benzer olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Çoğu kız, arkadaşları ile yaşadıkları kavgaları başlatan tarafın kendileri olduğunu söylemiştir.

Dietz (2000), düşük sosyoekonomik düzey ve düşük eğitim seviyesine sahip olan ebeveynlerin, yüksek sosyoekonomik düzey ve yüksek eğitim seviyesine sahip ebeveynlere göre çocukları üzerinde daha fazla fiziksel ceza kullandıkları bulgusuna ulaşmıştır (Akt., Kawamura, 2005: 16).

Salmivalli ve arkadaşları (2000), farklı saldırganlık türlerinin (doğrudan fiziksel, doğrudan sözlü, dolaylı) kullanımı ile hemcins ve karşı cins akranlar arasındaki kullanımını araştırmışlardır. 9. sınıfta okuyan 209 ergen çalışmaya katılmıştır. Genellikle, bir ergenin saldırganlığının, onun akranları tarafından reddedilmesiyle bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erkekler kızlara oranla dolaylı saldırganlığa daha fazla tahammül göstermelerine rağmen, kız ve erkeklerin saldırgan akranlarını kabul ya da reddetmeleri arasında belirgin bir farka rastlanmamıştır.

Shechtman (2000) çocuk ve ergenlerdeki saldırgan davranışları azaltmaya yönelik bir müdahale programının verimliliğini araştırmıştır. Bu çalışmaya, İsrail'deki 10 okuldan davranışsal problemleri olan 5. ve 9. sınıf arasında okuyan 70 özel eğitim öğrencisi katılmıştır. Bu öğrenciler, sözlü ve fiziksel saldırganlığı konu alan 10 soruluk bir anket sonucunda öğretmenleri tarafından "saldırgan öğrenci" olarak belirlenmişlerdir. Seçilen öğrenciler deney ve kontrol olmak üzere rastgele iki ayrı gruba ayrılmış ve biblioterapi kullanan ve süreçleri netleştiren kısa dönemli çok boyutlu bir program deneysel gruba tanıtılmıştır. Kontrol grubundaki öğrencilere hiçbir işlem yapılmamıştır. Tedaviden önce ve sonra öğrencilere, Achenbach Kendi Bildirim Raporu (Achenbach Self Report) ve Öğretmen Bildirim Ölçeği (Teacher Report Scales) uygulanmıştır. Yapılan müdahale çalışmasının uyum davranışını geliştirmede ve saldırgan davranışı azaltmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Smithmyer ve arkadaşları (2000) çalışmalarında, saldırgan davranış için pozitif sonuçlar bekleme eğilimi arasındaki ilişkinin, saldırganlığın proaktif alttürüne (reaktif alttürünün tersine) özgü bir durum olup olmadığını araştırmışlardır. 13 ile 18 yaşlarında olan mahkum olmuş 86 ergenden oluşan bir örnekleme, ses bandının kullanıldığı kuramsal hikayeler kullanılarak, saldırganlık sonuçları ölçülmüştür. Regrasyon Analizleri saldırganlık ve sonuç beklentileri arasındaki ilişkinin bilhassa proaktif saldırganlığa özgü olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, proaktif saldırgan davranış veya reaktif saldırgan davranış tanımlayan kısa hikayeler kullanılarak desteklenmiştir.

Brame ve arkadaşları (2001), okula başlanılan zamandan ergenliğin sonuna kadar ki süreçte fiziksel saldırganlığın gelişimsel eğrilerindeki değişimi izlemişlerdir. İki grup ergen üzerinde durulmuştur. Gruplar çocukluktan fiziksel olarak saldırgan olanlar ve ergenlik döneminde fiziksel saldırganlığa başlayanlar şeklindedir. Veriler öğretmen bildirimi yoluyla ölçülen çocukluktaki fiziksel saldırganlık ve öz bildirime dayanan ergenlikteki fiziksel saldırganlıkla ilgili bilgilere dayanmaktadır. Yapılan analizlerin sonucunda, genel anlamda bir davranış istikrarına rastlanamamış ve çocukluktaki saldırganlığın ergenliktekine bağlanmasıyla ilgili verilere ulaşılmıştır. Çocuklukta saldırganlık eğrisi yüksek olan çocukların, düşük olanlara oranla, ergenlikte saldırgan olma ihtimalleri daha yüksek bulunmuştur. Özellikle düşük seviyeli çocukluk saldırganlığından yüksek seviyeli bir ergenlik saldırganlığına geçişe dair herhangi bir bulguya da rastlanmamıştır.

Bergman ve Scott (2001) genç ergenlerde iyilik halini araştırmışlardır. Özellikle cinsiyet ve yaş değişkenlerindeki değişimlerin üzerinde yoğunlaşmışlardır. Cinsiyet faktörünün mutsuzluk, kaygı, özsaygı, etkileme (tesir) konularında etkili olduğu görülmüştür. Dövüşmek ve sigara içmek gibi sağlıkla ilgili davranışların iyilik hali ile ilişkisinin olduğunu belirlemişlerdir. Aile yapısının, babanın işi, görev süresi ve ailenin geliri gibi değişkenlerinde iyilik haline etkisi araştırılmış ve sosyoekonomik faktörlerin gençlerin iyilik halini daha az etkilediği bulunmuştur.

Prinstein ve arkadaşları (2001), ilişkisel ve direk saldırganlık türlerinin, eş zamanlı olarak saldırgan ve mağdur olanlarda; depresyon, yalnızlık, özgüven davranışın dışı vurumu arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Etnik anlamda birbirinden farklı, 9 ile 12. sınıflarda okuyan % 55'i kız 566 kişilik bir ergen grubu örnekleme alınmıştır. Sonuç olarak, kurban olma; içselleşen belirtilerle ve akran saldırganlığı da yıkıcı davranış bozukluğuyla yakından ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, elde edilen bulgulara göre saldırganlığın birçok şekline maruz kalanların, uyum zorlukları açısından; saldırganlığın hiçbir şekline maruz kalmayanlara oranla daha fazla risk altında oldukları görülmüştür. İlişkilerdeki yakın arkadaş desteğinin mağdur olmada önemli bir görev üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Xie ve arkadaşları (2002) yaptıkları çalışmada, ortalama olarak yaşları 13.4 olan 7. sınıftaki ergenlerin anlattığı çatışma öykülerinin kullanıldığı çalışmada dört saldırganlık türünün (sosyal saldırganlık, doğrudan ilişkisel saldırganlık, fiziksel ve sözlü saldırganlık) etkileşim özelliklerini ve gelişimsel işlevlerini incelemişlerdir. Toplam 475 kişi Carolina

boylamsal çalışmasına (Carolina Longitudinal Study) katılmıştır. Sonuçlar, çatışma etkileşimlerinin çoğunun ikiden fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. Sosyal saldırganlığın kullanımının çatışmadan etkilenen kişilerin sayısının artmasıyla bağlantılı olduğu bulunmuştur. Sosyal saldırganlık, kişilerarası çatışmayı başlatan bir davranış olarak ifade edilmiştir. Doğrudan ilişkisel saldırganlık ise bir tepki davranışı olarak görülmüştür. Fiziksel, sözlü ve doğrudan ilişkisel saldırganlık için orta-yüksek arası değişen oranlarda karşılıklı bir etkileşim bulunurken, sosyal saldırganlık için düşük değer tespit edilmiştir. Okul yöneticileri ise, fiziksel saldırganlığın olması olasılığının daha fazla olduğuna dikkat çekmişlerdir. Sosyal saldırganlığın kullanımı, ergenlerin genellikle akranları arasında ilgi merkezi olmalarıyla ilgili bulunmuştur. Ergenliğin son ve yetişkinliğin ilk dönemlerinde görülen gelişimsel uyumsuzluğun fiziksel saldırganlığın oluşmasında dikkate değer bir unsur olarak değerlendirilebileceğine dikkat çekmişlerdir.

Xie ve arkadaşları (2002) çalışmalarında çocuk ve ergenlerin anlattığı çatışma öykülerini kullanarak, fiziksel saldırganlıkla kıyaslanarak sosyal saldırganlığın gelişmesi ve toplumsal işlevlerini araştırmışlardır. Boylamsal bir çalışmaya göre düzenlenmiş iki ekip halinde 116'sı kız ve 104'ü erkek 4. sınıf öğrencileri ile 155'i kız ve 135'si erkek 7. sınıf öğrencisi olmak üzere toplamda 510 kişi bu araştırmaya katılmıştır. Sosyal ve fiziksel saldırganlık modelleri, çalışmanın ilk yılında yapılan mülakat bildirimlerine dayalı olarak tanımlanmıştır. Sonuçlara göre, sosyal saldırganlığın söz konusu olduğu çatışmalarda çoğunlukla üçlü bir sosyal ilişki yapısı bildirildiği, buna karşın fiziksel saldırganlıkla ilgili çatışmalarda ise ikili bir yapının ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Kızlar, hemcinslerine karşı sosyal saldırganlığı kullanırken, erkeklerin genellikle hemcinslerine karşı fiziksel saldırganlığa başvurdıkları görülmüştür. Sosyal akran ortamlarında hep merkezde olan çocukların ve ergenlerin, pasif duranlara oranla daha fazla sosyal saldırganlığa eğilimli oldukları görülmüştür.

Straus ve Field (2003) çalışmalarında, Amerikalı ebeveynlerdeki psikolojik saldırganlığın sıklığını araştırmışlardır. Ebeveynler 12 aydan, 5 yaşına kadar (% 98 oranında) ki sürede psikolojik saldırganlığın bir ya da birkaç formunu kullandıklarını belirtmişlerdir. 6 ile 17 yaşları arasında % 90 oranlarında psikolojik saldırganlık devam etmektedir. Şiddetli psikolojik saldırganlığın oranı gençler için % 50 iken yürümeye başlayan çocuklar için % 10 ile % 20 oranında daha düşük bir seviyededir. Amerikalı ailelerdeki psikolojik saldırganlığın, evrensel disiplin anlayışına yakın olduğu izlenimi uyandırmaktadır.

Miotto ve arkadaşları (2003), ergenlerde yeme bozuklukları ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. İtalya'nın kuzey doğusunda okula devam eden 15 ve 19 yaşları arasındaki 1000 ergen (kız-erkek) karışık olarak alındığı araştırmada Yeme Tutumu Testi (Eating Attitudes Test), The Blumik Beden Algısı (The Blumic Investigatory Test of Body Attitudes) testleri davranışları ve anormal yeme tutumlarını ölçmek amacıyla kullanılmıştır. Saldırganlık eğilimleri içinde Saldırganlık Ölçeği (Aggression Questionnaire) kullanılmıştır. Kız ergenlerin bütün yeme bozuklukları envanterinden önemli oranda daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür. Erkekler saldırganlık ölçeğinde kızlardan daha yüksek puanlar almışlardır. Her iki cinsten de saldırganlık ölçeği ve yeme bozuklukları eğilimi arasındaki puanlarda olumlu bir korelasyon olduğu bulunmuştur.

Finn ve Frone (2003) çalışmalarında, okullarda saldırganlıkla ilişkili olan faktörlerden alkol kullanımının etkisini araştırmışlardır. Çünkü Amerikan okullarında alkol kullanımı oldukça yaygındır. Okullarda ki saldırganlık olayları asi olan, düşük akademik başarıya sahip, okulda alkol kullanan ve okulun kimliğinin bilincinde olmaktan aciz erkek öğrenciler arasında daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Conner ve arkadaşları (2003) yaptıkları çalışmada, 255'i erkek, 68'i kız toplam 323 ergenden oluşan klinik vakalara dayanan örneklem grubunda reaktif saldırganlık ile proaktif saldırganlıktaki cinsiyet farklılıklarını araştırmışlardır. Proaktif ve Reaktif Saldırganlık Ölçekleri kullanılarak kız ve erkeklerdeki proaktif ve reaktif bağıntıları belirlemek için demografik, geçmişe dönük, ailevi, teşhis ve tedavi değişkenleri regresyon analizlerine veri olarak girilmiştir. Örneklemelerden elde edilen veriler hem kızlarda hem de erkeklerde yüksek saldırganlık oranını ortaya koymuştur. Bireylerin öz bildirim raporlarında uyuşturucu kullanımı, sözel saldırganlık ve uyumsuz ebeveynlik deneyimleri her iki cins için de proaktif saldırganlıkla doğru orantılı bulunmuştur. Hiperaktif ve dürtüsel davranışlar erkeklerde reaktif saldırganlıkla ilişkili bulunmuştur. Erken yaşlarda görülen travmatik stres ve düşük sözel zekanın ise kızlardaki proaktif saldırganlıkla doğru orantılı olduğu görülmüştür.

Vickery (2003) yapmış olduğu çalışmada, hüküm giymiş ergenlerin, saldırgan mizahı, saldırgan olmayan bir mizaha nazaran daha fazla tercih ettiklerini ve hüküm giymemiş ergenlerden daha fazla saldırgan tavırlar sergilediklerini ve saldırganlık noktasında daha yüksek puanlar alacakları denencesini kurmuştur. 13 ile 18 yaşları arasında hüküm giymiş 39 erkek katılımcı örneklemi oluşturmuştur. Örneklemdekilerin mizah anlayışı Çok

Boyutlu Mizah Anlayışı Ölçeği (Multidimensional Sense of Humor Scale) ile ölçülmüştür. Genel saldırganlık düzeyleri Saldırganlık Ölçeği (Aggression Questionnaire) ile ölçülmüştür. Kullanılan Ruh Hali Profili mizaha maruz kalmanın saldırganlığı etkileyip etkilemediğini ölçmüştür. Anlama ve komiklik oranları arasında bir ilişki bulunmuştur. Fakat hüküm giymiş ve giymemiş gençlerin komiklik ve saldırganlık oranları arasında hiçbir fark bulunmamıştır.

Recklitis ve Noam (2004) çalışmalarında, bir grup psikiyatrik hastada, saldırgan davranışlara karşı geliştirilen psikolojik savunmalarla, ego gelişimi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 12-16 yaşları arasında 245 kişiden oluşan denekler, saldırgan davranışlar, saldırganlık vakaları, ego gelişimi ve savunmaları yönlerinden değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır. Yaş, cinsiyet ve zeka seviyesinden bağımsız olarak, saldırgan davranışların ego gelişimiyle olumsuz anlamda bağlantılı olduğu görülmüştür. Klinik saldırganlık vakalarının bilişsel savunma mekanizmalarının eksikliğinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Frick (2004) araştırmasında, aşırı agresif ve anti-sosyal davranış gösteren gençlere yönelik hizmet noktaları üzerinde yaptığı çalışmada, davranış bozukluğu gösteren çocukların ihtiyaçlarını karşılayan bireye özel eğitim planlarının geliştirilmesinde okul personelinin yardımcı bir rol üstlendiği üzerinde durmuştur.

Kunkle (2004) ergenlerin aile içi geçimsizlikleri nasıl algıladıkları ve bu durumun ergenlerin iletişim tarzları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmaya 159 lise öğrencisi katılmıştır. Öğrencilere Kişilerarası Çatışmalarda Çocukların Algı Ölçeği (Children's Perception of Interparental Conflict Scale), Tartışma Ölçeği (Argumentativeness Scale), Sözel Saldırganlık Ölçeği (Verbal Aggressiveness Scale), Çatışma Nedeniyle Hoşgörülü Düşünme Ölçekleri (Revised Tolerance for Disagreement Scale) uygulanmıştır. Aile içi geçimsizlik algısı ile ergenlerin münakaşalara yaklaşım eğilimlerinde, münakaşalardan kaçınma refleksleri ve sözlü saldırganlıkları arasında kayda değer bir ilişki saptanamamıştır. Yapılan Post-hoc analizine göre, dağılmamış ailelerin ergen çocuklarının, aile bağları zayıf ortamda yetişen yaşlılarına oranla daha alçak düzeydeki aile içi geçimsizliklerinden daha fazla etkilendikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Gleason ve arkadaşları (2004) çalışmalarında, kişiliğin önemli beş boyutunu erken ergenlikteki saldırganlığa bağlamışlardır. Kişiler arası olumlu ilişkilerin sürdürülmesine

yönelik dürtülerle bağlantılı olduğundan sevecenlik bu araştırmada ön plana çıkarılan kişilik boyutu olmuştur. Yapılan iki çalışmada, ortaokul öğrencilerinin kişiliklerindeki beş önemli etki alanı değerlendirilmiştir. İlk çalışma, sevecenliğin hem dolaylı hem de doğrudan saldırganlıkla ilişkili olduğunu göstermiştir. İkinci çalışma ise, doğrudan saldırganlığın, akran bildirimi ve öğretmen uyum bildirimleri ile bağlantılı olan sosyal bilişsellik sevecenlik yoluyla öngörülebileceği varsayımını incelemiştir. Saldırganlık, sevecenlik ve uyum arasındaki bağı kuvvetlendirmiştir. Büyük beşli diye bilinen boyutlardan sevecenliğin, ergenlerdeki saldırganlıkla alakalı en yakın ilişkiye sahip kişilik boyutu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kawamura (2005) yaptığı çalışmada, çocukların saldırganlığı ile ebeveynlerin saldırganlığı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada saldırganlık ölçeği (Aggression Questionnaire) kullanılmış ve anne-babaların gösterdiği yüksek saldırganlık düzeylerinin çocukları içinde geçerli olup olmadığını tespit etmeye çalışmıştır. Ayrıca ebeveynlerin eğitim seviyelerinin çocukların saldırganlık anketinden aldıkları puanları etkileyip etkilemediği de araştırılmıştır. Sonuç olarak, ebeveynlerin ve çocukların saldırganlık anketindeki puanları ve ebeveynlerin eğitim düzeyi ile çocukların saldırganlık puanları arasında istatistiksel anlamda olumlu bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Farrell ve arkadaşları (2005), ilk ergenlik döneminde saldırganlık, uyuşturucu madde kullanımı, suça dönük davranışların yapısı ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi araştırmışlardır. Bunun için belirti göstermeyen gizli gelişim eğrisi (Latent Growth Curve Analysis) kullanmışlardır. Ağırlıklı olarak Afrika kökenli Amerikalılara hitap eden 3 kent ortaokulundaki 667 öğrenci ile 4 kırsal okuldan seçilen etnik çeşitliliği daha çok olan 950 öğrenciden beş veri örneği toplanmıştır. Bir örneklem serisi bireysel davranışlardaki değişimlere yoğunlaşmış, diğer seri ise problemleri davranışlardaki değişimlere yoğunlaşmıştır. Saldırganlık, uyuşturucu madde kullanımı ve suça dönük davranışlarda farklı gelişim eğrileri olanlar her iki örnekleme en iyi uyan modellerdir ve bunlar, saldırganlığın başlangıç aşamaları ile diğer davranışlardaki değişikliklerle arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmıştır.

Salyer (2005) ailelerde görülen sözlü saldırganlığın çocuklarda görülen sözlü saldırganlıkla ilişkisinin olup olmadığını araştırmıştır. Katılımcılar 3'er kişiden oluşan 140 gruptan oluşmuştur. Her grup bir lise öğrencisi ve onun annesi ve babasından oluşmuştur. Her katılımcıya Sözel Saldırganlık Ölçeği (Verbal Aggressiveness Scale) ve Ebeveyn Memnuniyet

Ölçeği (Parent Satisfaction Scale) uygulanmıştır. Sonuç olarak, ebeveyn ve çocuklardaki sözlü saldırganlığın ilişkili olduğu bulunmuştur. Fakat sözlü saldırganlığı yüksek hemcins bir ebeveynin çocukta bırakacağı etkinin karşı cinse oranla daha yüksek olduğuna dair herhangi bir kanıt ulaşılmamıştır.

Bowen (2005) yaptığı çalışmada, orta çocukluk döneminde saldırgan davranış ile ruh sağlığı servislerine kabul edilen 6 ile 12 yaşları arasındaki 554 kişilik örneklem grubun da bu ilişkinin gelişmesine yönelik bir araştırma yapmıştır. Çocuklar, 6 farklı gelişimsel görevi sıradan bir biçimde aktaran, farklı yaşantılar geçiren ve genellikle yoğun bakıma uygun olanlardan seçilmiştir. Araştırma sırasında herhangi bir zorlukla karşılaşmayan veya orta çocukluk döneminde gelişimsel zorluklar yaşamayanlar, bebeklik ve erken çocukluk döneminde gelişimsel zorluklar yaşayan çocuklardan daha amaca uygun bulunmuşlardır. Kritik dönemlerde kazanılan saldırgan davranışın bireyin ileriki yıllarda gösterdiği saldırganlık eğilimlerinin yönünü belirlediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Rabiner ve arkadaşları (2005) yaptıkları çalışmada, Afrika kökenli genç Amerikalıların genç yetişkinlik döneminde göstermiş oldukları saldırgan tutumlarını inceledikleri araştırmaya 12 ve 22 yaşları arasında bulunan 622 genç katılmıştır. Örneklem grubu ile 2 yıl boyunca görüşülmüştür. Genç yetişkinlerin 102'si hiçbir zaman diliminde suç işlemediklerini belirtenler, hiç suç işlemeyenler kategorisini; ergenlik döneminde suç işlediklerini fakat genç yetişkinlik döneminde suç işlemediklerini belirten 65 kişi, sadece ergenlik döneminde suç işleyenler kategorisini; hem ergenlik hem de genç yetişkinlik döneminde suç işlediklerini belirten 27 kişi, kalıcı saldırganlık kategorisini oluşturacak şekilde sınıflandırılmıştır. Saldırganlık suçları ve kalıcı saldırganlık suçları karşılaştırıldığında son çocukluk döneminde akranları tarafından reddedilenlerin ve erkeklerin bu grupta olmaları olasılığı daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Harachi ve arkadaşları (2006) orta çocukluk döneminde kız ve erkeklerde saldırgan davranışla ilgili yaptıkları çalışmalarında ilkokuldan ortaokula kadar şiddet davranışlı yörünge grupları erkekler ve kızlar için tespit edilmiştir. Dikkat problemleri, aile içi çatışmalar, okula ilgisizlik hem kızlar hem de erkekler için daha yüksek saldırganlık gruplarına katılmanın göstergeleri olarak belirlenmiştir. Erkekler için zayıf aile bağları ve düşük ebeveyn eğitim düzeyi yüksek saldırganlık gruplarına katılmayı öngörürken, kızlarda depresyon, düşük gelir düzeyi ve tek ebeveynli olmak yüksek saldırganlık gruplarını belirleyici olmuştur. Hem kızlar

hem de erkekler için “orta” ve “yüksek” saldırganlık eğrisi arasında bir kaç risk göstergesi bulunmuştur: kızlar için okula ilgisizlikleri ve annelerinin genç olması “yüksek” grup için yeterliyken, erkeklerde ebeveynin eğitim düzeyinin düşük olması ve dar gelirli olma bu gruba girmenin ön şartlarındandı.

Merrell ve arkadaşları (2006) yaptıkları çalışmada, çocuklarda ve gençlerde görülen ilişkisel saldırganlık, cinsiyet ve aile etmenleriyle ilgili araştırmaları inceleyerek ilişkisel saldırganlığın boyutlarını tespit etmeye çalışmışlardır. Sosyal ve duygusal öğrenme ile olumlu davranışsal müdahale ve desteklerle okul ortamında uygulanabilecek muhtemel uygulamalara değinmişlerdir.

Vierikko ve arkadaşları (2006) yaptıkları çalışmada, devam etmekte olan Finli ikiz ailesi çalışmasının bir parçası olarak, 1041 ikiz çift (364 tek yumurta, 348 hem cins çift yumurta (same- sex dizygotic), 329 karşıt cins çift yumurta ikizi) kullanılarak saldırganlıktaki süreklilik ve değişimin genetik ve çevresel kaynaklarını incelemişlerdir. 12 ve 14 yaşları için çok boyutlu akran tanımlama envanterine dayalı bir derecelendirme formu kullanılarak, sınıf öğretmenleri tarafından bu ikizlerin saldırganlıkları ölçülmüştür. Cholesky analiz modeli kullanılarak saldırganlıktaki süreklilik ve değişimin genetik ve çevresel kaynakları incelenmiştir. Sonuçlar, bu iki yıllık süre içerisinde hem genetik hem de çevresel faktörlerin saldırganlıktaki sürekliliği etkilediğini göstermiştir. Erkeklerin saldırganlıklarındaki süreklilik genler ve yaygın çevresel faktörlerden kaynaklanırken, kızlarınkinin ağırlıklı olarak yaygın çevresel faktörlerden kaynakladığı görülmüştür. Genlerin ve özgün çevresel faktörlerin her iki cins için de saldırganlıkta değişime katkı sağladığı görülmüştür.

Lopez ve arkadaşları (2006) saldırgan ve saldırgan olmayan reddedilmiş öğrenciler arasındaki farkları (kişilik, aile, okul ve sosyal çevredeki farklılıklar olmak üzere dört açıdan) incelemişlerdir. Araştırmaya yaşları 11-16 arası olan % 47’si erkek 843 Latin ergen katılmıştır. Sonuç olarak, saldırgan olarak reddedilmiş öğrencilerin diğer gruba nazaran aileye güven duygularının daha düşük olduğu, ebeveyn desteğini daha az hissettiklerini, anne-babaları arasında daha yüksek düzeyde saldırganlık yaşandığı ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin daha çok savunmaya dayalı olduğunu ifade etmişlerdir. Yine aynı grubun akademik anlamda daha düşük düzeyde özgüvene sahip oldukları, okula ve derslere yönelik olarak daha olumsuz bir tavır içinde oldukları, öğretmenleriyle daha zayıf ilişkiler kurdukları ve daha fazla akademik problemler sergiledikleri belirlenmiştir.

Singh ve arkadaşları (2007), yıkıcı davranışlara sahip olan ergenlerde saldırgan davranışlara müdahale edilmesi ile ilgili yaptıkları çalışmalarında, Çoklu Temel Çizgi düzeneği kullanarak, bu tür davranışları nedeniyle okuldan atılma riskiyle karşı karşıya olan 3 ergenin saldırganlık davranışlarını hafifletmede kullanılan bir dikkat eğitimi programının verimliliğini değerlendirmişlerdir. Öğrenciler, dikkatlilik durumunu başarıyla tamamlamışlar ve bunu daha önce saldırganlığa yol açan durumlarda kullanmaya başlamışlardır. Bu eğitim çalışması, çalışmaya katılan ergenlerin saldırgan davranışlarında ciddi azalmalar sağlamıştır.

Saldırganlık ile ilgili yurt dışında yapılan ve yukarıda ele alınan araştırmalarla ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa, bazı değişkenlerin bireyin saldırganlık düzeyi üzerinde etkisinin olduğu görülmektedir. Özellikle cinsiyet, aile yapısı, akademik başarı, kalıtsal özellikler, dikkat problemleri, okula ilgisizlik, uyuşturucu madde kullanımı, yeme bozuklukları, sosyoekonomik düzey, heavy metal müzik dinlemenin bireyin saldırganlık düzeyi üzerinde çeşitli derecelerde etkilerinin olduğu görülmektedir.

2. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Saldırganlıkla ilgili yurt içinde yapılmış olan araştırmalar ve bulguları özet olarak aşağıda sıralanmıştır.

Ürküt (1988), farklı sosyoekonomik ve cinsiyet gruplarında yer alan gençler arasında engellenmeye karşı geliştirdikleri saldırgan davranışlar bakımından, farklılığın olup olmadığını araştırdığı çalışmasında, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi 1. sınıf öğrencilerinden 198 kişi örneklem grubunu oluşturmuştur. Bilgi toplamak amacıyla, Bilgi Formu ve saldırganlık davranışlarını belirlemek amacıyla, Rosenzweig P-F Testi uygulanmıştır. Sonuç olarak, genelde sosyoekonomik gruplar arasında saldırganlık yönü ve türü bakımından farklılık olmadığı, fakat alt sosyoekonomik düzeydeki gençlerin, özellikle erkeklerin engellenme karşısında daha az engeli çözümleyici türde saldırgan tepkiler verdiği ve alt sosyoekonomik düzeydeki kızların ise, ortalamalar bakımından daha fazla dışa yönelik saldırganlık yönünde tepkiler gösterdikleri saptanmıştır.

Öztürk (1990), demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının

öğrencilerin; bağımsızlık, duyguları anlama, başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerine etkisini incelediği çalışmasında, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi son sınıf öğrencileri örneklem grubun oluşturmuştur. Bilgi toplama aracı olarak Edwards Kişisel Tercih Envanteri ve Ana-Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak anne-babalarını demokratik olarak algılayan öğrencilerin, bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık düzeyleri ana-babalarını “otoriter”, annelerini “demokratik” babalarını “otoriter”, annelerini “otoriter”, babalarını “otoriter” olarak algılayan öğrencilerinkinden daha yüksek buna karşın kendini suçlama ve saldırganlık düzeyleri daha düşük bulmuştur.

Çetinkaya (1991), saldırganlık içerikli video oyunu oynama ve izlemenin çocukların saldırgan davranışları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçladığı çalışmasına, 9-11 yaşlarında 60’ı kız, 60’ı erkek olmak üzere toplam 120 ilkokul öğrencisi katılmıştır. Araştırmada saldırgan içerikli video oyunu, saldırgan içerikli olmayan video oyunu ve saldırgan içerikli olmayan kağıt-kalem oyunu olmak üzere üç oyun koşulu yer almıştır. Denekler bu oyun koşullarına, biri oyuncu, diğeri izleyici olacak biçimde çiftler halinde atanmıştır. On dakika süren deneysel oturumlarda, oynama koşulundaki denek ilgili oyunu oynarken, izleme koşulundaki denek izlemiştir. Oturumlar tamamlandıktan sonra, oynama ve izleme koşulundaki deneklerden ayrı ayrı oyunlarda başarısız olan bir çocuğa elektrik şoku uygulamaları istenmiştir. Elektrik şoku uygulamasında sahte bir şok cihazından yararlanılmıştır. Verilen şokun sayısal karşılığı deneğin saldırganlık puanı olarak kaydedilmiştir. Elde edilen veriler saldırganlık içeren video oyunu oynayan deneklerin hem aynı oyunu oynayan hem de diğeri iki oyunu oynayan ve izleyen deneklerden daha fazla saldırgan davrandıklarını göstermiştir.

Hatunoğlu (1994), ana-baba tutumları (demokratik, otoriter ve ilgisiz) ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasını Erzurum’da bulunan beş lisenin son sınıflarında okuyan 328 öğrenci üzerinde gerçekleştirmiştir. Bilgi toplama aracı olarak Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen Ana- Baba Tutumu Envanteri ile Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak ana-baba tutumu ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Otoriter ana-baba tutumunda yetişen bireyler katı, kuvvet uygulayıcı ve ihtiyaçlarına karşı bir duyarsızlığın olması nedeniyle, demokratik ve ilgisiz ana-baba tutumlarına oranla daha fazla saldırganlık eğilimi göstermiştir.

Güner (1995) çalışmasında, 14-17 yaş arasındaki ergenlerin dinledikleri müzik

türünün (arabesk, heavy metal, klasik batı) cinsiyet, yaş, ailelerinin aylık gelir düzeyi, anne-babalarının eğitim düzeyi ve mesleklerinin ergenlerin depresyon ve saldırganlık düzeylerini ne derece etkilediğini araştırmıştır. Ankara il sınırları içerisinde bulunan üç devlet lisesinde eğitim görmekte olan 1079 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak, Kişisel Bilgi Formu, Reynolds Adolesan Depresyon Ölçeği ve Saldırganlık Envanteri uygulanarak veriler elde edilmiştir. Ergenlerin dinledikleri müzik türü ve cinsiyetlerine ilişkin değişkenlerin saldırganlık düzeylerine ortak etkileri anlamlı bulunmamakla birlikte, temel etkileri açısından heavy metal müzik dinleyenlerin saldırganlık düzeyleri ve erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyleri diğerlerinininkinden daha yüksek bulunmuş.

Başar (1996), üvey ve öz ebeveyne sahip 10-11 yaşlarındaki çocukların saldırganlık eğilimleri ve kendilerini algılama biçimleri arasında farklılık olup olmadığının belirlenmesi, üvey ve öz deneklerde cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, doğum sırası, kardeş sayısı, anne-baba öğrenim durumu, anne-baba tutumlarını algılama biçimi, ailede huzuru bozacak nitelikte kavgaların olup olmadığı gibi değişkenlerin, üvey deneklerde ise üveyliğin şekli, üvey ebeveynin kim olduğu, üveyliğin süresi gibi değişkenlerin saldırganlık eğilimi ve kendini algılama biçimi üzerinde farklılık yaratıp yaratmadığının saptanmasını incelediği araştırmasını Ankara il merkezinde bulunan alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeyi temsil eden semtlerden seçilen 16 ilkokulun 4. ve 5. sınıflarına devam eden 300 çocuk üzerinde yapmıştır. Üvey çocuklarla üvey olmayan çocuklar arasında saldırganlık eğilimi alt puanları ile kendini algılama biçimi alt boyut puanları açısından önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır. Çocukların sosyoekonomik düzeyi, kardeş sayısı, baba öğrenim durumu, baba tutumunun toplam saldırganlık puanı açısından farklılık yarattığı görülmüştür.

Tiryaki (1996) çalışmasında, spor yapma ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için spor yapan ve yapmayan deneklerin saldırganlık düzeylerini karşılaştırmıştır. Araştırmada İpek İlter Kiper tarafından geliştirilmiş Saldırganlık Envanteri kullanılmıştır. Araştırmaya 18-24 yaşları arasında 411 spor yapan, 191 spor yapmayan toplamda 602 kişi katılmıştır. Spor yapanlar Mersin, Marmara ve Celal Bayar Üniversitesinde öğrenim yapan öğrenci sporculardır. Spor yapmayanlar Mersin Üniversitesinin çeşitli bölümlerinde öğrenim yapan öğrencilerden oluşmaktadır. Sonuç olarak spor yapanların, yapmayanlara göre daha saldırgan olduğunu tespit etmiştir. Cinsiyet açısından erkeklerin kızlardan daha saldırgan olduğunu bulmuş ve gelir düzeyinin spor yapanlarda daha yüksek olduğu bulgusuna

ulaşmıştır.

Tuzgöl (1998) araştırmasında, ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin cinsiyet, yaş, okul türü, anne-babanın öğrenim durumu ve ailenin gelir düzeyi değişkenlerine göre saldırganlık düzeylerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini Ankara'nın Yenimahalle ilçesinde bulunan 7 farklı lisede okuyan 465 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak Saldırganlık Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu, Ana-Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak, ana-baba tutumu ile cinsiyet, yaş, okul türü, anne-babanın öğrenim durumu ve ailenin gelir düzeyi değişkenlerinin saldırganlık düzeyine ortak etkilerini anlamlı bulunmazken; cinsiyet ve okul türü değişkenlerinin saldırganlık düzeyine temel etkilerini anlamlı bulmuştur.

Yıldırım ve Çelebi (1999) çalışmalarında, Ortopedik Engelliler Meslek Lisesi ile Sağlık Meslek Lisesi öğretmenlerinin şiddet yönelimleri arasında fark olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırmaya Doğan Çağlar Ortopedik Engelliler Meslek Lisesi ile Kırıkkale Sağlık Meslek Lisesinde görev yapan 40 öğretmen ile 120 öğrenci katılmıştır. Öğretmenlerin şiddete ilişkin tutumları Tutum Ölçeği ile ölçülmüştür. Ayrıca öğrencilere de öğretmenlerdeki tutarlılığı test etmek için bir anket formu verilmiştir. Araştırmada örneklem grubu üzerinden iki veri elde edilmiştir. Bunlar öğretmenlerin şiddete yönelik tutumları ve öğrencilerin karşılaştıkları fiziksel cezalar şeklindedir. Verilere göre yapılan hesaplamalarda iki grup arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Ayrıca Sağlık Meslek Lisesinde görev yapan öğretmenlerin şiddet yönelimlerinin diğer gruba oranla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Gümüş (2000) çalışmasında, kendini kabul düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin cinsiyetlerine, sınıflarına, ailelerinin gelir düzeyine, ebeveynlerinin eğitim durumlarına, doğum sıralarına, aile durumlarına, ebeveynleri ile ilişkilerinden memnuniyetlerine, ebeveynlerinin algılanan öfke düzeylerine, algılanan ebeveyn tutumlarına, boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıklarına ve dinledikleri müzik türüne göre saldırganlık düzeylerini araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini Ankara'nın farklı belediye sınırları içinde yer alan Ankara, İncirli, Yeşilöz, Kurtuluş, Yıldırım Beyazıt Liselerinde eğitim gören 546 lise 1., 2. ve 3. sınıf öğrencisinden oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak Saldırganlık Ölçeği ve Kendini Kabul Envanteri kullanılmıştır. Sonuç olarak, kendini kabul ve algılanan baba tutumu değişkenlerinin genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki ortak etkisi anlamlı, kendini kabul ve diğer değişkenlerin, genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki ortak etkileri anlamlı bulunmamıştır.

Doğan (2001) çalışmasında, ergenlik dönemindeki kız ve erkeklerin ana-baba tutumları ile saldırgan davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın evrenini İzmit İnkılap Lisesinde okuyan 487 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise aynı okulda okuyan 30'u kız, 30'u erkek olmak üzere toplam 60 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak ergenlerin saldırgan davranışlarını belirlemek için Rosenzweig P-F Araştırması, ana-babaların tutumlarını saptamak amacıyla da Gençlik Döneminde Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Sonuç olarak, anne-baba davranışları ile ergenlerin saldırgan davranışları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Aynı zamanda erkeklerin kızlara göre daha az saldırgan oldukları bulgusuna ulaşmıştır.

Ersoy (2001) araştırmasında, çocuk yuvasında kalanlarla ile ailesiyle yaşayan 9-11 yaş gruplarının saldırganlık eğilimi gösterme durumlarının belirlenmesi ve bazı değişkenlerin saldırganlık eğilimlerinde farklılık yaratıp yaratmadığını incelemeye çalışmıştır. Araştırma, Ankara'da bulunan T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı Keçiören Çocuk Yuvasında kalan 9-11 yaş grubundaki çocukların tamamı ile karşılaştırma grubu olarak korunmaya muhtaç çocukların devam ettikleri ilkokullardan tesadüfî olarak seçilen aynı yaş ve sayıdaki çocuklardan oluşmuştur. Araştırma sonucunda yuvada kalan ve ailesiyle yaşayan çocuklar arasında saldırganlık eğilimi alt boyut puan ortalamaları arasında önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır.

Tok (2001) çalışmasında, cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine, fakültelerine, sınıflarına, ilgi alanlarına, öğrenimleri sırasında barındıkları yere, en uzun süreli yaşadıkları yere ve okudukları bölümden memnun olma durumlarına göre saldırganlık düzeylerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 2000-2001 eğitim- öğretim yılında Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsü Spor Bilimleri Teknolojisi, Eğitim Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakülte'sinde 1. ve 4. sınıflarda okuyan 531 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Saldırganlık Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu ve Cinsiyet Rollerine İlişkin Kalıp Yargı Ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak, cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargı ve cinsiyet değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin saldırganlık puanları üzerindeki ortak etkisi anlamlı, cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargı, fakülte, sınıf, ilgi alanı, öğrenim sırasında barınılan yer, en uzun süreli yaşanan yerleşim yeri ve okunan bölümden memnun olma durumu değişkenlerinin ortak etkileri ise anlamlı bulunmamıştır.

Aktaş (2001) çalışmasında, olumsuz niyet yükleme eğiliminin çocukların sosyal ilişkilerinde saldırgan olup olmamalarına ve cinsiyetlerine göre değişip değişmediğini araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini 236'sı kız, 293'ü erkek toplam 529 ilköğretim 5. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Bu öğrencilere sosyometrik bir saldırganlık ölçeği ve 11 resimden oluşan bir resim anketi uygulanmıştır. Sonuç olarak, sosyal ilişkileri açısından saldırgan olarak tanınan çocukların olumsuz tepkiler içeren davranış seçeneklerini saldırgan olmayan çocuklara kıyasla daha fazla seçtikleri görülmüştür.

Masalıcı (2001) çalışmasında, aile içi etkileşimlerle çocuktaki saldırganlık ve uygun davranışları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini İzmir il merkezinde ilköğretim 6. sınıfa devam eden 107'si kız, 110'u erkek olmak üzere toplam 217 öğrenci ve bunların anne-babalarından oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak Saldırganlık Ölçeği ve Öğrenci Uygu Ölçeği ile anne-baba ve çocuk için ayrı ayrı hazırlanmış olan Kişisel Bilgi Formları kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, aile içi etkileşimlerle, çocuğun saldırganlık davranışı göstermesi arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Yiğitbaşı (2002) çalışmasında, saldırganlık türlerinin ferdi (boks, güreş, halter) ve takım (basketbol, futbol, hentbol) sporlarıyla olan ilişkisini araştırmıştır. Araştırmaya 120 kişi katılmıştır. Bunlar güreş ve halter branşında gençler ve büyükler kategorilerinde mücadele eden milli sporcular, boksta ise milli sporcular ağırlıklı olmakla birlikte Ankara bölgesi boksörleri, hentbolda Aski Hentbol Takımı sporcuları, basketbol ve futbol takımları ise Kara Kuvvetleri gücünde 1. ligde deneyimli olan sporculardan oluşmuştur. Her branşta 20 sporcuya anket uygulanmıştır. Araştırmada bireylerin saldırganlık türlerini ölçmek için İpek İlter Kiper tarafından güvenilirliği geliştirilmiş saldırganlık envanteri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre gruplar arasında yıkıcı, atılgan ve edilgen saldırganlık açısından istatistiksel bir anlamlılığın olmadığı görülmüştür. Yine ferdi ve takım sporlarının ailelerinin aylık geliri ile saldırganlık türleri arasındaki ilişkinin araştırılması sonucunda yıkıcı, atılgan, ve edilgen saldırganlık puanları ile ailenin geliri arasında istatistiksel bir fark bulunmadığı görülmüştür. Gruplar içerisinde yıkıcı, atılgan ve edilgen saldırganlık ilişkisine bakıldığında saldırganlık puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Boksörlerin, güreşçilerin, basketbolcuların ve futbolcuların yıkıcı, atılgan ve edilgen saldırganlık puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan önemli bulunmuştur.

Demirhan (2002) çalışmasında, kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin

saldırganlık düzeylerinin kişisel ve sosyal nitelikler ile aile nitelikleri açısından farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Araştırma Eskişehir il merkezinde 6 genel lisenin 1123 öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiş ve 946 öğrenciden kullanılabilir veri elde etmiştir. Araştırmada Kişisel Bilgi Anketi, Kendini Açma Envanteri ve Saldırganlık Ölçeği kullanmıştır. Sonuçlara göre, genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri, kendini açma düzeyleri, cinsiyet, karşı cinsten arkadaşın bulunma durumu, anne ve babanın tutumunu algılama biçimine göre farklılaşma göstermiştir.

Durmuş ve Gürkan (2002-2003) çalışmalarında, lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimlerini çeşitli değişkenler açısından araştırmışlardır. Araştırmada Ögülmüş (1995) tarafından geliştirilen 19 maddelik araç kullanılmıştır. Araştırma grubu 2002-2003 eğitim-öğretim yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesine bağlı; Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, Okul Öncesi Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Zihinsel Engelliler Öğretmenliği bölümlerinin 1. sınıfında okuyan toplam 358 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrenciler tarafından en çok işaret edilen şiddet ve saldırganlık olayları şöyle sıralanmıştır:

1. Okulun masa ve sandalyelerini kasıtlı olarak kıran, bunların üzerini kazıyan veya çizen, tekme atarak duvarların boya ve badanasını kirleten öğrencilerin okulda bulunduğunun ifade edilmesi (% 70,9),
2. Okul sınırları dışında meydana gelen ve bazı öğrencilerin yaralanmasıyla sonuçlanan kavgalar (% 70,1),
3. Okuldaki çeşitli öğrenci grupları arasında toplu kavga olayları (% 70,1),
4. Okulda bazı öğrencilerin paralarının çalınması ya da özel eşyalarının kaybolması (% 63,7)

Karabıyık (2003) çalışmasında, üniversite öğrencilerinin problem çözme becerileri ve sürekli kaygı düzeylerinin, öğrencilerin saldırganlık davranışlarını yordamadaki güçleri ve cinsiyet, sınıf, algılanan anne-baba tutumları ve alanları açısından saldırganlıklarının farklılık gösterip göstermediği incelemiştir. Araştırmanın evrenini Gazi Üniversitesinde okuyan 1.ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmuş, örneklem grubu ise 1. sınıfa devam eden 98'i kız, 139'u erkek toplam 237 ve 4. sınıfa devam eden 144'ü kız ve 107'si erkek olmak üzere toplam 251 öğrenci olmak üzere genel toplamda 488 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada ölçme aracı olarak Saldırganlık Ölçeği, Problem Çözme Envanteri, Kendini Değerlendirme Envanteri, Sürekli Kaygı Ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak, saldırganlık düzeyinin, cinsiyet ve sınıf

düzeyine göre farklılaşmadığı, aile tutumu ve alanlara göre saldırganlık düzeyinin anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur.

Çıplak (2004) çalışmasında, ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin saldırgan davranışlar gösterme düzeylerine ve cinsiyetlerine göre boş zaman değerlendirme etkinliklerinin farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Örneklem grubu Adana'nın Seyhan ilçesinde bulunan ilköğretim okullarının 6.,7. ve 8. sınıflarına devam eden 346 öğrenciden oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak Boş Zaman Değerlendirme Anketi uygulanmıştır. Bulgulara göre saldırganlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha çok sportif etkinliklerle boş zamanlarını değerlendirdikleri bulunmuştur. Saldırganlık düzeyi düşük olanların ise sanatsal/yaratıcı etkinlikler yaptıkları tespit edilmiştir. Cinsiyete göre, kızların daha çok sanatsal/yaratıcı etkinlikleri yaptıkları, erkeklerin ise sportif etkinlikleri daha çok yaptıkları saptanmıştır.

Özcebe, Üner ve Çetik (2004) çalışmalarında, Ankara ilinde üç farklı liseye devam lise 1. sınıf öğrencilerinden son üç ay içinde yaşadıkları şiddet davranışlarını ve şiddetin okullardaki boyutlarını belirlemeye çalıştıkları araştırmalarına 400 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin % 39,2 kız, % 82,5'i erkek ve yaşları 15-16 yaş aralığındadır. Sonuç olarak öğrencilerin % 16,1'i şiddete maruz kaldığını, % 8,8'i şiddet uyguladığını, % 20,6'sı hem şiddete maruz kaldığını hem de şiddet uyguladığını belirtmiştir. Lise öğrencilerinden özellikle erkeklerin şiddet davranışlarının olduğu ve şiddete maruz kaldıkları bulunmuştur. Yaşanan her 10 şiddet olayından 4-5'nin okullarda olduğuna değinmişlerdir.

Özmen (2004) aile içinde yaşanan öfke ve saldırganlık yaşantıları üzerine yaptığı araştırmasında, öfke ve saldırganlığın aile içerisinde oluşmasını kolaylaştıran faktörler ve aile içerisinde öfke ve saldırganlık içeren davranışların özellikle çocuklar üzerindeki etkisini araştırmıştır. Sonuç olarak, aile içinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlığın olumsuz etkilerinin tüm aile bireyleri, özellikle de çocuklar için oldukça fazla olduğu görülmüş ve çoğu zaman bu olumsuzlukların çocuklarda onarılmaz sonuçlar ortaya çıkardığı görülmüştür.

Ay (2004) çalışmasında, yatılı ilköğretim bölge okulları ile normal eğitim veren ilköğretim okulları ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri açısından karşılaştırılmasını ve farklılıklarını tespit etmeyi amaçladığı araştırmasında Erzurum iline bağlı 3 ilçedeki yatılı ilköğretim bölge okulları ile yine bu ilçelerde birer normal ilköğretim okulunun ikinci kademesinde öğrenim görmekte olan toplam 451 öğrenci araştırmanın

örneklemini oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak, yatılı öğrencilerin, kendine dönük ve antisosyal saldırganlık düzeyleri yüksek bulunmuştur. Genel olarak kızların saldırganlık bunalımı erkeklerden yüksek iken, erkekler de antisosyal saldırganlık bakımından kızlardan önde bulunmuştur. Normal okullarda alt sınıflarda dolaylı saldırganlık düzeyini daha yüksek bulunmuştur. Yatılı okullarda ise alt ve üst sınıflar arasında bir farklılık görülmemiştir.

Ayrancı ve arkadaşları (2004), televizyondaki (tv) filmlerdeki şiddetin sıklığı, süresi ve türünü belirlemek ve şiddetten korunmak için önerilerde bulunmak amacıyla yaptıkları çalışmalarında 07.02.2004-14.02.2004 tarihleri arasında, 5 farklı özel tv kanalında (Kanal D, A tv, Show tv, TGRT, Star tv), hafta içi 16.00-21.30, hafta sonu 09.00-21.30 saatleri arasında rastgele seçilmiş filmler araştırmacılar tarafından eğitilen çalışma ekibi tarafından izlenmiştir. İzlenen şiddet türü ve programın süresi araştırmacılar tarafından oluşturulan veri toplama formuna kaydedilmiştir. Sonuç olarak seyredilen filmlerin ortalama süresi 5600 saniye ve şiddet oranı % 33,1 (1851.3 sn) olarak bulunmuştur. En yüksek oranda fiziksel şiddet bulunmuş olup toplam sürenin % 13,8'ini toplam şiddet süresinin de % 41,7'sini oluşturmuştur. Fiziksel şiddet türleri arasında en yüksek oranda yaralama saptanmış (311.7 sn), bunu vurma (259.6 sn) izlemiştir. Ruhsal şiddet ögesi olan endişe 3,5 dakika (205.7sn) ile en yüksek oranda olup bunu 2,8 dakika (167.78 sn) ile korkutma izlemiştir. Sözel şiddet öğelerinden azarlama 5,6 dk (338.2sn) ile en yüksek oranda bulunmuştur.

Erdoğan ve Oto (2004) çalışmalarında, sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırmayı ve sokakta çalışan çocukların saldırganlık davranışları ile bazı sosyodemografik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmaya 50 sokakta çalışan, 50 sokakta çalışmayan olmak üzere toplam 100 çocuk katılmıştır. Sokakta çalışan ve sokakta çalışmayan çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışlarının karşılaştırılması için Atılganlık Ölçeği ve Saldırganlık Ölçeği kullanmıştır. Bulgulara göre; sokakta çalışan çocuklar, sokakta çalışmayan çocuklara göre daha saldırgan davranışlar göstermektedir. Saldırganlık yaşla birlikte artmaktadır ve ailede çocuğa yöneltilen şiddet çocuğu saldırganlaştırmaktadır. Atılganlık davranışları açısından sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan çocuklar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Atılgan davranışlar yaş büyüdükçe azalmıştır. Sonuç olarak, sokakta çalışmanın çocuğu saldırgan davranışlara ittiği görülmüştür.

Ateş (2005) araştırmasında, hayvan besleyen ve hayvan beslemeyen çocukların saldırganlık eğilimlerinin belirlenmesi, hayvan besleyen ve beslemeyen çocuklarda sosyoekonomik düzey, yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba öğrenim durumu gibi değişkenlerin, hayvan besleyen çocuklarda ise besledikleri hayvanın kendileriyle yaşadığı süre, hayvanın yiyecek ve su ihtiyacını karşılayan kişi, besledikleri hayvanı sevmeye nedeni, hayvanla olan ilişkilerini değerlendirme biçimi gibi değişkenlerin saldırganlık eğilimlerinde farklılık yaratıp yaratmadığını incelemiştir. Araştırma Ankara il merkezinde bulunan alt, orta, üst sosyoekonomik düzeyi temsil eden semtlerden seçilen ilköğretim 4., 5. ve 6. sınıflara devam eden öğrenciler üzerinde yürütülmüştür. Araştırma sonucunda hayvan besleyen ve beslemeyen çocuklar arasında saldırganlık eğilimi alt boyut puan ortalamaları açısından önemli farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Çocukların yaşı, cinsiyeti, sosyoekonomik düzeyi, kardeş sayısı, doğum sırasının toplam saldırganlık puanı açısından farklılık yarattığı saptanmıştır. Hayvanın aile ile birlikte yaşadığı süre, hayvanın yiyecek ve su ihtiyacını karşılayan kişi, çocukların hayvanı sevmeye nedeni ve çocukların hayvanla olan ilişkilerini değerlendirme biçimlerinin toplam saldırganlık puanı üzerindeki etkisinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dizman ve Gürsoy (2005) çalışmalarında, Ankara ilinde 39 ilköğretim okuluna devam eden 4. ve 5. sınıf öğrencilerinde anne yoksunu olan ve olmayan çocukların saldırganlık eğilimlerini belirlemek; anne yoksunu olan ve olmayan çocuklarda sosyoekonomik düzey, yaş, baba öğrenim durumu gibi değişkenlerin, anne yoksunu olan çocuklarda ise anneden ayrılığın süresi ve anneyi görme sıklığı gibi değişkenlerin saldırganlık eğilimlerinde farklılık yaratıp yaratmadığını inceledikleri araştırmalarında her sosyoekonomik düzeyden anne yoksunu olan 50, anne yoksunu olmayan 50 olmak üzere toplam 300 çocuktan oluşan örneklem grubu üzerinde çalışmışlardır. Araştırmada anne yoksunu olan ve olmayan çocukların kendileri ve aileleri hakkındaki bazı bilgileri elde etmek amacıyla Genel Bilgi Formu ve çocukların saldırganlık eğilimlerini ölçmek amacıyla Saldırganlık Ölçeği kullanmışlardır. Araştırma sonucunda anne yoksunu olan ve olmayan çocuklar arasında saldırganlık eğilimi alt boyut puan ortalamaları açısından önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır. Çocukların sosyoekonomik düzeyi, yaşı, baba öğrenim düzeyinin toplam saldırganlık puanı açısından farklılık yarattığı belirlenmiştir. Ayrıca anne yoksunu olma durumu ile sosyoekonomik düzey, anne yoksunu olma durumu ile yaş, anne yoksunu olma durumu ile baba öğrenim düzeyi interaksyonlarının saldırganlık eğilimi puanı açısından farklılık oluşturduğu saptanırken anneden ayrılığın süresi, anneyi görme sıklığı

değişkenlerinin anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimi puanları üzerindeki etkisinin önemli olmadığı saptanmıştır.

Halıcı (2005), Ankara ili ilçelerinden 3 yatılı ilköğretim bölge okulu ile aynı ilçede bulunan gündüzlü ilköğretim okullarının 6., 7. ve 8. sınıflarına devam eden 12-14 yaş grubundaki toplam 360 çocuk üzerinde yapmış olduğu çalışmada çocukların saldırganlık eğilimleri ile benlik kavramları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmasında Saldırganlık Ölçeği, Piers-Harris Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeği ile çocuğun kendisi ve ailesi ile ilgili bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Genel Bilgi Formu kullanılmıştır. Sonuç olarak, çocuğun yaşadığı yerin ve saldırganlık eğiliminin yansıtılmış saldırganlık ve kendine dönük saldırganlık boyutları ve benlik kavramına ilişkin puanlar arasında anlamlı bir farklılık yarattığı saptanmıştır. Çocuğun yaşının, cinsiyetinin, kardeş sayısının, yatılı ilköğretim bölge okulunda okuyan çocuklarda yatılı ilköğretim bölge okuluna gelme nedeninin, okulla-sağlıkla ilgili bir problemi olduğunda ailesinin ilgilenme durumunun, odada kaç kişi kaldıklarının saldırganlığa ait çeşitli boyutlardan alınan puanlarda farklılık yarattığı bulunmuştur.

Karataş (2005), anne-baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkileri, Adana Büyükşehir Belediye'sinde bulunan ortaöğretim okulları arasında Yüreğir ve Seyhan ilçesinden 2'şer olmak üzere toplam 4 okuldan iki kardeşli ve anne-babalı 276 öğrenci ve onların anne-babaları üzerinde incelediği araştırmada, anne-baba saldırganlık düzeyleri ile öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu bulgusunu elde etmiştir. Anne-babanın saldırganlık düzeyi arttıkça öğrencilerinde saldırganlık düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşmıştır. Yine aynı araştırmada, öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türü açısından saldırganlık puanlarında anlamlı farklılıkların bulunmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Pişkin ve Ayaş (2005), Ankara da 3 ayrı lisede okuyan 885 öğrenci üzerinde yaptıkları araştırmalarında lise öğrencileri arasında yaşanan zorbalığın türü ve sıklığını araştırmışlardır. Son altı ay içerisinde öğrencilerin % 28,2'sinin zorbalık yaptığı, % 20,5'inin ise kurban olduğu saptanmıştır. Bu araştırmada zorbalık yapan öğrenci oranlarının endüstri meslek lisesi öğrencileri arasında % 35,4, genel lise öğrencileri arasında % 34,4 kız, meslek lisesi öğrencileri arasında ise % 13,8 olduğunu saptamışlardır. Bu araştırmada ayrıca, zorbalığa uğrayan öğrencilerin % 95'i okullarında zorbalık sorununun büyük bir problem olduğunu, %

77,3'ü bu yüzden okul sevgilerinin azaldığını, % 50'si ise zorba öğrenciler yüzünden okula gitmekten korktuklarını, % 65'i öğretmen ya da yöneticilerin zorbalığa uğrayan öğrencilere yeterli desteği vermediklerini ve bu sorunu önlemede başarısız olduklarını belirtmişlerdir (Akt., Öğülmüş, 2006: 19)

Şahin (2005) araştırmasında, 10-11 yaşlarında ilköğretim birinci kademeye devam eden öğrencilerin saldırgan davranışlarını azaltmaya yönelik öfke denetimi programının etkililiğini ortaya koymayı amaçlayan split plot modeline dayalı deneysel çalışmasında, öfke denetimi alan deney grubunun eğitim sonrasında saldırganlık puanlarının kontrol grubuna göre önemli oranda azaldığı ve bu farkın iki aylık süre sonunda da devam ettiği bulgusuna ulaşmıştır.

Merttürk (2005) çalışmasında, bilgisayar oyunu oynayan öğrencilerin saldırganlık, depresyon ve yalnızlık düzeylerini araştırmıştır. Araştırmanın evrenini 2005-2006 eğitim-öğretim yılında İstanbul Kartal ilçesi sınırlarında bulunan resmi ilköğretim okullarının 6., 7. ve 8. sınıflarında eğitim gören 13-15 yaşındaki öğrenciler oluşturmuştur. Örneklem grubu ise 134'ü kız 176'sı erkek olmak üzere toplam 310 ilköğretim öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında veri toplamak amacıyla Bireyi Tanıma Formu, Sears Salırganlık Ölçeği, Reynolds Adolesan Depresyon Ölçeği, UCLA Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak, bilgisayar oynama süresi arttıkça antisosyal saldırganlığın da arttığı, buna karşın depresyon ve yalnızlık düzeyinde herhangi bir farklılaşma olmadığı, savaş stratejisi ve macera oyunu oynayanların antisosyal saldırganlık düzeylerinin, bilgisayar oyunu oynamayanların antisosyal saldırganlık düzeylerinden daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Kurtyılmaz (2005) çalışmasında, öğretmen adaylarının saldırganlık davranışlarını çeşitli değişkenler açısından araştırmıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının saldırganlık düzeylerinin cinsiyet, akademik başarı, iletişim ve problem çözme becerileriyle olan ilişkilerini incelemiştir. Araştırmanın örnekleme oranlı küme örnekleme yöntemiyle 853 öğrenci olarak belirlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Salırganlık Ölçeği, İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği, Problem Çözme Envanteri ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun saldırganlıklarının orta düzeyde olduğu, erkeklerin saldırganlık düzeylerinin ise kızlara göre önemli bir oranda daha yüksek olduğunu bulmuştur. Ayrıca, saldırganlık davranışları ile iletişim becerileri, problem çözme becerileri ve akademik başarı arasındaki ilişkilerin anlamlı

olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ağlamaz (2006), Çorum ili merkezinde bulunan özel ve kamuya ait ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören lise öğrencilerinin saldırganlık puanları ile kendini açma düzeyleri, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında 5721'i kız, 7234'ü erkek toplam 12955 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Sonuç olarak, kendini açma düzeyleri düşük öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları kendini açma düzeyi yüksek olan öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur. Yine anadolu güzel sanatlar lisesi öğrencilerinin saldırganlık ölçeği puanları diğer okul türü puanlarına göre daha düşük bulunmuş, sınıf düzeyi ve cinsiyet değişkenleri açısından anlamlı bir farka ulaşılamamıştır. Anne öğrenim düzeyi ortaokul olan öğrencilerin saldırganlık ölçeği puanları diğer gruplara göre daha yüksek, baba öğrenim düzeyi yüksekokul-üniversite olan öğrencilerin saldırganlık ölçeği puanları diğer gruplara göre daha düşükken, baba öğrenim düzeyi ilköğretim, ortaokul ve lise olan öğrencilerin saldırganlık ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmamıştır. Ailenin aylık geliri 351-700 ytl arasında olan öğrencilerin saldırganlık ölçeği puanları diğer gruplara göre daha yüksek bulunmuştur.

Özen (2006) çalışmasında, ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisini araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini İstanbul'daki özel ilköğretim okulları ve özel liselerinin 6., 7., 8. ve 10. sınıflarında öğrenim gören 381'i kız, 484'ü erkek toplam 805 öğrenci oluşturmuştur. Ölçeklerin bazılarının düzgün yanıtlanmaması sonunu denek kaybı olmuş kız örneklemini için 308, erkek örneklemini için 314'e kadar sayı inmiştir. Veri toplama aracı olarak, Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği, Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği, Offer Benlik İmgesi Ölçekleri kullanılmıştır. Sonuç olarak gerek kızların gerekse erkeklerin okulda zorbalığa maruz kalmalarının yaş, algılanan çocuk yetiştirme stilleri ve sahip olunan benlik imgelerince anlamlı olarak yordandığı görülmüştür.

Doğan (2006), elin ikinci ve dördüncü parmak uzunluk oranının saldırganlık ve öfke ile ilişkisini araştırdığı çalışmasının örneklemini Zonguldak Karaelmas Üniversitesinde öğrenim gören yaşları 18-21 arasında değişen 195'i kız, 182'si erkek toplam 377 kişi oluşturmuştur.. Veri toplama aracı olarak öncelikle öğrencilere Gönüllü Onam Formu doldurtulmuş daha sonra kimlik bilgilerini içeren Sosyo-demografik Bilgi Formu ve Belirti

Tarama Listesi SCL-90-R, Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖÖTÖ) (The State Trait Anger Scale), Saldırganlık Ölçeği (Aggression Questionnaire) ve son olarak da bireylerin boy, vücut ağırlığı, sağ ve sol el için antropometrik ölçümleri içeren değerlendirme formu verilmiştir. Sonuç olarak erkeklerde sağ 2D:4D oranı ile bir davranış biçimi olarak kabul edilebilecek olan fiziksel saldırganlık puanları arasında zayıf bir ilişki saptanmıştır. Bu sonuç parmak oranı ile öfke ve saldırganlık arasındaki ilişkinin sadece küçük bir bölümünü açıklayabilmiştir. Genel bir toplumsal tarama testi olan SCL-90-R ile tespit edilebilen psikopatoloji dışlandığında 2D:4D oran ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkinin zayıfladığı söylenebilir.

Batıgün ve Utku (2006), gençlerde yeme tutumu ile öfke arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bu bağlamda 13-25 yaş arası toplam 675 öğrenciye Yeme Tutum Testi ve Çok Boyutlu Öfke Envanteri uygulanmıştır. Sonuç olarak 13-16 yaş arasındaki gençlerin yeme tutum algılarının daha bozuk olduğu tespit edilmiştir. Kızların erkeklerden daha yüksek yeme tutum puanları aldıkları ve öfkelerini daha çok içe dönük ve pasif-agresif tepkiler şeklinde gösterdikleri belirlenmiş; erkeklerin ise öfke ile ilişkili olarak, saldırgan tutumları daha fazla sergiledikleri görülmüştür.

Ayan (2006) araştırmasında, insanda doğal bir eğilim olduğu kabul edilen saldırganlığın sporda şiddet eylemine dönüşmesinde rol oynayan fanatik davranışlarla ilişkisini ele alınıp incelemeyi amaçlamıştır. Sporda fanatizm ve şiddet olaylarının temelinde yatan nedenlerin bireysel (psikolojik) ve toplumsal nitelikler taşıdığı ve buna dönük çözüm yolları bulunması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Avcı (2006) araştırmasında, şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerini aile işlevleri, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelemek ve ailelerde psikolojik probleme sahip olma, alkol kullanımı ve suça yönelik davranışların görülme sıklığını karşılaştırmayı amaçladığı çalışmasının örneklemini 14-18 yaşları arasında şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile (n=54) bu tip olaylara karışmamış ergenlerin ailelerinden (n=54) oluşturulmuştur. Çalışmada ailelerin öfke düzeylerini ve öfke ifade tarzlarını incelemek amacı ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği (SÖÖTÖ) ve ergenlerin ailelerinin aile işlevlerini incelemek amacı ile Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, ailedeki roller, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel aile işlevlerinde karşılaştırma grubunda yer alan ailelere göre önemli

oranda yetersizlik yaşadıkları belirlenmiştir. Öfke düzeyleri açısından incelendiğinde, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerine göre “sürekli öfke”, “içe-yönelik öfke” ve “dışa yönelik öfke” düzeylerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin öfkelerini daha iyi kontrol ettikleri görülmüştür. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin daha fazla psikolojik probleme sahip oldukları, alkol kullandıkları ve suç işleme davranışında bulundukları saptanmıştır.

Efili (2006) çalışmasında, ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasının örneklemini Konya ili merkez sınırları içerisinde bulunan araştırmanın amacına uygun olarak seçilmiş 6 ortaöğretim kurumu oluşturmuştur. 246’sı kız, 334’ü erkek olmak üzere toplam 580 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Veri toplama aracı olarak Saldırganlık Envanteri, Hacettepe Kişilik Envanteri, Rotter Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu, yine öğrencilerin saldırganlık puanları ile kişilik özellikleri puanları arasında anlamlı ve ters yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çelik (2006) çalışmasında üniversite 1. sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmanın evrenini Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim, Teknik Eğitim ve Fen Edebiyat Fakültesi 1. sınıf öğrencileri; örneklemini ise bu fakültelerin farklı bölümlerinde öğrenim gören 271 kız ve 216 erkek birinci sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Sonuç olarak üniversite 1. sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Aktaş ve Coştur (2007) çalışmalarında, sorumluluk yüklemesi çerçevesinde sosyal davranış kuramının öfke ve sempati duyguları ile yardım etme ve saldırganlık davranışlarına uygulanmasının Türk örnekleminde ne derece geçerli olduğunu sınıadıkları araştırmalarına Hacettepe Üniversitesinde okuyan 424’ü kız, 463’ü erkek toplam 887 öğrenci katılmıştır. Bulgular, sosyal davranış kuramının Türk örnekleminde kısmen geçerli olduğunu, saldırgan davranışların veya yardım etme davranışlarının aynı kuramsal çerçevede ele alındığını göstermiştir.

Yalçın (2007) çalışmasında, ailelerin algıladıkları destek düzeyleri farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında cinsiyet, sınıf, gelir durumunu algılama biçimi, ailede ortaya çıkan şiddet ve okuldaki arkadaşlık ilişkileri açısından farklılık olup olmadığını incelemiştir. Araştırma Ankara'daki liselerde öğrenim gören 639 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak, Saldırganlık Ölçeği, Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Sonuç olarak, aileden algılanan destek düzeyi ile okuldaki arkadaşlık ilişkilerinden memnun olma durumunun saldırganlık üzerindeki ortak etkisi anlamlı bulunmuş ve aileden algılanan destek düzeyi, ailenin gelir durumunu algılama biçimi ve şiddet uygulanma durumu değişkenlerinin saldırganlık üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur.

Kesen ve arkadaşları (2007) çalışmalarında, yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin, saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi, ergenlerin yaş ve yurttaki kalma süreleri ile öfke ve saldırganlık düzeyi arasında ilişki olup olmadığını incelemiştir. Araştırmanın evreni Konya ilinde bulunan erkek ve kız yetiştirme yurdunda kalan 2828 sayılı yasa ile korunma ve bakım altında bulunan ergenlerden oluşmuştur. Araştırma örneklemine toplam 201 ergen dahil edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzı alt boyutları ile saldırganlık alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise, ergenlerin yurttaki kalma süreleri arttıkça saldırganlık ve öfke düzeylerinin de arttığı görülmüştür.

Ayan (2007) çalışmasında, aile içinde şiddete maruz kalan çocukların saldırganlık eğilimlerini ölçerek saldırganlık eğilimlerinin çocukların sosyokültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemeyi amaçlamıştır. Sivas merkez ilçede bulunan 70 ilköğretim okulunun 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileri çalışmanın evrenini oluştururken, örneklem belirlenirken okullar bulundukları mahallelerin sosyoekonomik ve kültürel düzeylerine göre düşük, orta ve yüksek olmak üzere üç bölgeye ayrılmış ve her bir bölgeden bu bölgeyi temsil edecek niteliklere sahip beş okul, toplamda da on beş okul seçilmiştir. Örnekleme alınan öğrencilerin sayısı ise 655'dir. Sonuç olarak, anneleri tarafından şiddete uğradığı belirlenen öğrencilerin oranı % 54, babaları tarafından şiddete uğradığını belirten öğrencilerin oranı % 46 olarak saptanmıştır. Öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldıkları puanların sadece ailesinde yaşayan birey sayısı ve annesinin davranış tarzına göre anlamlı farklılık gösterdiği; öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldıkları puanın anne ve babasının eğitim düzeyi ve mesleği, ailesinin gelir düzeyi, ailesinde

kararların alınma biçimi, annesi ve babası arasında şiddet olması, babasının kendisine karşı davranış tarzı, anne ve babasının kendisine ilgisi, anne ve babasının arkadaşlarını tanıması ve eve gelmesine izin vermesi, anne ve babasından korkması, anne ve babasıyla sorunlarını paylaşabilmesine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini saptamıştır.

Saldırganlık ile ilgili yurt içinde yapılan ve yukarıda ele alınan araştırmalarla ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa, bazı değişkenlerin saldırganlık düzeyi üzerinde etkisinin olduğu görülmektedir. Özellikle cinsiyet, gelir düzeyi, aile içinde şiddete maruz kalma, yetiştirme yurtları ve yatılı bölge okullarında kalma, bağlanma tarzları, denetim odağı, kişilik özellikleri, yeme tutumu, bilgisayar oyunları oynama, anne yoksunu olma, hayvan besleme, sokakta çalışma, televizyondaki şiddet içerikli programları izleme sıklığı, boş zaman değerlendirme alışkanlıkları, spor yapma, anne-baba tutumu, dinlenen müzik türü gibi değişkenlerin bireyin saldırganlık düzeyi üzerinde çeşitli derecelerde etkilerinin olduğu görülmektedir.

Yukarıda da sıralandığı gibi, saldırganlıkla ilgili yurt içinde ve yurt dışında çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Yurt içindeki çalışmalarda saldırganlığın genellikle sınırlı değişkenlerle bağlantısının kurulduğu fark edilmiştir. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesine yönelik bir araştırmaya rastlanılmaması, bu konuda araştırma yapma ihtiyacı doğurmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, veri toplamada izlenecek yol ve verilerin analizinde kullanılan istatistiksel yöntemler üzerinde durulmuştur.

Evren

Araştırmanın evreni, 2007-2008 eğitim-öğretim yılında Malatya ili merkez sınırları içerisinde bulunan tüm resmi orta öğretim kurumlarında okuyan 9. sınıfa devam eden öğrenciler oluşturmaktadır.

Örneklem

Araştırmanın örnekleme ise, Malatya ilindeki fen lisesi, anadolu liseleri, meslek liseleri ve genel liseler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini oluşturacak okullar belirlenmiş ve örnekleme alınacak öğrenciler tesadüfi küme örnekleme yöntemi ile seçilmiştir.

Saldırganlık olaylarının daha çok yaşanması nedeniyle 2007-2008 eğitim öğretim yılında Malatya Emniyet Müdürlüğü Çevik Kuvvet personelinin Malatya merkezde görev yapacağı genel liseler, Cumhuriyet Lisesi, Malatya Lisesi, Fatih Lisesi, Sümer Lisesi, Hacı Ahmet Akıncı Lisesi olduğu için genel lise kategorisinde bu okullar örneklem grubuna alınmıştır. Meslek lisesi kategorisinde ise, Kız Meslek Lisesi, Şehit Kemal Özalper Endüstri Meslek Lisesi, Ticaret Lisesi, Yunus Emre Endüstri Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi örnekleme alınmıştır. Anadolu lisesi kategorisinde ise Malatya Anadolu Lisesi, Turgut Özal Anadolu Lisesi ve Beydağı Anadolu Lisesi, Fen Lisesi kategorisinde tek lise olduğu için tek olarak örnekleme dahil edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin sayıları, okudukları okul ve cinsiyet göre dağılımları Tablo-1’de verilmiştir.

Tablo- 1
Araştırma Kapsamına Alınan 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul ve Cinsiyetlerine Göre
Dağılımları

OKULLARIN ADI	ÖRNEKLEM GRUBU		
	KIZ	ERK	G.T.
Anadolu Lisesi	36	49	85
İmam-Hatip Lisesi	81	30	111
Ticaret Lisesi	24	45	69
Sümer Lisesi	36	46	82
Cumhuriyet Lisesi	59	61	120
Kız Meslek Lisesi	103	--	103
Şehit K. Ö. E. M. L.	--	119	119
Akıncı Lisesi	38	44	82
Malatya Lisesi	33	43	76
Beydağı Anadolu Lisesi	43	46	89
Turgut Özal Anadolu L.	33	46	79
Fatih Lisesi	31	59	90
Yunus Emre E. M. L.	--	66	66
Fen Lisesi	20	39	59
Toplam	537	693	1230

Tablo-1’de görüldüğü gibi, araştırma 1230 kişilik örneklem grubundan oluşmaktadır. Araştırmadaki öğrencilerin 537 kız (% 43.65) ve 693 erkek (% 56.34) tir. Eksik doldurma, hatalı doldurma gibi nedenlerden dolayı istatistiksel değerlendirmelere alınmayan öğrenciler araştırmada eksik veri olarak ilerleyen bölümlerde karşımıza çıkacaktır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak, araştırmanın bağımlı değişkeni olan saldırganlık düzeyinin belirlenmesinde “Saldırganlık Ölçeği” ,bağımsız değişkenler hakkında bilgi toplamak amacı ile de araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Veri toplama araçları ile ilgili bilgiler ve yapılan çalışmalar aşağıda verilmiştir.

1. Saldırganlık Ölçeği :

Saldırganlık Ölçeği Tuzgöl (1998) tarafından Kocatürk’ün (1982) geliştirdiği Saldırganlık Ölçeğinden yararlanarak oluşturulmuştur. Saldırganlık Ölçeği gençlerde açık, gizli, fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlıkla ilgili davranışları ölçmeye yöneliktir.

Saldırganlık Ölçeği 45 maddeden oluşmaktadır (Ek: 1). Ölçekte 30 saldırgan içerikli, 15 saldırganlık içermeyen madde vardır. Ölçekteki saldırganlık içermeyen maddeler: 2, 4, 8, 10, 13, 16, 24, 28, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 44 noludur, diğer maddeler saldırgan içerikli davranışları ifade eden maddelerdir. Ayrıca 9 madde geçerlik puanı elde etmek üzere sorulmuştur. Bu maddelerden biri, durumun o kişi için geçerli olduğunu, diğeri olmadığını ifade edecek şekilde iki defa sorulmuştur. Ölçekte geçerlik puanı elde etmek için sorulan maddelerinin numaraları şöyledir; (4 ve 20. madde), (18 ve 24. madde), (10 ve 26. madde), (22 ve 33. madde), (8 ve 36. madde), (14 ve 37. madde), (19 ve 39. madde), (23 ve 40. madde), (34 ve 44. madde).

Saldırganlık Ölçeğinin Güvenirliği

Saldırganlık Ölçeği, Tuzgöl tarafından 55 öğrenciden oluşan bir gruba 2 hafta ara ile uygulanmış ve Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu $r: 0.75$ olarak elde edilmiştir. Başlangıçta 50 madde olan Saldırganlık Ölçeği’nde maddeler arası korelasyona bakılmış, en az 3 madde ile 0.25 düzeyinde ilişkili olan maddeler seçilmiş ve bu şartlara uymayan 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. Böylece envanterin madde sayısı 45’e düşmüştür. Ölçeğin bu hali ile Cronbach Alpha güvenirligi hesaplanmış ve 0.71 bulunmuştur. Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu katsayısı tekrar hesaplanmış ve $r: 0.85$ olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Yine Gümüş’de (2000) yapmış olduğu araştırma kapsamında saldırganlık ölçeğinin güvenilirlik çalışmasını yapmış, Ankara Yeşilöz ve Aydınlikevler Liselerinde 308 genel lise

öğrencisi üzerinde saldırganlık ölçeğinin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı incelenmiş, ölçeğin iç güvenilirlik katsayısı 0.80 olarak bulunmuştur (Gümüş, 2000: 61).

Saldırganlık Ölçeğinin Geçerliği

Tuzgöl (1998) tarafından Saldırganlık Ölçeği için yapılan geçerlik çalışmasında, araştırmacının çalıştığı lisede derslere giren 20 öğretmenle görüşülmüştür. Saldırgan davranışlar gözlemledikleri öğrencilerin isimleri belirlenmiştir. Ancak öğretmenler, saldırgan öğrenci ile derslerin akışını bozan ilgisiz ya da aşırı hareketli öğrencileri karıştırmamaları konusunda uyarılmış, “saldırganlık”tan ne kastedildiği açıklanmıştır. Böylece en az üç öğretmenin “saldırgan” olarak tanımladığı 45 öğrenci belirlenmiş ve bu öğrencilere ölçek uygulanmıştır. Daha önce uygulama yapılan 45 kişilik saldırgan olarak tanımlanmamış bir grup ile saldırgan davranışları olduğu kabul edilen grubun puan ortalamaları arasında t-testi uygulanmış ve t değeri 3.25 olarak saptanmıştır. Böylece ölçeğin saldırgan davranışları ölçtüğü yönünde karar verilmiştir.

Saldırganlık Ölçeğinin Puanlanması

Ölçek 5’li derecelendirilmiş cevaplama sistemine sahiptir. Ölçekte bireylerin kendi duygu ve davranışlarını içeren maddeler yer almaktadır. Birey okuduğu ifadenin kendisine ne derece uygun olduğunu belirtmek için (5) Her Zaman, (4) Sıklıkla, (3) Arasına, (2) Nadiren, (1) Hiçbir Zaman şeklindeki seçeneklerden birini işaretlemektedir. Ölçekte 15 madde negatif ifade olduğundan puanlamaları da tersine çevrilerek yapılmaktadır. Bu maddelerde (1) Her Zaman, (2) Sıklıkla, (3) Arasına, (4) Nadiren, (5) Hiçbir Zaman şeklinde puanlama yapılmaktadır. Tüm maddelere verilen cevapların toplamı kişinin saldırganlık puanını oluşturmaktadır. Çalışılan örneklemin aritmetik ortalamasının üstündeki puanlar yüksek saldırganlık düzeyini, altındaki puanlar düşük saldırganlık düzeyini temsil etmektedir. Ölçekten alınabilecek minimum puan 45, maksimum puan 225’tir (Tuzgöl, 1998: 64-65).

2. Kişisel Bilgi Formu:

Kişisel Bilgi Formu, araştırma kapsamına alınan öğrencilerin kişisel özellikleri hakkında bilgi toplama amacıyla araştırmada inceleme konusu olan bağımsız değişkenlerle ilgili 12 sorudan oluşmaktadır.

Öğrenci Kişisel Bilgi Formu, bu araştırmanın amacına ve inceleme konusu olan bağımsız değişkenlere uygun olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Formun geliştirilmesinde konu ile ilgili uzman görüşlerine başvurulmuş ve saldırganlık ilişkisi olabileceği düşünülen faktörler, öğrencilere ait; cinsiyet, okul türü, yaş, başarı düzeyi, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, sosyoekonomik düzey, anne- baba tutumu, arkadaşlık ilişkilerinden memnuniyet düzeyi, öğretmenleriyle ilişkilerindeki memnuniyet düzeyi, ailenin yapısı ve okula devamsızlık durumları olarak belirlenmiştir. “Kişisel Bilgi Formu”nun bir örneği Ek-2’de verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu ve Saldırganlık Ölçeği’nin uygulaması, 2007-2008 öğretim yılı Aralık ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Uygulamalardan önce ilgili yerlerden gerekli izinler alınmıştır.

Uygulamalar araştırmacının kendisi tarafından bizzat yapılmış ve üç hafta sürmüştür. Uygulamalar esnasında, gerekli açıklamalar yapılarak Kişisel Bilgi Formu ve Saldırganlık Ölçeği birlikte verilmiş ve 25-30 dakikalık sürelerde cevaplandığı görülmüştür.

Verilerin İstatistiksel Analizi

Her öğrencinin ölçeğine bir numara verilmek suretiyle değerlendirmeye alınacak olan ölçekler 1’den 1230’a kadar numaralandırılmıştır. Daha sonra Saldırganlık ölçeği puanlanmış ve puanlar kişisel bilgi formu yanıtları ile birlikte SPSS (Statistical Package for the Social Science) paket programa yüklenmiştir.

SPSS paket programı kullanılarak gerçekleştirilen istatistiksel analizlerde, her bağımsız değişkene ait grupların puanları ortalamaları ve standart sapmaları saptanarak elde edilen bilgilerin tablolar halinde dökümleri yapılmıştır.

Değişkenlerin ortalama ve standart sapmaları hesaplanmış ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olup olmadığının belirlenmiş, Öğrencilerin cinsiyetlerine göre saldırganlık düzeyleri ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için bağımsız gruplarda t-testi (Independent-Samples T Test) kullanılmıştır.

Araştırmanın diğer denencelerinin istatistiksel analizinde grupların ikiden fazla olmasından dolayı öncelikle Levene's Varyansların Homojenlik Testi (Levene's Test for Equality of Variances) yapılmış, varyansların homojen çıkması durumunda grupların saldırganlık düzeyleri puanlarının aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) yöntemi kullanılmıştır. F değerinin anlamlı çıkması durumunda, farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını anlamak için LSD (Least Significance Degree) testi yapılmıştır. Varyansların homojen olmadığı gruplarda ise Kruskal- Wallis testi kullanılmıştır. Kruskal- Wallis testinin sonucunda p değerinin anlamlı çıkması sonucu, gruplar arasındaki farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığının belirlenmesi için değişkenlerin alt bölümleri ikili olarak gruplanmış ve bu ikili gruplar için Mann-Whitney testi uygulanmıştır. (Büyüköztürk, 2002).

Ortalamalar arası farkların önem dereceleri test edilirken tüm analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma denencelerinin sınanması için toplanan verilerin istatistiksel analizleri sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Buna göre, Malatya merkez sınırları içinde örnekleme alınan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi ile ilgili bulgular denence sırasına göre sunulmuştur. Her bir bağımsız değişkenin sayısal dağılımlarını, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamalarını, standart sapmalarını gösterir tablolar düzenlenmiş, daha sonra değişkenlerin çeşitli düzeylerine göre belirlenen gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan analizlerin sonuçları ile ilgili tablolar sunulmuştur.

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile cinsiyet, okul türü, okul başarısı, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyine göre, anne-baba tutumu, yaş, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmama, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmama, ailenin yapısı ve devamsızlık arasındaki ilişkiye ait bulgular verilmiştir.

Denence 1: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri cinsiyetlerine göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesini test etmek için öğrenciler iki gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve t-testi sonuçları tablo-2’de verilmiştir.

Tablo- 2
Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre
Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve
t-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	Ss	t	P
Kız	538	115,03	22,27	4,943	p<.05 Önemli
Erkek	692	121,13	20,82		

Tablo-2’deki veriler incelendiğinde, kızların saldırganlık ölçeği puanlarının ortalaması 115,03 iken erkeklerin saldırganlık ölçeği puanlarının ortalaması 121,13’dür. İki ortalama arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı t-testi ile kontrol edilmiştir. Uygulanan t- testi sonucunda t değerinin 4,943 olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyi puanları ortalamalarında cinsiyete göre fark olduğu, ortaöğretim 9. sınıf erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyleri puanlarının kız öğrencilere göre yüksek olduğu bulunmuştur ($p<.05$). Bu sonuç “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri cinsiyetlerine göre bir fark göstermektedir” denencesini desteklemektedir.

Denence 2: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri okul türüne göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesini test etmek için öğrenciler dört gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin okul türüne göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları tablo-3’de verilmiştir.

Tablo- 3
Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne Göre
Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Okul Türü	N	X	Ss
Genel Lise	450	116,68	21,09
Meslek Lisesi	468	121,54	20,59
Anadolu Lisesi	253	116,83	24,28
Fen Lisesi	59	114,62	20,18
Toplam	1230	118,46	21,67

Tablo-3 incelendiğinde, okul türü yönünden saldırganlık ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama; 121,54 ortalama ile meslek lisesi öğrencilerinin oluşturduğu gruba aittir. Bu grubu sırasıyla, 116,83 ortalama ile anadolu lisesi, 116,68 ortalama ile genel lise öğrencileri izlemektedir. Son olarak gruplar arasındaki en düşük ortalama; 114,62 ortalama ile fen lisesi öğrencilerinin oluşturduğu gruba ait olduğu görülmüştür.

Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene's Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=2,412$, $p= .065$) bulunduğundan varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo-4'te verilmiştir.

Tablo- 4
Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Saldırganlık Düzeyi
Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	7397,988	3	2465,996	5,304	,001 $p<.05$ Önemli
Gruplar İçi	570022,08	1226	464,945		
Toplam	577420,07	1229			

Tablo-4'deki değerlere bakıldığında elde edilen F değeri ($F_{(3-1226)}=5,304$; $p<.01$); ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinde okul türüne göre anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir ($p<.01$). Böylece, araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri okul türüne göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesi desteklenmiştir. Bu sonuç üzerine, hangi grupların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu belirlemek için LSD testi uygulanmıştır. LSD testi sonucunda, meslek lisesi öğrencilerinin oluşturduğu grup $X=121,54$ ile genel lise öğrencileri $X=116,68$, anadolu lisesi öğrencileri $X=116,83$ ve fen lisesi öğrencileri $X=114,62$ arasında fark anlamlı bulunmuştur ($p<.05$).

Denence 3: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Başarı Durumuna Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri okul başarı durumuna göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesini test etmek için öğrenciler dört gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin okul başarı durumuna göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları tablo-5’de verilmiştir.

Tablo-5

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Başarı Durumuna Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Okul Başarısı	N	X	Ss
Çok İyi	99	118,45	24,33
İyi	580	115,58	21,23
Orta	455	120,65	21,10
Zayıf	95	125,77	21,55
Toplam	1229	118,48	21,67

Tablo-5’deki veriler incelendiğinde, saldırganlık ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama; 125,77 ortalama ile başarı durumunu zayıf olarak algılayan öğrencilerinin oluşturduğu gruba aittir. Ayrıca bu bölümde 1 öğrenci boş bıraktığı için toplam öğrenci sayısı 1229’dur. Bu grubu sırasıyla, 120,65 ortalama ile orta, 118,45 ortalama ile çok

iyi olarak algılayan öğrenciler izlemektedir. Son olarak gruplar arasındaki en düşük ortalama; 115,58 ortalama ile başarı durumlarını iyi olarak algılayan öğrencilerin oluşturduğu gruba ait olduğu görülmüştür.

Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene's Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=2,170$, $p= .090$) bulunduğundan varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo-6'da verilmiştir.

Tablo-6
Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Başarı Durumu Göre Saldırganlık Düzeyi Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	12061,731	3	4020,577	8,716	,000 $p<.01$ Önemli
Gruplar İçi	565053,03	1225	461,268		
Toplam	577114,76	1228			

Tablo-6'daki değerlere bakıldığında elde edilen F değeri ($F_{(3-1225)}=8,716$; $p<.01$); ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinde okul başarı durumuna göre anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir ($p<.01$). Böylece, araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri okul başarı durumuna göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesi desteklenmiştir. Bu sonuç üzerine hangi grupların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu belirlemek için LSD testi uygulanmıştır. LSD testi sonucunda, başarı grafiğini çok iyi olarak değerlendiren öğrencilerin oluşturduğu grup $X=118,45$ ile başarı grafiğini zayıf olarak değerlendiren öğrenciler $X=125,77$, başarı grafiğini iyi olarak değerlendiren öğrenciler ile $X=115,58$ başarı grafiğini orta $X=120,65$ ve zayıf $X=125,77$ olarak değerlendiren öğrenciler arasında fark anlamlı bulunmuştur ($p<.05$).

Denence 4: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri annenin eğitim düzeyine göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesini test etmek için öğrenciler altı gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin anne eğitim düzeyine göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları tablo-7’de verilmiştir.

Tablo-7

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Eğitim Düzeyi	N	X	Ss
Okuryazar değil	182	118,17	20,06
İlkokul	531	117,20	22,03
Ortaokul	208	118,83	21,55
Lise	201	120,57	23,09
Üniversite	102	120,14	19,72
Lisansüstü Eğitim	6	127,00	23,16
Toplam	1230	118,46	21,67

Tablo-7 incelendiğinde, saldırganlık ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama; 127, 00 ortalama ile anne eğitim düzeyi lisansüstü olan öğrencilerinin oluşturduğu gruba aittir. Bu grubu sırasıyla, 120,57 ortalama ile lise mezunu, 120,14 ortalama ile üniversite mezunu, 118,83 ortalama ile ortaokul, 118,17 ortalama ile okuryazar olamayan anne eğitim düzeyine sahip öğrenciler izlemektedir. Son olarak gruplar arasındaki en düşük ortalama; 117,20 ortalama ile ilkokul mezunu olan öğrencilerin oluşturduğu gruba ait olduğu görülmüştür.

Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene’s Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=1,404$, $p=.220$) bulunduğundan varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo-8’de verilmiştir

Tablo-8
Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	2503,958	5	500,792	1,066	,377 p>.05 Önemsiz
Gruplar İçi	574916,11	1224	469,703		
Toplam	577420,07	1229			

Tablo 8 incelendiğinde, elde edilen F değeri ($F_{(5-1224)}=1,066$; $p>.05$); ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinde anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir ($p>.05$). Böylece, araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri annenin eğitim düzeyine göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesi desteklenmemiştir.

Denence 5: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri babanın eğitim düzeyine göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesini test etmek için öğrenciler altı gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin babanın eğitim düzeyine göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları tablo-9’da verilmiştir.

Tablo- 9

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Eğitim Düzeyi	N	X	Ss
Okuryazar değil	23	124,17	24,45
İlkokul	350	116,21	20,55
Ortaokul	294	120,12	21,36
Lise	342	119,53	22,61
Üniversite	201	117,12	21,53
Lisansüstü Eğitim	19	118,73	20,06
Toplam	1229	118,41	21,59

Tablo-9 incelendiğinde, saldırganlık ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama; 124,17 ortalama ile baba eğitim düzeyi okuryazar olmayan öğrencilerinin oluşturduğu gruba aittir. Ayrıca bu bölümde 1 öğrenci boş bıraktığı için toplam öğrenci sayısı 1229’dur. Bu grubu sırasıyla, 120,12 ortalama ile ortaokul mezunu, 119,59 ortalama ile lise mezunu, 118,73 ortalama ile lisansüstü eğitim, 117,172 ortalama ile üniversite baba eğitim düzeyine sahip öğrenciler izlemektedir. Son olarak gruplar arasındaki en düşük ortalama; 116,21 ortalama ile ilkokul mezunu olan öğrencilerin oluşturduğu gruba ait olduğu görülmüştür.

Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene’s Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=.470$, $p=.799$) bulunduğundan varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo-10’da verilmiştir

Tablo-10
Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık
Düzeyine İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	4083,845	5	816,769	1,757	,119 p>.05 Önemsiz
Gruplar İçi	568635,47	1223	464,951		
Toplam	572719,31	1228			

Tablo-10 incelendiğinde, elde edilen F değeri ($F_{(5-1223)}=1,757$; $p>.05$); okuryazar olmayan baba eğitim düzeyine sahip ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri diğerlerinden yüksek olmasına rağmen yapılan istatistiksel analiz sonucu bu farkın anlamlı olmadığı görülmektedir ($p>.05$). Böylece, araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri babanın eğitim düzeyine göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesi desteklenmemiştir.

Denence 6: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Ailenin Gelir Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ailenin gelir düzeyine göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesini test etmek için öğrenciler altı gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyine göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları tablo-11’de verilmiştir.

Tablo-11
Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Gelir Düzeye Göre
Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Gelir Düzeyi	N	X	Ss
419 ytl'nin altı	216	120,16	22,42
419- 506 ytl	272	116,27	20,82
700-750 ytl	239	120,56	21,38
1.000- 1.200 ytl	350	116,97	21,75
1.500- 2.500 ytl	117	119,05	22,55
2.600- 3.000 ytl	26	125,76	22,03
Toplam	1220	118,47	21,73

Tablo-11 incelendiğinde, saldırganlık ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama; (125,76) ortalama ile 2.600-3.000 ytl gelir düzeyine sahip öğrencilerinin oluşturduğu gruba aittir. Ayrıca bu bölümde 10 öğrenci boş bıraktığı için toplam öğrenci sayısı 1220'dur Bu grubu sırasıyla, (120,56) ortalama ile 700-750 ytl, (120,16) ortalama ile 419 ytl'nin altı, (119,05) ortalama ile 1.500-2.500 ytl, (116,97) ortalama ile 1.000-1.200 ytl gelir düzeyine sahip öğrenciler izlemektedir. Son olarak gruplar arasındaki en düşük ortalama; (116,27) ortalama ile 419-506 ytl arası gelir düzeyine sahip olan öğrencilerin oluşturduğu gruba ait olduğu görülmüştür.

Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene's Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=.331$, $p=.895$) bulunduğundan varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo-12'de verilmiştir.

Tablo-12

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Ailenin Gelir Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	5176,452	5	1035,290	2,202	,052
Gruplar İçi	570809,76	1214	470,189		p>.05
Toplam	575986,21	1219			Önemsiz

Tablo-12 incelendiğinde, elde edilen F değeri ($F_{(5-1214)}=2,202$; $p>.05$); 2.600-3.000 ytl gelir düzeyine sahip ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri diğerlerinden yüksek olmasına rağmen yapılan istatistiksel analiz sonucu bu farkın anlamlı olmadığı görülmektedir ($p>.05$). Böylece, araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri gelir düzeyine göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesi desteklenmemiştir.

Denence 7: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri anne-baba tutumuna göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesini test etmek için öğrenciler dört gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin ailelerinin anne-baba tutumuna göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları tablo-13’de verilmiştir.

Tablo- 13

**Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Anne- Baba Tutumuna Göre
Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları**

Anne- Baba Tutumu	N	X	Ss
Demokratik	604	115,52	20,42
Reddedici	43	137,60	24,68
Koruyucu	416	120,18	21,00
Otoriter	156	120,63	24,29
Toplam	1219	118,54	21,72

Tablo-13 incelendiğinde, saldırganlık ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama; 137,607 ortalama ile reddedici anne-baba tutumuna sahip öğrencilerinin oluşturduğu gruba aittir. Ayrıca bu bölümde 11 öğrenci boş bıraktığı için toplam öğrenci sayısı 1219’dur. Bu grubu sırasıyla, 120,63 ortalama ile otoriter, 120,18 ortalama ile koruyucu anne-baba tutumuna sahip öğrenciler izlemektedir. Son olarak gruplar arasındaki en düşük ortalama; 115,52 ortalama ile demokratik anne-baba tutumuna sahip öğrencilerin oluşturduğu gruba ait olduğu görülmüştür.

Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene’s Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=2,975$, $p=.031$) bulunduğundan varyansların homojen olmadığı saptanmıştır. Varyansların homojen olmaması nedeniyle Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı Kruskal-Wallis ile test edilmiş ve sonuçlar tablo-14’de verilmiştir.

Tablo- 14

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Kruskal-Wallis Sonuçları

Anne-Baba Tutumu	n	Sıra ort.	Sd	x ²	p	Anlamlı Fark
Demokratik (1)	604	564,93	3	39,291	,000	1-2
Reddedici (2)	43	883,81				1-3
Koruyucu (3)	416	637,55				1-4
Otoriter (4)	156	635,55				2-3
Toplam	1219					2-4

Tablo-14 incelendiğinde anne-baba tutumu değişkenine göre ortaöğretim; 9. Sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(3)} = 39,291$, $p = .000$). Böylece, araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri anne-baba tutumuna göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesi desteklenmiştir. Kruskal- Wallis testinde p değerinin anlamlı çıkması sonucu, gruplar arasındaki farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığının belirlenmesi için değişkenlerin alt bölümleri ikili olarak gruplanmış ve bu ikili gruplar için Mann-Whitney testi uygulanmış ve sonuçlar tablolar halinde verilmiştir.

Tablo- 15

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Demokratik- ve Reddedici Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Anne –Baba tutumu	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Demokratik (1)	604	312,91	188997,50	6287,500	,000
Reddedici (2)	43	479,78	20630,50		

Tablo-15’deki bulgular incelendiğinde, öğrencilerin demokratik ve reddedici anne-baba tutumuna göre saldırganlık düzeylerinin farklılaştığı görülmektedir

($U = 6287,500, p = .000$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında reddedici anne-baba tutumuna sahip olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p < .05$).

Tablo- 16

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Demokratik ve Koruyucu Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Anne –Baba tutumu	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Demokratik (1)	604	485,36	293185,00	110448,00	,001
Koruyucu (3)	416	547,00	227552,00		

Tablo-16'daki bulgular incelendiğinde, öğrencilerin demokratik ve koruyucu anne-baba tutumuna göre saldırganlık düzeylerinin farklılaştığı görülmektedir

($U = 110448,00, p = .001$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında koruyucu anne-baba tutumuna sahip olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p < .05$).

Tablo- 17

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Demokratik ve Otoriter Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Anne –Baba tutumu	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Demokratik (1)	604	371,66	224484,00	41774,000	,029
Otoriter (4)	156	414,72	6469,00		

Tablo-17'deki bulgular incelendiğinde, öğrencilerin demokratik ve otoriter anne-baba tutumuna göre saldırganlık düzeylerinin farklılaştığı görülmektedir

($U = 41774,000, p = .029$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında otoriter anne-baba tutumuna sahip olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p < .05$).

Tablo- 18

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Reddedici ve Koruyucu Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Anne –Baba tutumu	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Reddedici (2)	43	317,38	13647,50	5186,500	,000
Koruyucu (3)	416	220,97	91922,50		

Tablo-18'deki bulgular incelendiğinde, öğrencilerin reddedici ve koruyucu anne-baba tutumuna göre saldırganlık düzeylerinin farklılaştığı görülmektedir

(U= 5186,500, p=.000). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında reddedici anne-baba tutumuna sahip olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir (p<.05).

Tablo- 19

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Reddedici ve Otoriter Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Anne –Baba tutumu	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Reddedici (2)	43	130,65	5618,00	2036,000	,000
Otoriter (4)	156	91,55	14282,00		

Tablo-19'deki bulgular incelendiğinde, öğrencilerin reddedici ve otoriter anne-baba tutumuna göre saldırganlık düzeylerinin farklılaştığı görülmektedir

(U=2036,000, p=.000). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında reddedici anne-baba tutumuna sahip olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir (p<.05).

Tablo- 20

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Koruyucu ve Otoriter Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Anne –Baba tutumu	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Koruyucu (3)	416	286,58	119218,50	324113,500	,984
Otoriter (4)	156	286,28	44659,50		

Tablo-20’deki bulgular incelendiğinde, öğrencilerin reddedici ve otoriter anne-baba tutumuna göre saldırganlık düzeylerinin farklı olmasına rağmen ($U= 2036,000$, $p=.984$) elde edilen p değerinin anlamsız olduğu görülmektedir ($p>.05$)

Denence 8: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Yaşa Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri yaşa göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesini test etmek için öğrenciler dört gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin yaşa göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları tablo-21’de verilmiştir.

Tablo-21

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Yaşa Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Yaş	n	X	Ss
13 yaş	16	119,37	18,12
14 yaş	353	115,27	22,01
15 yaş	646	118,26	21,37
16 yaş ve üstü	215	124,25	21,21
Toplam	1230	118,46	21,67

Tablo-21 incelendiğinde, saldırganlık ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama; 124, 25 ortalama ile 16 yaş ve üstüne sahip olan öğrencilerinin oluşturduğu gruba aittir. Bu grubu sırasıyla, 119,37 ortalama ile 13 yaş, 118,26 ortalama ile 15 yaş

grubunda olan öğrenciler izlemektedir. Son olarak gruplar arasındaki en düşük ortalama; 115,27 ortalama ile 14 yaş grubunda olan öğrencilerin oluşturmuş olduğu gruba ait olduğu görülmüştür.

Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene's Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=.181$, $p=.909$) bulunduğundan varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo-22'de verilmiştir.

Tablo-22

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	10836,723	3	3612,241	7,816	,000
Gruplar İçi	566583,34	1226	462,140		$p<.01$
Toplam	577420,07	1229			Önemli

Tablo-22 incelendiğinde, elde edilen F değeri ($F_{(3-1226)}=7,816$; $p<.01$); ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinde yaşa göre anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir ($p<.01$). Böylece, araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri yaşa göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesi desteklenmiştir. Bu sonuç üzerine hangi grupların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu belirlemek için LSD testi uygulanmıştır. LSD testi sonucunda 14 yaş $X=115,27$ grubunda bulunan öğrenciler ile 15 yaş $X=118,26$ ve 16 yaş üstü $X=124,25$ grubunda bulunan öğrenciler arasında fark anlamlı bulunmuştur ($p<.05$).

Denence 9: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinden Memnun Olup-Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan

denencesini test etmek için öğrenciler beş gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları tablo-23’de verilmiştir.

Tablo- 23

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinden Memnun Olup Olmamaya Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup-olmama	N	X	Ss
Fikrim yok	98	124,40	20,47
Memnun değilim	127	125,65	25,43
Genellikle Memnunum	353	119,89	20,30
Memnunum	402	116,17	20,33
Çok Memnunum	250	114,15	22,57
Toplam	1230	118,46	21,67

Tablo-23 incelendiğinde, saldırganlık ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama; 125,65 ortalama ile arkadaşlık ilişkilerinden memnun olmayan öğrencilerinin oluşturduğu gruba aittir. Bu grubu sırasıyla, 124,40 ortalama ile fikri olmayanlar, 119, 89 ile genellikle memnun olanlar ile 116,17 ile memnun olanlar izlemektedir. Son olarak gruplar arasındaki en düşük ortalama; 114,17 ortalama ile arkadaşlık ilişkilerinden çok memnun olan öğrencilerin oluşturmuş olduğu gruba ait olduğu görülmüştür.

Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene’s Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=.4,043$, $P=.003$) bulunduğundan varyansların homojen olmadığı saptanmıştır. Varyansların homojen olmaması nedeniyle Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı Kruskal-Wallis ile test edilmiş ve sonuçlar tablo-24’de verilmiştir.

Tablo-24

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinden Memnun Olup-Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Kruskal-Wallis Sonuçları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Fikrim yok (1)	98	724,51	4	37,020	,000	1-3
Memnun değilim (2)	127	715,70				1-4
Genellikle Memnunum (3)	353	643,44				1-5
Memnunum (4)	402	580,11				2-3
Çok Memnunum (5)	250	539,31				2-4
						2-5
						3-4
Toplam	1230					3-5

T

ablo
-24
ince
lend
iğin
de,
arka
daşl
ık
ilişk

ilerinden memnun olup-olmama değişkenine göre ortaöğretim; 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(4)} = 37,020$, $p = .000$). Böylece, araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesi desteklenmiştir. Kruskal-Wallis testinde p değerinin anlamlı çıkması sonucu, gruplar arasındaki farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığının belirlenmesi için değişkenlerin alt bölümleri ikili olarak gruplanmış ve bu ikili gruplar için Mann-Whitney testi uygulanmıştır. Mann-Whitney testi testi uygulanmış ve sonuçlar tablolar halinde verilmiştir.

Tablo- 25

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Fikri Olmama ve Memnun Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Fikrim yok (1)	98	112,78	11052,00	6201,000	,964
Memnun değilim (2)	127	113,17	14373,00		

Tablo-25'deki bulgular incelendiğinde, öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinde fikri olmayan ve memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri farklı olmasına rağmen ($U=6201,000$, $p=.964$) elde edilen p değerinin anlamsız olduğu görülmektedir ($p>.05$).

Tablo- 26

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Fikri Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Fikrim yok (1)	98	251,38	24635,50	14809,500	,029
Genellikle Memnunum (3)	353	218,95	77290,50		

Tablo-26'daki bulgular incelendiğinde, arkadaşlık ilişkilerinde fikri olmayan ve genellikle memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=14809,500$, $p=.029$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında fikri olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 27

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Fikri Olmama ve Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Fikrim yok (1)	98	298,99	29301,00	14946,000	,000
Memnunum (4)	402	238,68	95949,00		

Tablo-27'deki bulgular incelendiğinde, arkadaşlık ilişkilerinde fikri olmayan ve memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=14946,000$, $p=.000$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında fikri olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 28

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Fikri Olmama ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Fikrim yok (1)	98	209,86	20566,00	8785,000	,000
Çok Memnunum (4)	250	160,64	40160,00		

Tablo-28'deki bulgular incelendiğinde, arkadaşlık ilişkilerinde fikri olmayan ve çok memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=8785,000$, $p=.000$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında fikri olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 29

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Memnun Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Memnun Değilim (2)	127	263,30	33439,50	19519,500	,031
Genellikle Memnunum (3)	353	232,30	82000,50		

Tablo-29'deki bulgular incelendiğinde, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olmayan ve genellikle memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=19519500$, $p=.031$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 30

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Memnun Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Memnun Değilim (2)	127	309,15	39261,50	19920,500	,000
Memnunum (4)	402	251,05	100923,50		

Tablo-30'daki bulgular incelendiğinde, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olmayan ve memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=19920,500$, $p=.000$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 31

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Memnun Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Memnun Değilim (2)	127	222,08	28204,50	11673,500	,000
Çok Memnunum (5)	250	172,19	143048,50		

Tablo-31'deki bulgular incelendiğinde, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olmayan ve çok memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=11673,500$, $p=.000$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 32

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Genellikle Memnun Olma ve Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Genellikle Memnunum (3)	353	399,41	140993,00	63394,000	,011
Memnunum (4)	402	359,20	144397,00		

Tablo-32'deki bulgular incelendiğinde, arkadaşlık ilişkilerinden genellikle memnun olma ve memnun olmaya göre öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=63394,000$ $p=.011$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında genellikle memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 33

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Genellikle Memnun Olma ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Genellikle Memnunum (3)	353	323,78	114295,00	36436,000	,000
Çok Memnunum (5)	250	271,24	67811,00		

Tablo-33'deki bulgular incelendiğinde, arkadaşlık ilişkilerinden genellikle memnun olma ve çok memnun olmaya göre öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=36436,000$, $p=.0,00$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında genellikle memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 34

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinde Memnun Olma ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	P
Memnunum (4)	402	335,68	134945,00	46558,000	,114
Çok Memnunum (5)	250	311,73	77933,00		

Tablo-34'deki bulgular incelendiğinde, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olma ve çok memnun olmaya göre öğrencilerin saldırganlık düzeyleri farklı olmasına rağmen ($U=46558,000$, $p=.114$) elde edilen p değerinin anlamsız olduğu görülmektedir ($p>.05$).

Denence 10: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olup-Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesini test etmek için öğrenciler beş gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları tablo-35’de verilmiştir.

Tablo- 35

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olup Olamamaya Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Arkadaşlık iliş. Memnun olup-olmama	N	X	Ss
Fikrim yok	88	127,56	18,53
Memnun değilim	133	133,58	25,47
Genellikle Memnunum	369	118,37	20,34
Memnunum	430	114,97	19,62
Çok Memnunum	209	112,14	20,93
Toplam	1229	118,43	21,65

Tablo-35 incelendiğinde, saldırganlık ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama; 133,58 ortalama ile öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olmayan öğrencilerinin oluşturduğu gruba aittir. Ayrıca bu bölümde öğrencilerden bir öğrenci boş bıraktığı için toplam öğrenci sayısı 1229’dur. Bu grubu sırasıyla, 127,56 ortalama ile fikri olmayanlar, 118,37 ile genellikle memnun olanlar ile 114,97 ile memnun olanlar izlemektedir. Son olarak gruplar arasındaki en düşük ortalama; 112,14 ortalama ile öğretmenleriyle ilişkilerinden çok memnun olan öğrencilerin oluşturmuş olduğu gruba ait olduğu görülmüştür. Öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri en düşüktür.

Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene’s Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=4,324$, $P=.002$) bulunduğundan varyansların homojen olmadığı saptanmıştır. Varyansların homojen olmaması nedeniyle Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı Kruskal-Wallis ile test edilmiş ve sonuçlar tablo-36’da verilmiştir.

Tablo-36

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olup-Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Kruskal-Wallis Sonuçları

Öğretmenleriyle iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Fikrim yok (1)	88	777,06	4	95,884	,000	1-3
Memnun değilim (2)	133	834,20				1-4
Genellikle Memnunum (3)	369	615,73				1-5
Memnunum (4)	430	563,82				2-3
Çok Memnunum (5)	209	511,29				2-4
						2-5
						3-4
Toplam	1229					3-5

Tablo-36 incelendiğinde, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmama değişkenine göre ortaöğretim; 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(4)} = 95,884$, $p = .000$). Böylece, araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesi desteklenmiştir. Kruskal-Wallis testinde p değerinin anlamlı çıkması sonucu, gruplar arasındaki farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığının belirlenmesi için değişkenlerin alt bölümleri ikili olarak gruplanmış ve bu ikili gruplar için Mann-Whitney testi uygulanmış ve sonuçları tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo- 37

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Fikri Olmama ve Memnun Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Öğretmenleriyle iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Fikrim yok (1)	88	101,60	8940,50	5024,500	,075
Memnun değilim (2)	133	117,22	15590,50		

Tablo-37'deki bulgular incelendiğinde, öğrencilerin öğretmenleriyle ilişkilerinde fikri olmayan ve memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri farklı olmasına rağmen ($U=5024,500$, $p=.075$) elde edilen p değerinin anlamsız olduğu görülmektedir ($p>.05$).

Tablo- 38

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Fikri Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Öğretmenleriyle iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Fikrim yok (1)	88	279,39	24586,00	11802,000	,000
Genellikle Memnunum (3)	369	216,98	80067,00		

Tablo-38'deki bulgular incelendiğinde, öğretmenleriyle ilişkilerinde fikri olmayan ve genellikle memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=11802,000$, $p=.000$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında fikri olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 39

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Fikri Olmama ve Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Öğretmenleriyle iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Fikrim yok (1)	88	335,88	29557,00	12199,000	,000
Memnunum (4)	430	243,87	104864,00		

Tablo-39'daki bulgular incelendiğinde, öğretmenleriyle ilişkilerinde fikri olmayan ve memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=12199,000$, $p=.000$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında fikri olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 40

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Fikri Olmama ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Öğretmenleriyle iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Fikrim yok (1)	88	193,70	17045,50	5262,500	,000
Çok Memnunum (5)	209	130,18	27207,50		

Tablo-40'daki bulgular incelendiğinde, öğretmenleriyle ilişkilerinde fikri olmayan ve çok memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir (U= 5262,500, p=.000). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında fikri olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 41

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olmama ve Genellikle Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Öğretmenleriyle iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Memnun Değilim (2)	133	318,52	42362,50	15625,500	,000
Genellikle Memnunum (3)	369	227,35	83890,50		

Tablo-41'deki bulgular incelendiğinde, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olmayan ve genellikle memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir (U=15625,500, p=.000). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 42

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olmama ve Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Öğretmenleriyle iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Memnun Değilim (2)	133	376,48	50072,00	16029,000	,000
Memnunum (4)	430	252,78	108694,00		

Tablo-42'deki bulgular incelendiğinde, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olmayan ve memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=16029,000$, $p=.000$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 43

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Memnun Olmama ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Öğretmenleriyle iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Memnun Değilim (2)	133	222,98	29656,00	7052,000	,000
Çok Memnunum (5)	209	138,74	28997,00		

Tablo-43'deki bulgular incelendiğinde, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olmayan ve çok memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=7052,000$, $p=.000$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 44

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Genellikle Memnun Olma ve Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Öğretmenleriyle iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Genellikle Memnunum (3)	369	418,54	154442,00	72493,000	,035
Memnunum (4)	430	384,09	165158,00		

Tablo-44'deki bulgular incelendiğinde, öğretmenleriyle ilişkilerinden genellikle memnun olma ve memnun olmaya göre öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=72493,000$ $p=.035$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında genellikle memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 45

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Genellikle Memnun Olma ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Öğretmenleriyle iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Genellikle Memnunum (3)	369	307,86	113599,50	31786,500	,000
Çok Memnunum (5)	209	257,09	53731,50		

Tablo-45'deki bulgular incelendiğinde, öğretmenleriyle ilişkilerinden genellikle memnun olma ve çok memnun olmaya göre öğrencilerin saldırganlık düzeylerin farklılaştığı görülmektedir ($U=31786,500$, $p=.0,00$). Öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında genellikle memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu söylenebilir ($p<.05$).

Tablo- 46

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinde Memnun Olma ve Çok Memnun Olmaya Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Mann-Whitney Sonuçları

Öğretmenleriyle iliş. Memnun olup- olmama	n	Sıra ort.	Sıra Top.	U	p
Memnunum (4)	430	329,59	141722,00	40813,000	,060
Çok Memnunum (5)	209	300,28	62758,00		

deki bulgular incelendiğinde, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olma ve çok memnun olmaya göre öğrencilerin saldırganlık düzeyleri farklı olmasına rağmen (U= 40813,000, p=.060) elde edilen p değerinin anlamsız olduğu görülmektedir ($p>.05$).

Denence 11: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Aile Yapısına Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri aile yapısına göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesini test etmek için öğrenciler yedi gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin aile yapılarına göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları tablo-47’de verilmiştir.

Tablo-47

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Aile Yapılarına Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Aile Yapısı	N	X	Ss
Anne-baba beraber	1164	118,23	21,62
Anne- baba boşandılar	12	119,41	17,45
Üvey anne ile yaşıyor	4	146,75	17,83
Üvey baba ile yaşıyor	-	-	-
Annem öldü	7	118,00	19,11
Babam öldü	31	120,93	23,69
Başka	10	124,80	19,70
Toplam	1228	118,45	21,64

Tablo-47 incelendiğinde, saldırganlık ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama; (146,75) ortalama ile üvey anne ile yaşayan öğrencilerinin oluşturduğu gruba aittir. Ayrıca bu bölümde 2 öğrenci boş bıraktığı için toplam öğrenci sayısı 1228’dir. Bu grubu sırasıyla, (124,80) ortalama ile başka seçeneğini işaretleyenler, (120,93) ortalama ile babası ölenler, (119,41) ortalama ile anne- babası boşananlar, (118,23) ortalama ile anne-babası beraber olan öğrenciler izlemektedir. Son olarak gruplar arasındaki en düşük ortalama; (118,00) ortalama ile annesi ölmüş olan öğrencilerin oluşturmuş olduğu gruba ait olduğu görülmüştür. Bu bölümde üvey baba ile yaşayan (baba sağ) öğrenciler olmadığı için değerlendirme satırı boştur. Üvey anne ile yaşayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin, babası ölen, anne babası boşanan ve anne babası birlikte yaşayan öğrencilerin saldırganlık düzeyinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene’s Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=.429$, $P=.828$) bulunduğundan varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo- 48’de verilmiştir.

Tablo-48

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Aile Yapısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	3866,654		773,331	1,656	,142
Gruplar İçi	570816,0	1222	467,116		$p>.05$
Toplam	574682,6	1227			Önemsiz

Tablo-48’deki değerlere bakıldığında elde edilen F değeri ($F_{(-1222)}=1,656$; $p>.05$); üvey anne ile yaşayan ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri diğer gruptakilerinden yüksek olmasına rağmen yapılan istatistiksel analiz sonucu bu farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. ($p>.05$). Böylece araştırmanın ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin

saldırganlık düzeyleri aile yapısına göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesi desteklenmemiştir.

Denence 12: Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Devamsızlık Durumuna Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri devamsızlık durumuna göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesini test etmek için öğrenciler üç gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin devamsızlık durumun göre sayısal dağılımı, saldırganlık düzeyi puanlarının ortalamaları, standart sapmaları tablo-49’da verilmiştir.

Tablo- 49

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Devamsızlık Durumuna Göre Sayısal Dağılımı, Saldırganlık Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Devamsızlık Durumu	N	X	Ss
0-7 gün	1128	117,43	21,19
8-14 gün	81	127,93	23,29
15-20 gün	17	137,17	25,49
Toplam	1226	118,40	21,66

Tablo-49 incelendiğinde saldırganlık ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama; 137,17 ortalama ile 15-20 gün devamsızlığı olan öğrencilerinin oluşturduğu gruba aittir. Ayrıca bu bölümde 4 öğrenci boş bıraktığı için toplam öğrenci sayısı 1226’dır. Bu grubu 127,93 ortalama ile 8-14 gün devamsızlığı olan öğrenciler izlemektedir. Son olarak gruplar arasındaki en düşük ortalama; 117,43 ortalama ile 0-7 gün devamsızlığı olan öğrencilerin oluşturmuş olduğu gruba ait olduğu görülmüştür. Öğrencilerin okula devamsızlık yaptıkları gün sayısı arttıkça saldırganlık düzeyleri artmıştır.

Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene’s Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=1,128$, $P=.324$) bulunduğundan varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo-50’de verilmiştir.

Tablo- 50
Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Devamsızlık Durumuna Göre Saldırganlık
Düzeylerine İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	14408,641	2	7204,321	15,724	,000
Gruplar İçi	560334,7	1223	458,164		p<.01
Toplam	574743,3	1225			Önemli

Tablo 50'deki değerlere bakıldığında elde edilen F değeri ($F_{(2-1223)}=15,724$; $p<.01$); ortaöğretim 9.sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin devamsızlık durumuna göre anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir ($p<.01$). Böylece, araştırmanın “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri devamsızlık durumuna göre bir fark göstermektedir” şeklinde kurulan denencesi desteklenmiştir. Bu sonuç üzerine hangi grupların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu belirlemek için LSD testi uygulanmıştır. LSD testi sonucunda devamsızlık durumu 0-7 gün $X=117,43$ grubunda bulunan öğrenciler ile 8-14 gün $X=127,93$ ve 15-20 gün $X=137,17$ grubunda olan öğrenciler arasında fark anlamlı bulunmuştur.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, bulgular bölümündeki sıraya uygun olarak ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi sonucu elde edilen bulgular denence sırasına göre tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Bu bölümde ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile cinsiyet, okul türü, okul başarısı, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi, anne-baba tutumu, yaş, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmama, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmama, aile yapısı ve devamsızlık arasındaki ilişkiye ait bulgular sırası ile tartışılmış ve yorumlanmıştır.

1. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın 1. denencesi “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri cinsiyetlerine göre bir fark göstermektedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda erkek öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarının kız öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmüştür. Sonuç olarak yapılan istatistiksel analizler sonucunda bu denencenin doğrulandığı görülmüştür (Bkz. Tablo 2).

Bu denence kurulurken, Türk toplumunda çocukların yetiştirilme tutumları göz önünde bulundurularak saldırganlık düzeylerinde cinsiyet açısından bir fark olacağı beklentisi ile hareket edilmiştir. Toplumumuzda kızların tüm duygularını ifade etmede olduğu gibi, öfke ve saldırganlık duygularını da ifade etmekte güçlük çektikleri, buna karşın erkek çocukların saldırganlık duygularını ifade etme konusunda kızlara oranla daha rahat yetiştirildikleri, hatta bazı anne baba tarafından erkek çocukların saldırganlık içeren davranışlarının zaman zaman övgü konusu olarak teşvik ya da ödüllerle pekiştirildikleri yönünde gözlemler oluşmuştur.

Beklentilere uygun olarak elde edilen bu bulgular benzer değişken üzerinde yapılan bazı araştırma bulgularıyla da tutarlılık göstermekte ve araştırmanın bu yöndeki bulgusunu desteklemektedir. Dünyada hemen hemen bütün kültürlerde yapılan araştırmalarda cinsiyet faktörüne değinilmiş ve cinsiyet ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmalarda genellikle cinsiyete göre saldırganlık düzeyinin değiştiği ve erkeklerin saldırganlık düzeyinin kadınlardan daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur (Maccoby ve Jacklin, 1980; Rainey, 1986: Akt., Allen, Dougherty, Rhoades ve arkadaşları, 1996: 651; Arnett, 1991; Güner, 1995; Bettencourt ve Miller, 1996; Tiryaki, 1996; Tuzgöl, 1998; Gümüş, 2000; Lahey ve arkadaşları, 2000: Akt., Repper, 2006: 7; Doğan, 2001; Ersoy, 2001; Masalcı, 2001; Tok, 2001; Huesmann ve arkadaşları, 2002: Akt., Kawamura, 2005: 24; Demirhan, 2002; Finn ve Frone, 2003; Conner ve arkadaşları, 2003; Miotto ve arkadaşları, 2003; Vickery, 2003; Huan ve Ang, 2004; O'Shea, 2004; Kurtyılmaz, 2005; Halıcı, 2005; Çelik, 2006 ; Efilti, 2006).

Fakat bu sonuçlardan farklı olarak bazı araştırmalarda da cinsiyet ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (Hatunoğlu, 1994; Allen ve arkadaşları, 1996; Tomada ve Schneider, 1997;Akt., O'Shea, 2004; Karabıyık, 2003; Yalçın, 2004; Karataş, 2005; Ağlamaz,2006). Pakaslahti ve Keltikangas-Jarvinen (2000) çalışmalarında, dolaylı saldırganlıkla ilgili değerlendirmelerde herhangi bir cinsiyet farkı olmadığını tespit etmişlerdir.

Yine bu konuda yapılan araştırmalarda erkeklerin ve kadınların kullandıkları saldırganlık türlerindeki değişikliklere de vurgu yapılmıştır. Lagerpetz, Bjorkqvist ve Peltonen (1988), 11 ve 12 yaşlarındaki erkeklerin fiziksel saldırganlığa kızlardan daha çok başvurmalarına rağmen, kızların dolaylı saldırganlık davranışlarını erkeklere göre daha çok kullandıkları bulgusuna ulaşmışlardır. Ayrıca doğrudan sözel saldırganlığın her iki cins tarafından da eşit oranda kullanıldığını bulmuşlardır. Yine Nicotera ve Rancer (1999) erkeklerin kadınlardan daha fazla sözel saldırganlığı kullandıklarını belirtmektedirler (Akt., Salyer, 2005: 28). Başka bir araştırmada Tomada ve Schneider'de 1997 İtalya'da 3. ve 4. sınıf öğrencileriyle yaptıkları çalışmada erkeklerin ilişkisel saldırganlığı kızlardan daha fazla kullandıkları bulgusuna ulaşmıştır. Bu bulgu kültürel farklılıklar yüzünden daha önce yapılan çalışma sonuçlarına benzememektedir. Troopp (2004) 7. ve 9. sınıf öğrencileri arasında fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlığı erkeklerin kızlardan daha fazla kullandıklarını belirtmiştir. Piko ve arkadaşları (2006) erkek çocukların fiziksel saldırganlığa daha yatkın olduklarını ve fiziksel saldırganlığın madde kullanımı ve diğer sağlık sorunlarının habercisi olduğunu kızlarda ise öfkenin psikososyal sağlığı etkileyen en önemli faktör olduğuna değinmişlerdir.

Knight, Guthrie, Paga ve Febes (2002), erkeklerin saldırganlıkla ilgili uyarıcılardan kadınlara göre daha kolay etkilendikleri ve harekete geçtiklerini belirtmiştir (Akt., Vickery, 2003: 17)

Cinsiyet açısından bu farklılıkların oluşmasında kültürel ve bölgesel olarak ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumundaki farklılıkların etkili olduğunu düşünebiliriz. Geleneksel olarak ülkemizdeki ailelerin çocuk yetiştirmelerinde ki tutumlarına bakacak olursak, erkek çocuklarının saldırganlıkla ilgili davranışlarını pekiştirdiklerini bunun tam tersi olarak kız çocuklarının saldırganlık içeren davranışlarını ise daha çok bastırmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Toplumun bir davranışı değerlendirirken cinsiyeti göz önüne alarak onayladığını, özellikle erkeklerdeki saldırgan davranışın kadınlarda gözlenen saldırganlığa oranla daha fazla onaylanır olduğunu ifade edebiliriz. Aileler erkek çocuklarının yaptıkları saldırganlık davranışlarına pek ses çıkarmazken, kızların bu tarz davranışlarını cezalandırabilmektedirler.

2. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın ikinci denencesi “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri okul türüne göre bir fark göstermektedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu en yüksek saldırganlık puan ortalamasının meslek lisesi grubuna ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 3). Yapılan varyans analizi sonucunda okul türüne göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 4). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmış, okul türünün saldırganlık düzeyine etkisi anlamlı bulunmuştur.

Bu denence kurulurken, ülkemizdeki genel değerlendirmeye göre akademik anlamda başarılarının sınırlı olduğu düşünülen ve bu yüzden meslek lisesini tercih ederek yetenekli oldukları bir alanda sanat öğrenerek iş sektöründe ara eleman olarak çalışacak olan meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin diğer lise gruplarından daha yüksek olacağı beklentisi ile hareket edilmiştir. Yine diğer, lise grubunda bulunan öğrencilerin daha çok akademik başarıya ve mesleki beklentilere yoğunlaştıkları ve saldırgan davranışlarla kendilerini ifade etme ya da bu tür davranışlar sergileyerek çevredeki insanların dikkatini çekme ihtiyacı duymadıkları beklentisi ile hareket edilmiştir. Ülkemizde meslek lisesi öğrencileri üniversite sınavında başarı düzeyi düşük olan grubu temsil etmekte ve iki yıllık meslek yüksek okullarına sınavsız geçişten yararlanarak üniversiteli olabilmektedirler. Fen lisesi öğrencilerinin de bu düşünceden hareketle en düşük saldırganlık düzeyine sahip olması

beklenmekteydi. Çalışmamızda da meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık düzeyi en yüksek çıkmıştır. Meslek lisesinden sonra ikinci en yüksek ortalamaya anadolu lisesi ve genel lise öğrencileri sahiptir. Anadolu lisesi öğrencilerinin saldırganlık puanlarının ikinci sırada olması beklenmemekteydi. Bu bulgu anadolu lisesi öğrencilerinin de yapısında da bazı değişikliklerin olabileceğini düşündürmektedir. Özellikle ülkemizde uygulanan yabancı dil ağırlıklı lise bir başka ifadeyle süper lise uygulamasının kalkması ve anadolu lisesi sayılarının artırılarak bu öğrencilerinin oraya kaydırılması bunu etkilemiş olabilir.

Konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde, beklentilere uygun olarak elde edilen bu bulgular benzer değişken üzerinde yapılan bazı araştırma bulgularıyla da tutarlılık göstermekte ve araştırmanın bu yöndeki bulgusunu desteklemektedir. Ağlamaz (2006) meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamalarının, diğer liselere devam eden öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin saldırganlık ölçeği puanları diğer okul türü puanlarına göre daha düşük olduğunu belirtmiştir.

Öğülmüş (1996), Tuzgöl (1998), Efiltili (2006) okul türüne göre öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarının farklılaştığına değinmiş ve ticaret lisesi ve genel lisede okuyan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin diğer okullarda okuyan öğrencilerden yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Pişkin ve Ayaş (2005) okul türüne göre öğrencilerin saldırganlık puanlarının farklılaştığı bulgusuna ulaşmışlardır (Akt.,Öğülmüş, 2006).

3. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Okul Başarısına Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın üçüncü denencesi “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri okul başarısına göre bir fark göstermektedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu en yüksek saldırganlık puan ortalamasının okul başarısını zayıf olarak değerlendiren grubu ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 5). Yapılan varyans analizi sonucunda okul başarı grafiğine göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 6). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmış, okul başarısının saldırganlık düzeyine etkisi anlamlı bulunmuştur.

Bu denence kurulurken, ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin akademik başarı grafikleri arttıkça saldırganlık düzeylerinin azalacağı beklenmekteydi. Akademik başarının saldırganlık düzeyinde önemli bir etken olacağından hareketle başarısız olan öğrencilerin saldırganlığa

daha çok başvurduklarını, kendilerini okul çalışmalarında daha yetersiz gördükleri ve okula karşı daha olumsuz bir tavır içinde oldukları düşünülmektedir. Yine akademik başarının bireyin kendisine duyduğu güveni daha da pekiştirerek yaşayacağı problemler ve engellenmeler karşısında daha akılcı çözümler üretmesinde yardımcı olarak saldırganlık davranışını azaltabileceği fikrinden hareket edilmiştir.

Konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde okul başarısı düştükçe saldırganlık düzeyinin de yükseleceği ya da okul başarısı düşük olan öğrencilerin saldırganlığa daha sık başvurdukları şeklindedir. Feshbach ve Price (1984) saldırganlık davranışı ile akademik başarı arasında ilişki olduğunu belirtmişlerdir (Akt., Troopp, 2004: 32). Hakbilen (1984), ilkökul çocuklarının okul başarısı ile saldırganlıkları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve okul başarısı düştükçe çocukların saldırganlıklarının arttığını belirtmiştir (Akt., Ersoy, 2001: 73). Yine Orpinas, Murray, Kelder (1995), düşük akademik performansın silah taşıyan, silah taşımayı ve kavgalara karışmayı yordadığını belirtmektedirler. Başka bir çalışma da da Solomon ve Serres (1999), da kendilerini okul çalışmalarında yetersiz gören ve genellikle kendilerini önemsiz hisseden, kendi davranışlarından tatmin olmayan çocukların sözel saldırganlığa daha yatkın oldukları sonucuna ulaşmışlardır (Akt., Salyer, 2005: 10-11). Guay, Boivin ve Hodge (1999), sosyal ilişkilerde yetersiz olan ve akranları tarafından sık sık zorbalığa uğrayan (kurban olan) ergenlerin akademik başarılarının daha düşük olduğunu ifade etmiştir (Akt., Riebe, 2005: 4).

Başka bir araştırmada Scoot ve arkadaşları (2001), akademik olarak başarısız olan öğrencilerin saldırganlığa daha sık başvurduklarını ve tehlikeli olan davranışları daha çok sergilediklerini belirtmiştir. Başka bir ifadeyle notları düşük olan öğrencilerin saldırganlığa başvurma olasılıkları daha yüksektir. Finn ve Frone (2003) çalışmalarında, okullarda saldırganlıkla ilişkili olan faktörlerden alkol kullanımının etkisini özellikle araştırmışlardır. Çünkü Amerikan okullarında alkol kullanımı oldukça yaygındır. Okullarda ki saldırganlık olayları asi olan, düşük akademik başarıya sahip, okulda alkol kullanan ve okulun kimliğinin bilincinde olmaktan aciz erkek öğrenciler arasında daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Okuldaki saldırganlık olayları düşük akademik başarıya sahip erkek öğrenciler arasında daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Yine Harachi, Fleming, White ve arkadaşları (2006), okula ilgisizliğin hem kızlar hem de erkeklerde yüksek saldırganlığın bir göstergesi olabileceğine değinmişlerdir. Lopez, Olazola, Ferrer ve arkadaşları (2006), saldırgan olarak reddedilen öğrencilerin okula ve derslere daha az ilgi duyduklarını, daha olumsuz bir tavır içinde olduklarını ve daha fazla akademik problemler sergiledikleri ve saldırgan olan öğrencilerin akademik başarılarının düşük olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

4. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın dördüncü denencesi “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri anne eğitim düzeyine göre bir fark göstermektedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu en yüksek saldırganlık puan ortalamasının lisansüstü eğitim düzeyine sahip olan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 7). Ancak yapılan varyans analizi sonucunda, annenin eğitim düzeyine göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri puanları arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 8). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmamıştır.

Bu denence kurulurken, annelerin eğitim düzeyleri arttıkça çocuklarının saldırganlık düzeylerinin azalacağı beklenmekteydi. Eğitim düzeyi yüksek olan annelerin kişiler arası ilişkilerinde daha bilinçli ve başarılı, çocuklarıyla ilişkilerinde karşılaştıkları sorunlarla baş etmede daha etkili olabilecekleri ve çocuklarına uygulayacakları disiplinin ve yaklaşım tarzlarının daha tutarlı olabileceği düşünülmekteydi. Kuşkusuz ki eğitim çocuk yetiştirme tutumuna, bireylerin olaylara yaklaşım biçimine etki eden faktörlerden biridir. Bu nedenle, eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin tutumları ile eğitim düzeyi düşük olan bireylerin tutumlarının farklı olması beklenmiştir. Ayrıca eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin saldırgan dürtülerini kontrol edebilme becerilerinin gelişeceği, problemlere yaklaşım biçimlerinin bu nedenle değişerek daha akılcı çözümler bularak, annelerin bu konuda çocuklarına olumlu model olacakları da düşünülmüştür. Yine eğitim seviyesinin çocuk yetiştirmede önemli bir yardımcı olacağı da düşünülmekteydi. Çünkü ihtiyaç duyduğu zaman kitle iletişim araçları (kitap, dergi, gazete, internet, tv, radyo gibi) ve uzmanlardan da yardım alacağı karşılaştığı sorunları gidermede daha bilinçli davranacağı düşünülmekteydi. Fakat eğitim düzeyi yükseldikçe annelerin çalışma hayatına atılmalarıyla birlikte çocuklarına ayırdıkları zamanın azalması ve çalışma hayatının yorucu temposuyla çocuklarıyla duygusal anlamda iletişim kuramamaları ve çoğunlukla çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılayarak bütün görev ve sorumluluklarını yerine getirdiklerini düşünerek çocuklarından bir anlamda uzaklaşmaları bu çocukların daha saldırgan olmalarının arkasında ki neden olabilir. Yine annenin çocuğunu yetiştirirken geleneksel çocuk yetiştirme kalıplarına göre hareket etmesi eğitim düzeyi farklılaşmış olsa da bu kalıpların dışına çıkmamış olması diğer bir neden olabilir.

Araştırmanın bu bulgusu yapılan bazı araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Annenin eğitim düzeyi ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tuzgöl, 1998; Gümüş, 2000; Demirhan, 2002; Çelik, 2006; Ayan, 2007).

Dietz (2000) ve Bui (2002) yaptıkları çalışmalarda düşük ebeveyn eğitim seviyesi ile çocukluk saldırganlığı arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Yine Kawamura (2005), ebeveynlerin eğitim düzeyi ile çocukların saldırganlık puanları arasında pozitif bir korelasyon olduğunu belirtmiştir. Yine Masalcı (2001), annesi okur-yazar olmayan öğrencilerin yansıtılmış saldırganlık puan ortalamalarını diğer öğrenim grubundakilerden daha yüksek bulmuştur.

5. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın beşinci denencesi “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri baba eğitim düzeyine göre bir fark göstermektedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu en yüksek saldırganlık puan ortalamasının okur-yazar olmayan eğitim düzeyine sahip olan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 9). Ancak yapılan varyans analizi sonucunda babanın eğitim düzeyine göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri puan ortalamaları değişmesine rağmen, bu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 10). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmamıştır.

Bu denence kurulurken, babaların eğitim düzeyleri arttıkça çocuklarının saldırganlık düzeylerinin azalacağı, başka bir ifadeyle eğitim seviyesi düştükçe çocukların saldırganlık düzeylerinin artacağı beklenmekteydi. Aslında anne eğitim seviyesi için belirttiklerimiz baba eğitim seviyesi içinde geçerli olmakla beraber, toplumumuzda erkeklerin daha saldırgan oldukları bulgusundan hareketle, babaların bu konuda erkek çocuklarının üzerinde daha etkili bir model olacağını belirtebiliriz. Babanın çocuk yetiştirmedeki tutumu da bireyin kişiliğinin gelişmesinde önemli bir role sahip olduğuna göre, eğitim seviyesi farklı bireylerin çocuklarının da saldırganlık düzeyleri arasında farklar olması beklenmektedir. Eğitim seviyesi farklı düzeylerde bulunan babaların çocuklarıyla kuracakları iletişim şekli ve tutumları da farklılaşmaktadır. Fray ve Mark (1987), eğitim seviyesi düşük anne-babaların çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler kuramadıklarını, dolayısıyla saldırgan bireyler yetişmelerine sebep olduklarını vurgulamışlardır (Akt., Ateş, 2005: 74).

Bu konuda yapılan başka araştırmalarda da baba eğitim düzeyinin saldırganlık düzeyine etkisi anlamsız bulunmuştur (Tuzgöl, 1998; Gümüş, 2000; Masalcı, 2001; Demirhan, 2002; Ayan, 2007).

6. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Gelir Düzeyine Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın altıncı denencesi “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri gelir düzeyine göre bir fark göstermektedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu en yüksek saldırganlık puan ortalamasının 2.600- 3.000 ytl gelir düzeyine sahip olan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 11). Yapılan varyans analizi sonucunda gelir düzeyine göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 12). Sonuç olarak, araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmamış gelir düzeyinin saldırganlık düzeyine etkisi anlamlı bulunmamıştır.

Bu denence kurulurken, ailelerin gelir düzeyleri düştükçe yaşanan engellenme duygusunun yoğunlaşarak artacağı ve bunun paralelinde saldırganlık davranışının artacağı düşüncesinden hareket edilmiştir. Çünkü gelir düzeyi bireyin yaşam standardını etkilediği gibi, ilişkilerini de etkileyen önemli bir değişkendir. Ancak bizim beklentimizin aksine, en yüksek gelir düzeyine sahip öğrenci grubunun saldırganlık puanları diğer gruplardan yüksek çıkmıştır. Toplumumuzda ekonomik anlamda güçlü olmanın bireye bazı avantajlar sağladığı bilinmektedir. Bu avantajlardan biri de belki, kişinin kendisine duyduğu güven derecesidir. Yüksek gelir düzeyinde bulunanlar bu güvenin etkisiyle de daha rahat davranabilmektedirler. Olumlu duygularında olduğu gibi saldırganlık içeren olumsuz duygularını da daha rahat ifade ediyor olabilirler.

Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgunun diğer benzer araştırma bulgularıyla paralellik gösterdiği görülmüştür. Bu görüşü destekleyen yani öğrencilerin gelir düzeylerinin saldırganlık düzeyine etkisinin anlamlı olmadığını belirtmişlerdir (Ürküt, 1988; Tuzgöl, 1998; Gümüş, 2000; Ersoy, 2001; Demirhan, 2002). Ürküt (1988) alt sosyo ekonomik düzeyde bulunan kızların daha fazla dışa yönelik saldırganlık yönünde tepkiler gösterdiği, erkeklerin daha az agresif tepkiler verdiği bulgusuna ulaşmıştır.

Güneysu (1987), ailelerin gelir düzeyi yükseldikçe çocuğunu cezalandırma davranışının arttığını belirtmiş bu durumun da dolaylı olarak çocukta saldırgan davranışların gelişmesinde etkili olabileceğini vurgulamıştır (Akt., Tuzgöl, 1998).

Doğan (2001), ekonomik sıkıntıların fazla olduğu ailelerde yaşayan ergenlerin daha fazla saldırgan davranışlar ortaya koyduğunu araştırmasında bulmuştur. Çünkü bu ortamda yetişen ergenlerin kendilerini daha fazla engellenmiş hissettiklerini ve bu engellenme karşısında saldırgan davranışlar gösterdiklerini belirtmektedir.

7. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumuna Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın yedinci denencesi “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri anne baba tutumuna göre bir fark göstermektedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu en yüksek saldırganlık düzeyi puan ortalamasının reddedici anne-baba tutumuna sahip olan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 13). Yapılan homojenlik testi sonucunda varyansların homojen olmadığı saptanmıştır. Varyansların homojen olmaması nedeniyle Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Kruskal-Wallis testi sonucunda, anne-baba tutumuna göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 14). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmıştır.

Bu denence kurulurken, anne-baba tutumlarının (reddedici, demokratik, koruyucu, otoriter) çocukların davranışlarını etkilediği ve hatta kalıcı etkiler bıraktığı düşüncesiyle hareket edilmiştir. Aile yüz yüze ilişkilerin en güçlü ve en yoğun olduğu birincil bir gruptur. Bu nedenle ailedeki disiplin anlayışı ve anne baba tutumlarının, çocukların toplumsal, ruhsal ve özellikle duygusal gelişimlerinde önemli bir rol oynamaktadır (Kılıç, 2008). Demokratik tutumu benimseyen anne-babalar, kendilerini ebeveyn çocuk ilişkilerde anlayışlı görmekte, çocuklarının duygularını rahatça ifade etmelerine olanak tanımakta, deneme yanılma yoluyla birçok şeyi öğrenmeklerine fırsat vermektedirler. Bu ailelerden gelen ergenlerin daha kararlı, başarılı ve bağımsız hareket ettikleri bilinmektedir. Bu nedenlerle de demokratik tutuma sahip anne babaların çocuklarının saldırganlık düzeylerinin düşük olması beklenmektedir. Koruyucu tutum sergileyen anne babalar çocuğa gereğinden fazla özen gösterir ve onu denetim altında tutarlar hatta anne çocuğun kalkanı gibidir (Kılıç, 2008). Her durumda çocuklarının yanında olmaya çalışarak ve hatta her sorumluluğu onlar adına yaparak bağımlı çocuklar yetiştirmektedirler. Otoriter tutum sergileyen anne babalar ilişkilerinde katı, kısıtlayıcı ve denetleyici olmaktadır. Çocuğun kendi kendini yönetebileceği, kendisi hakkında bazı kararlar alabileceğini kabul etmezler, her türlü kararı kendileri alırlar. Karşıdaki kişilerin kendi istekleri doğrultusunda davranmalarını, kendilerine duyarlı olmalarını istemektedirler. Aile ortamında anne baba tutumu ve davranışları sert ve daha çok cezalandırıcı şeklinde ise çocuk öfkesini saldırgan davranışlarda bulunarak boşaltabilmektedir. Reddedici tutum gösteren anne babalar bir anlamda çocuğun bedensel ve ruhsal gereksinimlerini karşılamayı aksatmaktadır. İlişkilerinde ihmalkâr ve duyarsız olacaklarından bu ebeveyn tutumuna sahip çocukların saldırganlık düzeylerinin en yüksek

olması beklenmekteydi. Araştırmanın bulguları incelendiğinde kendini demokratik olarak algılayan anne baba tutumuna sahip öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin kendilerini otoriter, koruyucu ve reddedici olarak algılayan anne baba tutumuna göre daha düşük olduğu görülmektedir. Reddedici tutuma sahip anne babaların çocuklarının daha saldırgan olduğu da görülmüştür.

Araştırma sonucunda, elde edilen bu bulgunun diğer benzer araştırma bulgularıyla paralellik gösterdiği görülmüştür. Baumrind (1966), hoşgörülü, otoriter ve buyurucu ebeveyn tutumları üzerine yaptığı çalışmada bu farklı tutumların çocukların davranışları üzerinde kalıcı etkiler bıraktığı bulgusuna ulaşmıştır. Sonuç olarak, kontrol ve özgürlük arasındaki ilişkiyi araştırmış ve kontrolün, bağımsız ve inatçı olarak iyi sosyalleşme davranışına sahip çocuklarda genellikle etkili olabildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Uluğtekin (1976) 9-11 yaş grubundaki 200 çocuk ve onların anne- babaları üzerinde bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın amacı anne-babaların tutumu ile çocukların saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Sonuçta annelerin çocuklarını reddediciliği arttıkça çocukların saldırgan davranışlarının arttığı bulgusuna ulaşmıştır (Akt., Ersoy, 2001: 42). Yine Huesmann ve arkadaşlarının aktardığına göre (2002), 1959-1960 yıllarında New York kentinde hem özel hem de devlet okulunun 3. sınıfına giden 800 öğrencinin katıldığı boylamsal bir çalışma yapılmıştır. Çocuklar zeka testi ve saldırganlık testini tamamlamışlar ve görüşmeye tabi tutulmuşlardır. Çocukların ebeveynleri ile de görüşülmüş ve eğitim seviyeleri ve çocuklarını cezalandırma şekilleri hakkında bilgi alınmıştır. On yıl sonra katılımcıların % 50'sinden daha fazlasıyla tekrar görüşülmüştür. Bir 10 yıl sonra ise üçüncü görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda fiziksel olarak cezalandırılan ve ebeveynleri tarafından reddedildiklerine inanan çocuklar daha saldırgan bulunmuştur (Akt., Kawamura, 2005: 16). Başka bir çalışmada Karabıyık (2003) anne-baba tutumunun (otoriter, demokratik, ilgisiz ve koruyucu) üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyinde farklılaşmalara neden olduğunu bulmuştur. Anne baba tutumunu otoriter olarak algılayanların saldırganlık düzeylerinin demokratik ve koruyucu olarak algılayanlardan daha yüksek olduğunu bulmuştur. Lambert ve Casgwell (2004), etkili ebeveyn çocuk iletişimi ile saldırganlık arasında negatif bir korelasyon olduğunu belirtmektedirler.

Yine, babalarını demokratik olarak algılamayan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri, babalarını demokratik olarak algılayan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. (Öztürk, 1990; Gümüş, 2000; Demirhan, 2002). Başka bir çalışmada Hatunoğlu (1994), otoriter anne-baba tutumuyla yetişen bireylerin katı, kuvvet uygulayıcı ve ihtiyaçlarına karşı bir duyarsızlığın olması nedeni ile, demokratik ve ilgisiz anne-baba tutumlarına oranla daha fazla

saldırganlık eğilimi gösterdiklerini belirtmiştir. Doğan (2001), otoriter-baskıcı aile ortamında yetişen ergenin saldırgan davranışlarda daha fazla bulunduğunu ortaya koymuştur. Yine Yavuzer (1991), aşırı baskıcı ve otoriter tutum ile dengesiz ve tutarsız anne-baba tutumları ile yetiştirilen çocuklarda saldırgan davranışlara daha fazla rastlanıldığını belirtmiştir.

8. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Yaşa Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın sekizinci denencesi “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri yaşa göre bir fark göstermektedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu en yüksek saldırganlık düzeyi puan ortalamasının 16 yaş ve üstündeki gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 15). Yapılan varyans analizi sonucunda yaşa göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 16). Sonuç olarak araştırmanın bu denencesi doğrulanmıştır.

Bu denence kurulurken, yaşı küçük olan 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin yaşça büyük olan 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinden daha yüksek olacağı beklentisi ile hareket edilmiştir. Ayrıca yaşın ilerlemesiyle bireylerin kişiler arası ilişkilerde daha dikkatli ve sabırlı davranacakları, iletişime daha açık olacakları ve kendilerini kontrol etme düzeylerinin daha yüksek olacağı düşünülmekteydi. Yine saldırganlığın yaşamın ilerleyen yıllarında yüksek oranda artış göstermeyeceği düşünülmekteydi. Ancak elde edilen sonuç değerlendirildiğinde, yaşı büyük olan 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu yönündedir. Ülkemizde zorunlu eğitim süresi 8 yıldır. Ortalama olarak öğrenim yaşı 14’tür. Ancak bu yaş bazen 16 yaşına kadar çıkabilmektedir. İlköğretim okullarından geç mezun olan öğrenciler dolayısıyla ortaöğretime geç başlamaktadırlar. Bu, nedenle 9. sınıf öğrencileri farklı yaş grubundan oluşmaktadır. Yaşça arkadaşlarından büyük olan 16 yaş grubu öğrencileri okulda yapılan çalışmalarda bu anlamda kendileri daha gergin ve stresli hissedebilmektedirler. Stres ve gerginliğin de etkisiyle bu öğrenciler saldırganlık, öfke ve kızgınlık gibi duyguları daha yoğun yaşıyor olabilmektedirler. Ayrıca öğrencilerin yaşça büyümüş olmaları nedeniyle sorumlulukların artması, toplumun ve ailelerinin beklentilerine göre davranmak zorunda kalmaya zorlanmaları, ergenlik döneminde ki kimlik kazanımı ve bunun yanında fiziksel ve duygusal değişimlere uyum sağlamakta zorlanmak yaşça büyük olan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarının yüksek çıkmasındaki diğer nedenler olabilir.

Araştırmanın bu bulgusu, yaş faktörünün saldırganlığı etkileyen ve artıran önemli bir neden olduğunu gösterdiği araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir (Ünlücan, 1998;

Ersoy, 2001; Tok, 2001; Erdoğan ve Oto, 2004; Halıcı, 2005; Dizman 2005). Yine aynı şekilde Güner (1995) lise öğrencilerinde yaşa göre saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı farklar bulmuştur. Onaltı yaşındaki ergenlerin saldırganlık düzeylerinin 14, 15 ve 17 yaşındaki ergenlerden daha yüksek çıktığını belirtmiştir. Başka bir çalışmada Ateş (2005), yaş artıkça saldırganlığında arttığı bulgusuna ulaşmıştır.

Kenan ve Shaw'a (1994) göre saldırganlık davranışı ilk çocukluktan ergenliğe ve daha sonra yetişkinliğe kadar geçen sürede çoğunlukla değişmez ve büyük oranda istikrar arz etmektedir. Björkvist ve arkadaşları ise (1992), saldırganlığın 11 yaşında zirveye ulaştığını belirtmektedirler. Yine Dizman (2005), anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan 11-12 yaşlarındaki çocuklarda en yüksek toplam saldırganlık puan ortalamasının 12 yaş olduğunu bulmuştur. Ergenlik evresini içine alan 12-15 yaşlarını uzmanlar olumsuz bir dönem olarak tanımlamaktadırlar (Temel ve Aksoy, 2001:154).

Çocukluk saldırganlığının ilerleyen yıllarda devam ettiği ile ilgili araştırma sonuçları vardır. Brame ve arkadaşları (2001), Keltikangas ve Pakaslahti (1999) çocukluktaki saldırganlığın, ergenliktekine bağlanması ile ilgili verilere ulaşmışlardır. Çocuklukta saldırganlık eğrisi yüksek olan çocukların düşük olanlara oranla, ergenlikte saldırgan olma ihtimalinin daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Richman, Stevenson ve Graham'a (1982) göre, 3 yaşındaki çocuklardaki aşırı hareketlilik ve huzursuzlukla 8 yaşındaki antisosyal davranışların saldırganlıkla ilişkili olduğunu bulmuştur (Akt., Sutton, Cowen, Crean ve ark 1999). Bowen (2005), kritik dönemde kazanılan saldırgan davranışların bireyin ileriki yıllarında gösterdiği saldırganlık eğiliminin yönünü belirlediğini belirtmiştir. Harachi ve arkadaşları (2006), erken yaşlarda yüksek saldırganlık gösterenlerin ilerleyen yaşlarda büyük sıkıntılar yaşadıklarını ileri sürmüşlerdir. Huesmann (2002), yetişkinlikteki adli suçlar ile çocukluk saldırganlığı arasında ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Akt., Kawamura, 20005: 24). Brame (2001), çocuklarda ve ergenlerde fiziksel saldırganlık seviyesinin önemli oranda değişebileceğini, ergenlik saldırganlığı ile çocukluk saldırganlığı arasında bir bağlantı olduğu ve fiziksel saldırganlığın yaşamın ileriki yıllarında sonradan oluşması olasılığının az olabileceğini belirtmiştir. Bir başka çalışmada Rushton ve arkadaşları (1986) 19 ile 60 yaş arasındaki dönemde fedakarlık duygusu artarken saldırganlığın azaldığı her yaş döneminde kadınların fedakarlık skorlarının erkeklerden yüksek, saldırganlık skorlarının düşük olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Pakaslahti ve Keltikangas-Jarvinen (2000), araştırmalarında yaş ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelemiş, akran ve öğretmen değerlendirmesinde doğrudan ve dolaylı saldırganlığın erken ergenlikten geç ergenliğe doğru sürekli azaldığını ortaya koymuştur.

9. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinden Memnun Olup-Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın dokuzuncu denencesi “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre bir fark göstermektedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu, en yüksek saldırganlık düzeyi puan ortalamasının arkadaşlık ilişkilerinden memnun olmayan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 17). Yapılan homojenlik testi sonucunda varyansların homojen olmadığı saptanmıştır. Varyansların homojen olmaması nedeniyle Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Kruskal-Wallis testi sonucunda, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 24). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmıştır.

Bu denence kurulurken, okullarındaki arkadaşlık ilişkilerinden memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeyinin daha düşük olacağı beklentisi ile hareket edilmiştir. Çünkü okullarda akran grupları ergenler için önemlidir. Akranlar ergenlerin, psikososyal gelişimleri açısından önem arz etmektedir. Ergenler özellikle; aitlik duygusu, duygusal destek ve davranışsal normları kazandıran bir işleve sahip olması nedeniyle arkadaş gruplarını tercih etmektedirler (Kızmaz, 2006, 56). Bu gruplarda akranlar, grubun standartlarını benimseme ve kendi cinsinden olan yaşlıları ile özdeşleşmeye çalışır (Kılıç, 2008). Salmivalli ve arkadaşları (1997) yaptıkları çalışmada, okullardaki akran gruplarının oluşmasında zorbalık durumunda sergilenen davranışın da önemli faktörlerden biri olduğunu belirtmişlerdir. Ergenlik dönemindeki en büyük sosyal destek kaynaklarından biri arkadaş gruplarıdır. Bireylerin bulundukları ortamdaki memnuniyetlerini etkileyen en önemli nedenlerinde biri de arkadaşları ile olan ilişkileridir. İnsan bir gruba ait olma ihtiyacı hisseder ve o grup tarafından sevilme, beğenilmek ve kabul görmek ister. Kişiler arası ilişkilerde kabul görmenin düzenleyici ve yapıcı özelliği vardır. Maslow’un ihtiyaçlar piramidinde üçüncü sırada yer alan sosyal gereksinimler (bir gruba ait olmak, sosyal ilişkiler kurmak gibi) bir gruba ait olmanın birey için önemini ortaya koymuştur. Öğrenciler kabul gördüğü, sevildiği bir ortamda bulundukları oranda kendilerini daha iyi şekilde ifade edebilirler. Okula ve okulda yapılan çalışmalara katılmakta daha istekli olurlar. Arkadaşlarıyla olumlu ilişkiler kuramayan ergenler ise bunun aksine kendilerini ifade etmekte zorluk çekerler. Bu tür öğrenciler daha çok şiddet içeren davranışlarla kendilerini ifade etmeye çalışırlar. Diğer yandan okul yaşamında arkadaşları tarafından kabul edilmemek şeklinde yaşanan olumsuz süreçler okul dışı yaşamı da olumsuz

etkileyebilmektedir. Bireyin yaşam doyumu üzerinde kişiler arası ilişkilerin önemi düşünülürse arkadaşlık ilişkilerinden memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeyinin düşük olacağı beklenilmektedir.

Araştırmanın bu bulgusu, yapılan bazı araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda, arkadaşlık ilişkileri sağlıklı olmayan bireylerin daha saldırgan olduğu yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Salmivalli, Kaukiainen, Krisiti (2000), genellikle 9. sınıfta okuyan ergenlerin saldırganlık düzeylerinin, bu ergenlerin akranları tarafından reddedilmeleriyle bağlantılı olduğunu belirtmektedirler. Yine Werner ve Crick (2004), akranları tarafından bireylerin reddedilmesinin kız ve erkeklerde fiziksel saldırganlığı artırdığını belirtmişlerdir. Başka bir çalışmada Rabiner, Coie, Johnson ve arkadaşları (2005) son çocukluk döneminde akranları tarafından reddedilen erkeklerin saldırganlık suçlarına karışma olasılığının yüksek olduğunu bulmuşlardır. Gleason ve arkadaşları (2004) saldırgan olan çocukların akran gruplarında sık sık reddedildiklerini belirtmiştir. Coie ve arkadaşları (1991) yaptıkları araştırma sonucunda, araçsal saldırganlığın 7-8 yaş grubunda arkadaş ilişkilerinde reddedilen zenci erkek çocuklar arasında yüksek seviyede saldırganlığı yordadığı sonucuna ulaşmışlardır. Guay, Boivin ve Hodge (1999), sosyal ilişkilerde yetersiz olan ve akranları tarafından sık sık zorbalığa uğrayan (kurban olan) ergenlerin akademik başarılarının daha düşük olduğuna da değinmişlerdir (Akt., Riebe, 2005: 4). Hongling, Cairns, Cairns (1999) yaptıkları çalışmada, elde edilen sonuçlara göre aynı akran gurubuna ait üyelerin birçok davranış özelliğinin benzer oldukları görülmüştür. Kızlar arasında ilgi merkezi olma, yüksek popülerlik seviyesi ile ilişkiliydi. Erkeklerde ise, saldırganlık davranışı grup içinde ilgi merkezi olmayı sağlamaktadır. Yine bir başka çalışmada Salmivalli ve arkadaşları (2000), çalışmalarında katılımcı olarak 9. sınıftan 209 ergen öğrenci kullanmışlardır. Bir ergenin saldırganlığının, genelde akranları tarafından reddedilmesinden kaynaklanmasına rağmen, dolaylı saldırganlığın özellikle erkekler tarafından kullanımının akranları tarafından kabule katkı sağladığını tespit etmişlerdir. Doğrudan saldırganlık türlerinin ergenlerin sosyal kabulleriyle ilgisinin olmadığı görülmüştür. Yine, erkeklerin dolaylı saldırganlığa kızlardan daha fazla tahammül gösterdikleri bulgusuna ulaşmışlardır.

Hubbard (2001) çalışmasında, erkeklerin kızlardan daha fazla sözel ve sözel olmayan şekilde yüz mimiklerini kullanarak öfkelerini ifade ettiklerini yine arkadaşları tarafından reddedilen çocukların, ortalama sosyometrik statüye sahip çocuklardan daha fazla sözel olmayan şekilde yüz mimikleri ile öfkelerini ifade ettikleri sonucuna ulaşmıştır.

Miller- Johnson ve arkadaşları (1999), çocukluk çağında saldırganlık ve akran reddini boylamsal olarak araştırarak bunun ergenlik dönemindeki suç tipleri ve suçların ağırlığına

etkisini araştırmışlardır. Çocukluk döneminde arkadaşları tarafından reddedilen erkek çocukların ergenlik döneminde daha ciddi saldırganlık içeren suçlara katılmalarını yordadığı sonucuna ulaşmışlardır. Erkek çocuklar için akran reddi ile saldırganlığın ilişkili olduğu ve ergenlik döneminde suçların çeşitliliğinin değişmesinde de bu etkinin devam ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Kız çocuklarında ise akran reddinin küçük çapta saldırganlık olaylarını içerdiği belirlenmiştir. Akran reddi ile saldırganlık erkek çocuklar ile ilişkilendirilmiştir. Ersoy (2001), arkadaşlık ilişkilerinden memnun olmayanların daha saldırgan olduğunu bulmuştur. Yani saldırganlık ile arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup olmamanın etkisini anlamlı bulmuştur.

10. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleriyle İlişkilerinden Memnun Olup-Olmamaya Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın 10'uncu denencesi "Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup olmamaya göre bir fark göstermektedir" şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu, en yüksek saldırganlık düzeyi puan ortalamasının öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olmayan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 19). Yapılan homojenlik testi sonucunda varyansların homojen olmadığı saptanmıştır. Varyansların homojen olmaması nedeniyle Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Kruskal-Wallis testi sonucunda, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmamaya göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 36). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmıştır.

Bu denence kurulurken, okullarındaki öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olan öğrencilerin okul doyumunun da yüksek olacağı göz önüne alındığında, bu öğrencilerin saldırganlık düzeyinin düşük olacağı beklentisi ile hareket edilmiştir. Ergenlik döneminde arkadaş çevresi kadar öğretmenlerle kurulan ilişkilerde önemlidir. Bu dönemdeki en önemli ikinci sosyal destek kaynağı öğretmenlerdir. Öğretmenler ilköğretimde anne-baba, ortaöğretimde arkadaş, yükseköğretimde meslektaş, hayatta bilge kişi olarak algılanmaktadırlar. İdeal bir öğretmen duyarlı bir insandır. İnsani özellikleri ön plana alan ve insanı sevendir. Aynı zamanda temel değerleri de benimsetendir. (Kılıç, 2008). Öğretmenler dünyadaki en değerli varlığımızı emanet ettiğimiz kişiler oldukları için öğrencileri ile kurdukları ilişki biçimleri de çok önem arz etmektedir. Öğretmenleriyle sağlıklı ilişkiler kuran öğrencilerin kendini ifade becerileri, kendine güven ve otoriteyle olumlu ilişkiler kurma noktasında daha başarılı olduklarını belirtebiliriz. Öğretmenleriyle ilişkilerinde kabul

edildiğini görmek özellikle ergenlik döneminde bulunan öğrenciler için çok önemlidir. Dikkate alındıklarını hissederek kendilerine önem verildiği duygusunu yaşamaktadırlar. Okulda öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olan öğrenciler kendilerini daha fazla göstermeye çalışacaklardır. Bu durumda onların hem ders başarılarını hem de sosyal faaliyetlerde gösterdikleri başarılarını olumlu yönde etkileyebilecektir. Bu düşüncelerden hareketle öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olan öğrencilerin saldırganlık düzeyinin düşük olacağı beklenilmektedir. Çalışmanın sonucu beklentiler yönündedir.

Bu konudaki benzer çalışmalarda Lopez ve arkadaşları (2006), saldırgan öğrencilerin öğretmenleriyle ilişkilerinin daha zayıf olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Yine Yalçın (2004), öğretmenlerinden memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeyinin öğretmenlerinden memnun olan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu saptamıştır.

Piekarsa (2000) çalışmasında, öğretmenlerin psikolojik suistimallerinin çocukların okul streslerinde çok önemli bir bileşen olduğunu göstermiştir. Suistimallerden kaynaklanan fazla stres ve heyecan, deneklerin okul başarıları ve sağlıkları için tahrip edici düzeyde olabilmektedir. Öğretmenlerinden memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeyinin öğretmenlerinden memnun olan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu saptamıştır.

11. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Aile Yapısına Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın 11'inci denencesi “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri aile yapısına göre bir fark göstermektedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu, en yüksek saldırganlık düzeyi puan ortalamasının üvey anne ile yaşayan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 21). Yapılan varyans analizi sonucunda aile yapısına göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 22). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmamıştır.

Bu denence kurulurken, parçalanmamış ailelerde yaşayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin diğer gruptakilerden düşük olacağı beklentisi ile hareket edilmiştir. Aile insan yaşamı üzerinde yaşamın sonuna kadar etkisini sürdüren bir kurumdur. Her gelişim döneminde ailenin, birey üzerindeki etkisi önemlidir. Ergenlik döneminde de bu etki devam etmektedir. Aile çocuğun fiziksel ihtiyaçları gibi sevgi, güven gibi duygusal ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Bu nedenle, bireyin sağlıklı bir kişilik geliştirmesi için aile içi ilişkiler önemlidir. Yukarıda belirttiklerimizden yola çıkarak parçalanmış aile çocuklarının bu anlamda daha fazla zorlanacakları için daha fazla saldırganlık davranışları sergileyecekleri

beklenmekteydi. Fakat üvey anneleri ile yaşayan öğrenciler daha saldırgan çıkmışlardır. Bunda da özellikle üvey anneye karşı geliştirilen olumsuz yaklaşım, annenin yerine başkasını koyamama, aile içinde kendini güvende hissetmeme ve iyi iletişim kuramama gibi nedenlerle bu çocuklar daha fazla saldırganlık sergileyebilmektedirler.

Bu konuda yapılan araştırma bulgularını destekleyen çalışmalar vardır. Başar, (1996) üvey ebeveyne sahip olan ve olmayan çocukların saldırganlık düzeyleri arasında farklar bulmuştur. Üvey ebeveyne sahip olan çocukların olmayanlara oranla saldırganlık eğilimi puanları daha yüksek bulunmuştur. Masalcı (2001), annenin öz veya üvey olması ile çocuktaki saldırganlık davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamışken, babanın öz ya da üvey olması ile saldırgan davranış arasında ilişkiyi anlamlı bulmuştur. Babaları öz olanların saldırganlık puanları, babaları üvey olanların puanlarına göre daha yüksek çıkmıştır.

Bu konuda yapılan başka çalışmalarda da Harachi ve arkadaşları (2006), kızlar için tek ebeveynli olmanın saldırganlığı yordadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Başka bir çalışmada Dykeman (2003), boşanmaların yaşandığı ailelerde büyüyen çocukların daha saldırgan olabileceğine değinmiştir. Yine başka bir çalışmada Deater-Deckard (2002), aile yapısı ve 5 yaşındaki çocuklarda ki saldırganlık üzerine yoğunlaşarak yaptıkları çalışmada hem biyolojik ebeveynler, tek ebeveyn ya da üvey ebeveyn ile hem de tam kardeş (anne baba bir) üvey kardeş (anne baba ayrı), yarı kardeş (anne ya da babadan biri ortak) gibi kardeş tipleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuç olarak, çatışma ve saldırganlığın yaşanmasında annenin bütün çocuklarıyla yalnız olduğu gruptakiler bu anlamda daha fazla riske sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır (Akt.,Kawamura, 2005: 27). Gümüş (2000), çalışmasında parçalanmış ailelerden gelen öğrencilerin daha saldırgan olduğunu bulmuştur. Yavuzer (1993), parçalanmış ya da eksik aileden gelen çocuklarda hırçınlık ve saldırganlık davranışlarının gözlemlendiği, ülkemizdeki suçlu gençlerin % 22'sinin bu tip ailelerden geldiğini vurgulamıştır.

Dizman (2003) anne babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocuklar arasında saldırganlık eğilimi alt boyut puan ortalamaları açısından farklılık olduğunu saptamıştır.

Bu konuda yapılan ve farklı sonuçlara ulaşan araştırma bulguları da vardır. Orpinas ve arkadaşları (1999), her iki ebeveyni ile birlikte yaşayan öğrencilerin farklı şekilde yaşayan öğrencilere göre daha düşük saldırganlık gösterdiklerini bulmuştur. Yine Rowe, Almeida, Jacobson (1999), iyi aile ortamına sahip olan öğrencilerin olduğu okullarda daha az saldırganlık olayları olduğunu belirtmişlerdir.

12. Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Devamsızlık Durumuna Göre Saldırganlık Düzeyleri

Araştırmanın 12'inci denencesi “Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri devamsızlık durumuna göre bir fark göstermektedir” şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucu en yüksek saldırganlık düzeyi puan ortalamasının, 15-20 gün devamsızlığı olan gruba ait olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 23). Yapılan varyans analizi sonucunda devamsızlık durumuna göre ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 22). Sonuç olarak araştırmanın bu konudaki denencesi doğrulanmıştır.

Bu denence kurulurken, okula devamsızlığı çok olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin yüksek olacağı beklentisi ile hareket edilmiştir. Okula devamsızlığı çok olan öğrencilerin okulu benimsemedikleri, akademik başarı ve gelecekte meslek seçimi gibi konularla ilgilenmedikleri, öğretmenleri ve okul personeli ile ilişkilerinin iyi olmadığı ve kendilerini ifade ederken daha çok sözel ve fiziksel olarak saldırganlık içeren unsurları üzerlerinde barındırdıkları düşünülmektedir. Aksine okula devamsızlığı az olan öğrencilerin öğretmenleri ve okul personeli ile ilişkilerinin iyi olduğu, akademik başarılarının daha iyi olacağı ve gelecek konusunda daha fazla beklentilerinin olduğu varsayımı ile saldırganlık düzeylerinin düşük olacağı beklenmektedir. Ders yılı içerisinde toplam 20 gün okula özürsüz olarak devam etmeyen öğrenciler notları ne olursa olsun başarısız sayılırlar (Sınıf Geçme Yönetmeliği, 2005). Öğrencilerin okula devamsızlık yaptıkları gün sayısı arttıkça, devamsızlıktan sınıfta kalma gerçeği ile karşı karşıya kalmaktadırlar ki bu durum kaygı düzeylerini artırmaktadır. Dolayısıyla bu kaygı ve gerginlik bireyi saldırgan davranmaya itebilmektedir. Sonuç olarak, devamsızlığı 15-20 gün arasında olanların saldırganlık düzeyleri en yüksek çıkmıştır.

Bu konuda yurt içinde ve yurt dışında yapılan hiçbir araştırma bulgusuna rastlanmadığı için elde edilen bu bulgunun bu anlamda da önemli olduğu düşünülmektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere (cinsiyet, okul türü, okul başarısı, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, gelir düzeyi, anne-baba tutumu, yaş, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmama, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmama, aile yapısı ve devamsızlık durumuna) göre saldırganlık düzeyleri incelenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında:

1. Ortaöğretim 9. sınıf erkek öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin, ortaöğretim 9. sınıf kız öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden yüksek olduğu,
2. Ortaöğretim 9. sınıf meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri, anadolu lisesi, genel lise ve fen lisesinde okuyan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden yüksek olduğu,
3. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinden başarı düzeyini zayıf olarak algılayanların saldırganlık düzeylerinin, okul başarısını orta, çok iyi ve iyi olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden yüksek olduğu,
4. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinden anne eğitim düzeyi lisansüstü olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin, lise mezunu, üniversite mezunu, ortaokul mezunu, okuryazar olmayan ve ilkokul mezunu anne eğitimine sahip öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden yüksek olmasına rağmen, anne eğitim düzeyinin 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerinde önemli bir etkisi olmadığı,
5. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinden baba eğitim düzeyi okuryazar olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri, ortaokul mezunu, lise mezunu, lisansüstü mezunu, üniversite mezunu ve ilkokul mezunu baba eğitimine sahip 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinden yüksek olmasına rağmen, baba eğitim düzeyinin 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerinde önemli bir etkisi olmadığı,

6. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinden gelir düzeyi 2.600-3.000 ytl arasında olan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri, 700-750 ytl, 419 ytl'nin altı, 1.500-2.500 ytl, 1.000-1.200 ytl, 419-506 ytl arasında gelir düzeyine sahip öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden yüksek olmasına rağmen gelir düzeyinin düzeyinin 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerinde önemli bir etkisi olmadığı,
7. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerden anne-baba tutumunu reddedici olarak algılayanların saldırganlık düzeylerinin, anne- baba tutumunu otoriter, koruyucu ve demokratik olarak algılayan 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinden yüksek olduğu,
8. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinden 16 yaş ve üstü olanların saldırganlık düzeylerinin, 13 yaş, 15 yaş ve 14 yaşında olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden yüksek olduğu,
9. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinden arkadaşlık ilişkilerinden memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri, arkadaşlık ilişkilerini fikri olmayan, genellikle memnun, memnun ve çok memnun olarak algılayan 9. sınıf öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden yüksek olduğu,
10. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerden öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri, öğretmenleriyle ilişkilerini fikri olmayan, genellikle memnun, memnun ve çok memnun olarak algılayan 9. sınıf öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden yüksek olduğu,
11. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinden üvey annesiyle yaşayanların saldırganlık düzeyleri, başka, babası ölenler, anne- babası boşanmış olanlar, anne- babası birlikte yaşayanlar ve annesi ölmüş olan aile yapısına sahip 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyinden yüksek olmasına rağmen, aile yapısının 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerinde önemli bir etkisi olmadığı,
12. Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinden 15-20 gün devamsızlığı olan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri, 8-14 gün, 0-7 gün arası devamsızlığa sahip 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinden yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini azaltacak bazı öneriler ileri sürülebilir:

1. Cinsiyet açısından erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha saldırgan çıkmalarında ki en büyük etkinin anne babaların çocuklarını yetiştirme tarzından kaynaklandığı düşünülürse, anne ve babaların bu konuda eğitilmeleri sağlanabilir.
2. Meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin diğer gruplardan yüksek olması nedeniyle bu okulda okuyan öğrencilerin okul başarılarının artırılması, gelecekle ilgili hedeflerini yükseltmeleri, kendilerini ifade edebilmeleri ve okula karşı hissettikleri olumsuz duygularını değiştirerek okulu daha çok benimsemelerini sağlayacak çalışmalar yapılabilir.
3. Okul başarısı yüksek olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin düşük olması bulgusundan hareketle öğrencilerin okul başarılarını artırıcı çalışmalar yapılmalıdır.
4. Anne-baba tutumlarının, çocuk yetiştirme stillerinin ve aile yapısının saldırganlık üzerindeki etkisi dikkate alındığında okul psikolojik danışma ve rehberlik servislerinin anne babaları ergenlik dönemi ve özellikleri, anne- baba tutumları, aile yapısının etkileri, etkili iletişim becerileri gibi konularda bilgilendirme çalışmaları düzenlemeleri sağlanabilir.
5. Saldırganlığın kronikleşmemesi için, özellikle de çocukluk dönemindeki saldırganlığın yaşamın ilerleyen yıllarında da devam ettiği bulgusundan hareket ederek mümkün olduğunca erken yaşlarda önleme çalışmalarına başlanabilir. Saldırganlığı erken yaşlarda önlemenin son derece önemli olması nedeniyle çocukların zamanlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri okul ve okul personeli de bu önleme çalışmalarına katılmalıdır.
6. Arkadaşlık ilişkileri ve öğretmenleriyle ilişkilerinde kabul görmenin öğrencilerin saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisinin belirlenmiş olması nedeniyle hem öğrencilere hem de öğretmenlere etkili iletişim becerileri konusunda grup rehberliği eğitim çalışmaları gerçekleştirilmelidir.
7. Öğrencilerin devamsızlıklarını azaltmaları için diğer bir deyişle okula bağlanmalarını sağlayacak okulda çeşitli çalışmalar yapılmalıdır. Geleceğe yönelik hedef belirleme, çeşitli yetenek yarışmaları, sportif ve kültürel çalışmalar gibi.
8. Saldırganlık davranışı bireyin hem kendisi hem de çevresi için zarar verici olduğu için her yaş grubunda saldırganlığı önleme çalışmaları yürütülebilir.

9. Saldırganlığı engelleme ya da cezalandırma davranışlarıyla önleme yerine, iletişim becerileri ve problem çözme becerilerinin kazandırılmasına ağırlık verilebilir. Yine öğrencilerinin kendilerini rahat ifade edebilecekleri ortamlar hazırlanmalıdır. Bu çalışmalara sadece öğrenciler değil onlarla sürekli iletişim halinde bulunan anne- babalar, okul idarecileri ve öğretmenlerde katılmalıdır.
10. İlköğretim ve ortaöğretim okullarında uygulanan rehberlik yıllık planlarına saldırganlık düzeyini düşürmeye yönelik etkinlikler konulabilir. Yine lise öğrencilerine saldırganlık, öfke, nefret, engellenme duyguları hakkında da bilgi vererek bunlarla nasıl baş edebilecekleri konusunda bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.
11. Bu dönemde akran ilişkileri de önemli olduğu için anne baba çocuklarının kendi yaşlıları ile arkadaş olmasını sağlayacak ortamlar hazırlamalı ve çocuklarını bu yönde cesaretlendirmelidir. Ailenin etkisiz kaldığı durumlarda ise öğretmenler ergeni fark ederek onun okula katılımını sağlamalı ve desteklemelidir.

Bu konuda ileride yapılabilecek araştırmalar için öneriler:

1. Saldırganlığın farklı eğitim düzeylerinde daha farklı değişkenlerle ilgisi araştırılabilir.
2. Genel bir saldırganlık davranışını ele almak yerine, saldırganlığın farklı çeşitlerini (aktif, pasif, fiziksel, sözel, dolaylı gibi) inceleyen araştırmalar yapılabilir.
3. Cezaevindeki tutukluların saldırganlık düzeyleri ile işlemiş oldukları suçun cinsi ile ilgili araştırmalar yapılabilir.
4. Çocukluk yıllarında yaşanan saldırganlığın on yıllık bir zaman dilimindeki değişimi ve gelişimi ile ilgili boylamsal bir araştırma yapılabilir.
5. Arkadaşlık ilişkilerindeki sosyal statüsü farklı öğrencilerin saldırganlık düzeyleri incelenebilir.
6. Okul idarecileri, öğretmen ve anne-babaların saldırganlık düzeyleri bazı değişkenlere göre incelenebilir.
7. Farklı meslek gruplarındaki bireylerin saldırganlık düzeyleri incelenebilir.
8. Çocukluktaki akran reddi ve saldırganlığı ile ergenlikteki şiddet arasındaki ilişki incelenebilir.
9. Çocukların ebeveynlerine yönelik olarak sergiledikleri saldırganlık davranışları incelenebilir.

KAYNAKÇA

ABAY, Ercan ve TUĞLU, Cengiz

2000 “Şiddet ve Agresyonun Nörobiyolojisi” **Klinik Psikiyatri**, 3:21-26

ACHER, John., BIRRING, Surinder. S. and WU, W, Frederick. C.

1998 “The Association Between Testosterone and Aggression Among Young Men: Empirical Findings And A Meta-Analysis” **Aggressive Behavior**, 24 (6): 411-420

AĞLAMAZ, Turabi

2006 “Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Puanlarının Kendini Açma Davranışı, Okul Türü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne- Baba Öğrenim Düzeyi ve Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, SAMSUN

AKTAŞ, Vezir

2001 “Çocuklarda Saldırganlık İle Olumsuz Niyet Yükleme Eğilimleri Arasındaki İlişkiler” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ANKARA

AKTAŞ, Vezir ve COŞTUR, Recai

2007 “Sorumluluk Yükleme Çerçevesinde Öfke ve Sempatî Duyguları ile Yardım Etme ve Saldırganlık Davranışları” **Türk Psikoloji Dergisi**, 22 (59):15-37

ALBERT, D.J., WALSH M. L and JONIK, R.H

- 1993 “Aggression in Humans: What is Its Biological Foundation?”
NeurosciBio Behav Rev, Winter 17 (4): 405-425

ALLEN, Terry. J., DOUGHERTY, Donald. M., RHOADES, Howard. M and CHEREK, Don.R.

- 1996 “A Study Of Male And Female Aggressive Responding Under Conditions Providing An Escape Response” **The Psychological Record**, 46 (4):651-665

ALLEN, Terry. J., MOELLER, Gerard. F., RHOADES, Howard. M and CHEREK, Don.R.

- 1997 “Subjects With A History Of Drug Dependence Are More Aggressive Than Subjects With No Drug Use History” **Drug And Alcohol Depence**, 46 (1- 2): 95- 103

Anadolu lisesi tanımı

- 2008 www.portaltr.net/forum/egitim-genelYayım tarihi: 05.11.1999/ 23867
RG 16.05.2008 tarihinde ulaşılmıştır.

Anayurt Gazetesi

- 2007 “Her Okula Bir Polis” 27.09.2007

ANDERSON, Craig A and MURPHY, Christine R.

- 2003 “Violent Video Games and Agressive Behavior in Young Women”
Aggressive Behavior, 29 (5): 423-429

ARKONAÇ, Sibel Ayşen

- 2005 **Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi**, Dördüncü Basım, Alfa Basım Yayın, İSTANBUL

ARNETT, Jeffrey

- 1991 “Heavy Metal Music and Reckless Behavior Among Adolescent”
Journal Of Youth And Adolescence, Vol: 20, Number: 6: 573-592

ATEŞ, Nafiye

- 2005 “Hayvan Besleyen ve Beslemeyen Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, ANKARA

ATKINSON, Rita L., ATKINSON, Richard C., SMITH, Edward E., BEM, Darly J and NOLEN- HOOKSEMA, Susan

- 1999 **Psikolojiye Giriş**, (Çev: Yavuz Alogan) İkinci Baskı, Arkadaş Yayınları, ANKARA

AVCI, Raşit

- 2006 “Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ADANA

AY, İsmail

- 2004 “Yatılı İlköğretim Bölge Okulları İle Normal İlköğretim Okulları İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ERZURUM

AYAN, Sezer

- 2006 “Şiddet ve Fantizm” **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 7 (2) 191

AYAN, Sezer

- 2007 “Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri” **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 8: 206- 214

AYDOĞMUŞ, Kayıhan., BALTAŞ, Zuhale., BALTAŞ, Acar., DAVASLIGİL, Ümit., GÜNGÖRMÜŞ, Oya., KONUK, Emre., KORKMAZLAR, Ümran., KÖKNEL, Özcan. NAVARO, Leyla., OKTAY, Ayla., RAZON, Norma ve YAVUZER, Haluk

- 1993 **Ana Baba Okulu**, Remzi Kitapevi, İSTANBUL

AYRANCI, Ünal. KÖŞGEROĞLU, Nedime ve GÜNAY, Yasemin

- 2004 “Televizyonda Çocukların En Çok Seyrettikleri Saatlerde Gösterilen Filmlerdeki Şiddet Düzeyi” **Anadolu Psikiyatri Dergisi**. 5: 133- 140

BAKIRCIOĞLU, Rasim

- 2002 **Çocuk Ruh Sağlığı ve Uyum Bozuklukları**, Anı Yayıncılık, ANKARA

BAKWIN, Harry and BAKWIN Ruth Morris

- 1953 **Clinical Management of Behavior Disorders in Children.** W. B. Saunders Company.

BALKIS, Murat. DURU, Erdinç ve BULUŞ, Mustafa

- 2005 “Şiddete Yönelik Tutumların Özyeterlik, Medya, Şiddete Yönelik İnanç, Arkadaş Grubu ve Okula Bağlılık Duygusu İle İlişkisi” **Ege Eğitim Dergisi** (2005) Eğitim Fakültesi Yayınları, (6) 2: 81-97

BALLARD, M. E., RATTLE, K.T., FLEMING, W.C and ASHLEY, P. K.

- 2004 “School Aggression and Dispositional Among Middle School Boys” **RMLE (Research in Middle Level Education) Online**, 27 (1) www.nmsa.org. 02-02-2008 tarihinde ulaşılmıştır.

BATIGÜN, A. D. ve UTKU, Ç.

- 2006 “Bir Grup Gençte Yeme Tutumu ve Öfke Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” **Türk Psikoloji Dergisi**, 21 (57): 65- 78

BARON, Robert A., NEUMAN, Joel H and GEDDES Deanna

- 1999 “Social and Personal Determinants of Workplace Aggression: Evidence for the Impact of Perceived Injustice and the Type a Behavior Pattern”, **Aggressive Behavior**, 25 (4): 281-296

BAŞAR, Figen

- 1996 “Üvey Ebeveyne Sahip Olan Ve Olmayan 10-11 Yaş Grubundaki Çocukların Saldırganlık Eğilimleri ve Kendilerini Algılama Biçimlerinin İncelenmesi” **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, ANKARA

BAUMRIND, Diana

1966 “Effects of Authoritative Parental Control On Child Behavior” **Child Development**, 37 (4) December: 887-907

BEAR, G.G and FURLONG, M.J.

www.kay.education.ucsb.edu. Social Learning Model [02.02.2008](#) tarihinde ulaşılmıştır.

BELL, Paul. A and BARON, Robert A

1976 “Aggression And Heat: The Mediating Role Of Negative Affect” **Journal Of Applied Social Psychology**, 6 (1):18-30

BERGMAN, Manfred Max and SCOTT, Jacqueline

2001 “Young Adolescents’ Wellbeing And Health-Risk Behaviours: Gender and Socio-Economic Differences” **Journal Of Adolescence**, 24 (2) April: 183-197

BERKOWITZ, Leonard

1993 **Aggression Its Causes, Consequences, and Control**, Palatino By The Clarinda Company

BERNSTEIN, Douglas A., CLARKE- STEWART, Alison., ROY, Edward J., SRULL, Thomas K and WICKENS, Christopher D.

1994 **Psychology**, Third Edition, Houghton Mifflin Company, Boston, Toronto

BESAG, E. Valerie

- 2002 **Bullies and Victims in Schools**, Milton Keynes-Philadelphia: Open University Press

BETTENCOURT, B.A and MILLER, N

- 1996 “Gender Differences in Aggression as a Function of Provocation: A Meta Analysis” **Psychol Bulletin**, May.119 (3): 422-447

BJÖRKQVIST, Kaj., LAGERSPETZ, Kirsti. and KAUKIAINE, M. J.

- 1992 “Do Girls Manipulate and Boys Fight? Development Tarlendsin Regard to Direct and Indirect Aggression” **Aggressive Behavior**,18: 117-127

BOWEN, Natasha. K

- 2005 “Histories of Developmental Task Attainment in Aggressive Children and Their Relationship to Behavior in Middle Childhood” **Journal of Emotional Behavioral Disorders**, 13 (2):113-124

BROME, Bobby

- 2001 “Developmental Trajectories of Physical Aggression from School Entry to Late Adolescence” **J. Child Psychol. Psychiat.** Vol. 42: 4: 503-512, Cambridge University Press

BROME, Bobby., NAGIN, Daniel S and TREMBLAY, Richerd E.

- 2001 “Developmental Trajectories of Physical Aggression from School Entry to Late Adolescence” **J. Child Psychiat**, 42 (4): 503-512 Cambridge Universty Press.

BUTOVSKAYA, Marina and KOZINTSEV, Alexander

- 1999 “Aggression Friendship and Reconciliation in Russian Primary School Children” **Aggressive Behavior**, 25 (2): 125-139

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener

- 2002 **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**: İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum. 2. Basım. Pegem Yayıncılık, İSTANBUL

CAIRNS, Robert B., PETERSON, Gary and NECKERMAN, Holly J.

- 1988 “Suicidal Behavior in Aggressive Adolescents” **Journal of Clinical Child Psychology**, 17(4): 298-309

COIE, John D., DODGE, Kenneth A., TERRY, Robert and WRIGHT, Virginia

- 1991 “The Role of Aggression in Peer Relations: An Analysis of Aggression Episodes in Boys’ Play Groups” **Child Development**, 62(4): 812-826

CONNER, Daniel. F., STEINGARD, Ronald. J., ANDERSON, Jennifer. J. and MELLONI, Richard. H.

- 2003 “Gender Differences in Reactive and Proactive Aggression” **Child Psychiatry and Human Development**, 33 (3): 279-294

COREY, Gerald and COREY, Marianne Schneider

- 1989 **I Nenev Knew I Had A Choice**. 4. Edition. California: Brooks/Cole Publising Company Pasific Grove.

COREY, Gerald

- 1990 **Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy**,
Brooks/Cole Publishing Company: California

CROTHERS, M. Laure., FIELD, E. Julaine and KOLBERT, B. Jered

- 2005 “Navigating Power, Control, and Being Nice: Aggression in Adolescent
Girls’ Friendships” **Journal of Counseling and Development**,
Summer, 83:349

CRAIG, Wendy. M.

- 1998 “The Relationship Among Bullying, Victimization, Depression,
Anxiety, and Aggression in Elementary School Children” **Personality
and Individual Differences**, 24: 1: 123-130

CROW, Lester D

- 1967 **Psychology of Human Adjustment**. Alfred A. Knope New York:
Library of Congress Catalog Card Number Manufactured in The United
States of America

CUMMINGS, Anne. L and LESCHIED, Alan. W.

- 2000 “Understanding Aggression with Adolescent Girls: Implications for
Policy and Practice”. **In Pres at Canadian Journal of Community
Mental Healt**. The University Of Western Ontario, London, Ontario

CÜCELOĞLU, Doğan

- 2005 **İnsan ve Davranışı**, On Dördüncü Basım, Remzi Kitapevi,
İSTANBUL

ÇAĞDAŞ, Aysel ve ŞAHİN SEÇER, Zarife

- 2004 **Mutlu ve Sağlıklı Yarınlar İçin Anne-Baba Eğitimi**, Eğitim Kitabevi, KONYA

ÇELİK, Hilal

- 2006 “Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri, Bağlanma Tarzları ve Kişilerarası Şemalarının İncelenmesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İSTANBUL

ÇETİNKAYA, Hakan

- 1991 “Video Oyunlarının Çocuklarda Saldırganlığa Etkisi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ANKARA

ÇIPLAK, Ersun

- 2004 “İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerinin Saldırgan Davranışlar Gösterme Düzeylerine Göre Boş Zaman Değerlendirme Etkinliklerinin İncelenmesi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ADANA

DEMİRHAN, Mine

- 2002 “Kendini Açma Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ESKİŞEHİR

DERLEGA, Valerian J ve JANDA, Louis H.

- 1981 **Personal Adjtusment the Psychology of Everyday Life**, Second Edition, Glenview Illinois: Scott, Foresman and Company.

DİZMAN, Hatice ve GÜR SOY, Figen

- 2005 “İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıfa Devam Eden Anne Yoksunu Olan ve Olmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri” **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 13 (2) :437-446

DİZMAN Hatice

- 2003 “Anne Babası ile Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, ANKARA

DOĞAN, Serdar

- 2001 “Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana- Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, KOCAELİ

DOĞAN, Aslı

- 2006 “Elin İkinci ve Dördüncü Parmak Uzunluk Oranının Saldırganlık ve Öfke İle İlişkisinin Araştırılması” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, ANKARA

DURMUŞ, Emine ve GÜRGAN, Uğur,

- 2003- 2004 “Lise Öğrencilerinin Şiddet ve Saldırganlık Eğilimleri” Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi (2005), 3 (3):253-269

EFİLTİ, Erkan

- 2006 “Ortaöğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık, Denetim Odağı ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi” **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, KONYA

EKŞİ, Aysel

- 1999 “Çocuğun Ruhsal Gelişiminde Annenin Önemi, Anneden Ayrılığa Tepkiler” Aysel Ekşi (Editör) **Ben Hasta Değilim**, Çocuk Sağlığı ve Hastalıklarının Psikososyal Yönü, Nobel Tıp Kitapevleri, İSTANBUL

ERDEMİR, Nilay ve YAŞAR, Münevver Can

- 2004 “Şiddet Dolu Bir Dünyada Çocuklara Barışı Nasıl Öğretiriz?” **Yaşadıkça Eğitim**, Ocak- Mart

ERDOĞDU, M. Yüksel ve OTO, R.

- 2004 “Sokakta Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Atılganlık ve Saldırganlık Davranışları Açısından Karşılaştırılmaları” **Kriz Dergisi**, 12 (3): 11-23

ERSEVİM, İsmail

- 1997 **Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri**, Nobel Tıp Kitapevleri, ANKARA

ERSANLI, Kurtman

- 2005 **Davranışlarımız Gelişim ve Öğrenme**, Esra Ofset Matbaacılık, SAMSUN

ERSOY, Şeniz

- 2001 “Çocuk Yuvasında Kalanlarla Ailesiyle Yaşayan Dokuz-Onbir Yaş Grubundaki Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, ANKARA

FARRELL, Albert D., SULLIVAN, Terri N., ESPOSITO, Layla E., MEYER, Aleta L and VALOIS, Robert F.

- 2005 “A Latent Growth Curve Analysis of the Structure of Aggression, Drug Use, and Delinquent Behaviors and Their Interrelations Over Time in Urban and Rural Adolescents” **Journal of Research on Adolescence**, 15 (2):179-204

Fen lisesi tanımı

- 2008 www.portaltr.net/forum/egitim-genel Yayın tarihi: 10.01.1999/ 23579 RG 16.05.2008 tarihinde ulaşılmıştır.

FINN, Kristin. V and FRONE, Michael R.

- 2003 “Predictors of Aggression at School: The Effect of School-Related Alcohol Use” **National Association of Secondary School Principals. NASSP Bulletin**, 87 (636): 38-54

FRICK, Paul J

- 2004 “Developmental Pathways to Conduct Disorder: Implications for Serving Youth Who Show Severe Aggressive and Antisocial Behavior” **Psychology in the Schools**, 41 (8)

FREEDMAN, J. L., SEARS, D. O and CARLSMITH, J. M.

1993 **Sosyal Psikoloji**, (Çev: Ali Dönmez) İkinci Baskı, İmge Kitabevi, ANKARA

GEÇTAN, Engin

1993 **Psikanaliz ve Sonrası**, Yedinci Basım, Remzi Kitapevi, İSTANBUL

1997 **Psikodnamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar**, On üçüncü Basım, Remzi Kitabevi, İSTANBUL

Genel lise tanımı

2008 [www.portaltr.net/forum/egitim-genel 16.05.2008](http://www.portaltr.net/forum/egitim-genel/16.05.2008) tarihinde ulaşılmıştır.

GLEASON, A. Katie., CAMPBELL-JENSEN, A. Lauri and RICHARDSON, Deborah.
South

2004 “Agreeableness as a Predictor of Aggression in Adolescence”
Aggressive Behavior, 30: 43-61

GUERRE, Nancy G., HUESMANN, L. Rowell and ZELLI, Arnaldo

1993 “Attributions for Social Failure and Adolescent Aggression”
Aggressive Behavior, 19: 421-434

GÜMÜŞ, Turan

2000 “Kendini Kabul Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Saldırganlık Düzeyleri” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ANKARA

GÜNER, Nedret

- 1995 “Ergenlerin Dinledikleri Müzik Türünün Depresyon ve Saldırganlık Düzeyine Etkisi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ANKARA

HALAS, Edward. S., REYNOLDS, Gail. M and SANDSTEAD, Harold. H

- 1977 “Intra-Uterine Nutrition and Its Effects on Aggression” **Physiology and Behavior**, 19 (5) November: 653-661

HALICI, Pınar

- 2005 “Yatılı ilköğretim Bölge Okullarına Devan Eden ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan 12-14 Yaş grubu Çocuklarının Saldırganlık Eğilimleri ile Benlik Kavramlarının İncelenmesi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversite, Fen Bilimleri Enstitüsü, ANKARA

HARACHI, Tracy W., FLEMING, Charles B., WHITE, Helene R., ENSMINGER, Margaret E., ABBOTT, Robert D., CATALANO, Richard F and HAGGERTY Kevin P.

- 2006 “Aggressive Behavior Among Girls and Boys During Middle Childhood: Predictors and Sequelae of Trajectory Group Membership”, **Aggressive Behavior**, 32: 279-293

HATUNOĞLU, Arzu

- 1994 “Ana Baba Tutumları İle Saldırganlık Arasındaki İlişkiler” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ERZURUM

HETHERINGTON, E. Mavis and PARKE, Ross D.

1993 **Child Psychology: A Contemporary.** Fourt Edition. Palatino By Monotype Composition Company

HERKEN, Hasan., ÖZKAN, İshak., KAYA, Nazmiye., TURAN, Metin ve AŞKIN, Rüstem

“Gençlerdeki Sigara Kullanma Davranışında Anne Baba Tutumunun ve Sosyo-Kültürel Düzeyin Etkisi”

www.aile.selçuk.edu.tr/text/makale.2pdf 10.06.2008 tarihinde ulaşılmıştır.

HUAN, Vivien. S and ANG, Rebecca. P.

2004 “Are Males Necessarily More Aggressive. Are Males Necessarily More Aggressive Than Females?” **Journal Of Youth Studies** 7, Nanyang Technological University. Singapore.164-175

HUBBARD, Julie A

2001 “Personalitiy and Social Development Emotion Expression Processes in Children’s Peer Intreaction: The Role of Peer Rejection, Aggression and Gender” **Child Development**, 72: 5: 1426-1438

HUESMANN, Rowell, L., MOISE-TITUS, Jessica., PODOLSKI, Cherly- Lynn and ERON, Leonard. D.

2003 “Longitudinal Relations Between Children’s Exposure to TV Violence and Their Aggressive and Violent Behavior in Young Adulthood: 1977-1992” **Developmental Psychology**, 39(2):201- 221

İNANÇ-YAZGAN,Banu., BİLGİN, Mehmet., ATICI-KILIÇ, Meral.

2004 Gelişim Psikolojisi (Çocuk ve Ergen Gelişimi),Nobel Kitabevi,
ADANA

JERSILD, Arthur T

1978 Gençlik Psikolojisi (Çev: Gülseren Günçe) Ankara Üniversitesi Eğitim
Fakültesi Yayınları: ANKARA

KANIJN, Elly.A., BIJVANK, Marije Nije and BUSHMAN, Brad. J.

“I Wish I Were A Warrior : The Role Of Wishful Identification in the
Effects of Violent Video Games On Aggression in Adolescent Boys”,
www.personal.umich.edu. 02-02-2008 tarihinde ulaşılmıştır.

KARABIYIK Çağdaş

2003 “Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlığı Yordayan Bazı Değişkenler”
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim
Bilimleri Enstitüsü, ANKARA

KARATAŞ, Zeynep Botlaş

2005 “Anne Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı
Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans
Tezi**, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ADANA

KAWAMURA, Stephanie M

2005 “Parental Aggressive Tendencies and Educational Level as Possible
Indicators of the Aggressive Tendencies in Children”: An Exploratory
Study” **Degree Doctor of Philosophy**, Capelle University

KELTIKANGAS- JARVINEN, Liisa and PAKASLAHTI, Laura

- 1999 “Development of Social Problem-Solving Strategies and Changes in Aggressive Behavior: A 7-Year Follow-Up From Childhood to Late Adolescence” **Aggressive Behavior**, 25 (4): 269-279

KEENAN, Kate and SHAW, Daniel S.

- 1994 “The Development of Aggression in Toddlers: A Study of Low- Income Families” , **Journal of Abnormal Child Psychology**, 22 (1): 53-77

KESEN, N. Feyzal. DENİZ, M. Engin, DURMUŞOĞLU, Neslihan.

- 2007 “Ergenlerde Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17: 353-364

KILIÇ, Mustafa

- 2007-2008 www.web.inonu.edu.tr/mkilic Sunularım
 “Çocuğun Akli Gözündedir”,
 “Erinlik Döneminin Davranış ve Tutumlar Açısından İncelenmesi”,
 “Eğitimde Şiddete Yol Açan Öğretmen ve Öğrenci Tutum ve Davranışları”,
 “Öğretmen Gözüyle Öğretmen”,
 “Ana-baba ve Çocuk İlişkisi” 09.07.2008 tarihinde ulaşılmıştır.

KILIÇCI, Yadigar

- 1992 **Okulda Ruh Sağlığı**, İkinci Basım, Anı Yayıncılık, ANKARA

KIZMAZ, Zahir

- 2006 “Okullardaki Şiddet Davranışının Kaynakları Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım” **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 30(1)

KOÇ, Mustafa

- 2004/ 2 “Gelişim Özellikleri Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri” **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17: 231-256

KORKUT, Fidan

- 2004 **Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, Anı Yayıncılık, ANKARA

KÖKNEL, Özcan

- 2000 **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, İkinci Basım, Altın Kitaplar, İSTANBUL

KUNKLE, E. Christine

- 2004 “Adolescents’ Perceptions of Interparental Conflict and the Impact on Their Aggressive Communication Traits” **Master of Philosophy**, West Virginia Universty, MORGANTOW WEST VIRGINIA

KURTYILMAZ, Yıldız

- 2005 “Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Düzeyleri ile Akademik Başarıları, İletişim ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkiler” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ESKİŞEHİR

KUZUCU, Yaşar ve ÖZDEMİR, Elif

- 2003 **Küçükler İçin Büyüklere**, Mamak Rehberlik ve Araştırma Merkezi Yayınları, ANKARA

LAGERSPETZ, K.M.J., BJORKQVIST, K and PELTONEN. T.

- 1988 “Is Indirect Aggression Typical Of Females? Gender Differences In Aggressiveness In 11- To 12- Year Old Children” **Aggressive Behavior**,14: 403-414.

LAMBERT, Simone F and CASHWELL, Craig S

- 2004 “Preteens Talking To Parents: Perceived Communication and School-Based Aggression” **The Family Journal**,12 (2):122-128

LOPEZ, Estefania. Estevez., OLAIZOLA, Juan. Herrero., FERRER, Belen. Martinez and OCHOA, Gonzalo Musitu

- 2006 “Aggressive and Nonaggressive Rejected Students: An Analysis of Their Differences” **Psychology in the Schools**, 43 (3)

MACCOBY, Eleanor E and JACKLIN, Carol Nagy

- 1980 “Sex differences in Aggression: A Rejoinder and Reprise”, **Child Development**, 51 (4): 964-980

MASALCI, Ayşe Devrim

- 2001 “Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırganlık Düzeyi ve Uygu Davranışlarının Karşılaştırılması” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İZMİR

Meslek lisesi tanımı

2008 <http://etogm.meb.gov.tr> 06.06.2008 tarihinde ulaşılmıştır.

MERRELL, Kenneth W., BUCHANAN, Rohanna and TRAN, Oanh K.

2006 “Relational Aggression in Children and Adolescents: A Review With Implications for School Setting” **Psychology in the Schools**, 43 (3)

MERTTÜRK, Reyhan

2005 “Bilgisayar Oyunu Oynayan İlköğretim Öğrencilerinin Saldırganlık, Depresyon ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yedi Tepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İSTANBUL

MILLER-JOHNSON, Shari., COIE, John D., MAUMARY-GERMAUD, Anne., LOCHMAN, John and TERRY, Robert.

1999 “Relationship Between Childhood Peer Rejection and Aggression and Adolescent Delinquency Severity and Type Among African American Youth” **Journal Of Emotional And Behavioral Disorders**, 7 (3): 137-146

MIOTTO, P. COPPI, M. De., FREZZA, M., PETRETTO, D. R., MASALA, C and PRETI, A. Acta

2003 “Eating Disorders and Aggressiveness among Adolescents” **Psychiatry Scand**, 108: 183-189

MITSCHERLICH, Alexander

2000 **Barış Düşüncesi ve Saldırganlık** (Çev: Hüsen Portakal), Cem Yayınevi, İSTANBUL

MORGAN, Clifford. T.

2000 **Psikolojiye Giriş Ders Kitabı** (Yayın Sorumlusu: Sirel Karakuş), 14. Basım, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Psikoloji Bölümü Yayınları, ANKARA

NAZİK, Behire

2000 **Çocuk Ruh Sağlığı 2.** Birinci Baskı, Turan Ofset, İSTANBUL

NELSON- JONES, Richard

1982 **Danışma Psikolojisi Kuramları** (Editör: Füsün Akkoyun), Cassell Educational Limited, Özel Baskı, ANKARA

ORPINAS, Pamela., MURRAY, Nancy and KELDER, Steven.

1999 “Parental Influences on Studrnts’ Aggressive Behaviors and Weapon Carrying” **Healt Education and Behavior**, 26 (6): 774-787

ORPINAS, P.K., BASEN-ENGQUIST, K., GRUNBAUM, J.A and PARCEL, G.S.

1995 “The Co-morbidity Of Violence-Related Behaviors With Healt-Risk Behaviors in a Population of High School Students” **Journal of Adolescent Healt**, 16 (3): 216-225

O'SHEA, Heather K

- 2004 "Assesment of Aggression in Children: An Exploration of Self and Peer Report Methods" Degree Doctor of Philosophy, Alliant Inetrenatİoanal Universty, SAN DIEGO

O'LEARY, K.D., MALONE, J and TYREE, A.

- 1994 "Physical Aggression in Early Marriage: Prerelationship and Relationship Effects" **J. Consult Clin Psychol**, Jun; 62(3): 594- 602

ÖĞÜLMÜŞ, Selahiddin

- 2006 "Okullarda Şiddet ve Alınabilecek Önlemler" **Eğitime Bakış**, Ekim-Kasım- Aralık 2 (7). 16-24

ÖZCEBE, Hilal., ÜNER, Sarp., ÇETİK, Hacer.

- 2006 Adolesanlarda Şiddet Davranışları (Üç Lise,Ankara, 2004) "**1. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımı Sempozyum Bildiri Özetleri**, 28- 31 Mart 2006. İSTANBUL

ÖZDOĞAN, Berka

- 2000 **Çocuk ve Oyun (Çocuğa Oyunla Yardım)**, Anı Yayıncılık, Ertem Matbaası, ANKARA

ÖZMEN, Ahmet

- 2006 "Öfke: Kuramsal Yaklaşımlar ve Bireylerde Öfkenin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Etmenler" **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 39 (1): 39-56

ÖZEN, Dilek Şirvanlı

- 2006 “Ergenlerde Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Yaş, Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Benlik İmgesi ile İlişkisi” **Türk Psikoloji Dergisi**, (21) 58: 77-94

ÖZMEN, Suna Kaymak

- 2004 “Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları” **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 37 (2): 27-39

ÖZTÜRK, İsmet

- 1990 “Ana- Baba Tutumlarının Üniversite Öğrencilerinin Bağımsızlık, Duyguları Anlama, Yakınlık, Başatlık, Kendini Suçlama ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ANKARA

PAKASLAHTI, Laura and KELTIKANGAS- JARVINEN, Liisa

- 2000 “Comparison of Peer, Teacher and Self- Assessments on Adolescent Direct and Indirect Aggerssion” **Educational Psychology**, 20 (2): 177-190

PAKASLAHTI, Laura., ASPLUND- PELTOLA, Ritva- Liisa and KELTIKANGAS- JARVINEN, Liisa.

- 1996 “Parent’s Social Problem-Solving Strategies in Families with Aggressive and Non-Aggressive Boys” **Aggressive Behavior**, 22: 345-356

PIEKARSKA, Anna

- 2000 “School Stress, Teachers Abusive Behaviors and Childrens Coping Strategies”, **Child Abuse and Neglect**, 24(11): 1443-1449

PIKO, F Bettina., KERESZTES, Noemi and PLUHAR, F Zsuzsanna

- 2006 “Aggerssive Behavior and Psychosocial Healt Among Children”, **Personality and Individual Differens**, 40 (5): 885-895

POULIN, François and BOIVIN, Michel

- 1999 “Proactive and Reactive Aggression and Boy’s Friendship Quality in Mainstream Classrooms”, **Journal Educational and Behavioral Disorders**, 7 (3): 168-177

PRINSTEIN, Mitchell. J., BOERGERS, Julie and VERNBERG, Eric. M.

- 2001 “Overt and Relational Aggression in Adolescents: Social-Psychological Adjustment of Aggressors and Victims” **Journal of Clinical Psychology**, 30 (4): 479-491

PULKKINEN, Lea

- 1996 “Proactive and Reactive Aggression in Early Adolescence as Precursors to Anti- and Prosocial Behavior in Young Adults” **Agressive Behavior**, 22: 241-257

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) Özel Çalışma Grubu Sonuç Raporu

- 2005 “Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin, Müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri” 05.06.2007’de ulaşılmıştır
http://www.psych.org/public_info/media_violence.cfm

RABINER, D.L., COÏE. JOHNSON. BOYKIN and LOCHMAN

- 2005 “Predicting The Persistence of Aggressive Offending of African American Males From Adolescence Into Young Adulthood The Importance of Peer Relations, Aggressive Behavior, and ADHD Symptoms” **Journal of Emotional and Behaviors Disorders**, February 13 (3): 131-141

RAINEY, David. W

- 1986 “A Gender Difference in Acceptance of Sport Aggression: A Classroom Activity” **Teaching of Psychology**, 13 (3) January: 138- 140

RAPPER, K. Karla

- 2006 “The Relationship Between Anger Rumination and Aggression in Childhood.” Doctor of Philosophy, Florida State University, FLORIDA

RECKLITIS Christopher J and NOAM, Gil G

- 2004 “Aggressive Behavior in the Adolescent Psychiatric Patient: A Clinical-Developmental Perspective” **Child Psychiatry and Human Development**, 34 (4)

RIEBE, Cara M

- 2005 “Emotional Intellenge As a Predictor of Negative Externalizing Behavior Among Adolescent Males” **Doctor of Degree**, St. John’s University, NEW YORK

ROWE, David., C. ALMEIDA David and M. JABOBSON, Kristen. C.

- 1999 “School Contex and Genetic Influences on Aggression in Adolescence” **American Psychological Society**, 10 (3) May1s.

RUSHTON, J Philippe.,PULKER, W David., NEALE, C Michael., NÍAS, K B David
and EYSENCK, J Hans

1986 “Altruism and Aggression: The Heritability of Individual Differences”,
Journal of Personality and Social Psychology, 50 (6): 1192- 1198

SALMIVALLI, Christina., KAUKIAINEN, Ari and LAGERSPETZ, Kirsti

2000 “Aggression and Sociometric Status Among Peers: Do Gender and Type
of Aggression Matter?”, **Journal of Psychology**, 41 (1): 17-24

SALMIVALLI, Christina., HUTTUNEN, Arja and LAGERSPETZ, Kirsti

1997 “Peer Networks and Bullying in Schools”, **Scandinavian Journal of
Psychology**, 38 (4): 305-312

SALYER, J.Kimberly

2005 “Verbal Aggressiveness in Families” Master of Science, California State
University, FULLERTON

SCHWARTZ, Steven and JOHNSON, James H.

1985 **Psychopathology of Childhood a Clinical-Experimental Approach**,
Second Edition, International Edition, Pergamon Press.

SCOTT, Terrance., M. NELSON, C. Michael and LIAUPSIN, Carl. J.

2001 “Effective Instruction: The Forgotten Component in Preventing School
Violence” **Education And Treatment of Children**, 24 (3) :309-322

SINGH, Nirbhay N., LANCIONI, Giulio. E., SINGH JOY, Subhashni. D., WINTON, Alan. S. W and SABAAWI, Mohamed.

- 2007 “Adolescents with Conduct Disorder Can Be Mindful of Their Aggressive Behavior” **Journal of Emotional and Behavioral Disorders**, 15 (1): 56-63

Sınıf Geçme Yönetmeliği

- 2005 Millî Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Kurumları Sınıf Geçme ve Sınav Yönetmeliği. Yayın Tarihi: 19.10.2005/ 25971.

SIMON, Neal G and WHALEN, Richard E.

- 1986 “Hormonal Regulation of Aggression: Evidence for a Relationship Among Genotype, Receptor Binding, and Behavioral Sensitivity To Androgen and Estrogen” **Aggressive Behavior**, 12 (4): 255-266

SINGER, Mark. I., ANGLIN, T.M., SONG, L.Y and LUNGHOFFER,L.

- 1995 “Adolescents’ Exposure to Violence And Associated Symptoms of Psychology Trauma”, **The Journal of the American Medical Association**, 273 (6) February: 8: 477-482

SINGER, Mark. I., MILLER; David. B., GUO, Shenyang., FLANNERY, Daniel. J., FRIERSON, Tracy and SLOVAK, Karen.

- 1999 “Contributors To Violent Behavior Among Elementary and Middle School Children”, **Pediatrics**, 104 (4) October: 878-884

SHECTMAN, Zipora

- 2000 “An Innovative Intervention for Treatment of Child and Adolescent Aggression: An Outcome Study”, **Psychology in the Schools**, 37(2)

SMITHMYER, Catherine M., HUBBARD, Julie A and SIMONS, Robert F.

- 2000 “Proactive ve Reactive Aggression in Delinquent Adolescents: Relations to Agression Outcome Expectancies”, **Journal of Clinical Psychology**, 29 (1): 86-93

STRAUS, Murray A. and FIELD, Carolyn J.

- 2003 “Psychological Aggression by American Parents: National Data on Prevalence, Chronicity, and Severity”, **Journal of Marriage and Family**, 65: 795-808

SUTTON, Sara E., COWEN, Emory L., CREAN, Hugh F. WYMAN, Peter A and WORK, William C.

- 1999 “Pathways to Aggression in Young, Highly Stressed Urban Children”, **Child Study Journal**, 29 (1): 49-67

ŞAHİN, Hülya.

- 2002 “Öfke Denetimi Eğitiminin Çocuklarda Gözlenen Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkisi” **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 3 (26)

TABAK, Ruhi Selçuk ve AKKÖSE, Kadriye

- 2006 “Ergenlerin Sağlık Denetim Odağı Algılama Düzeyleri ve Sağlık Davranışlarına Etkileri”, **TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni**. 5 (2)

T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

- 2007 Yıllık Asgari Ücret Tutarı. 04.11.2007. www.calisma.gov.tr

TEMEL, Z. Fulya ve AKSOY B. Ayşe

- 2001 **Ergen ve Gelişimi (Yetişkinliğe İlk Adım)**, Nobel Yayın Dağıtım, ANKARA

TİRYAKİ, Sabahat

- 1996 “Spor Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi (Takım ve Bireysel Spor Yapanlar Açısından Bir İnceleme” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Mersin Üniversitesi, MERSİN

TISAK, Marie S., LEWIS, Terri and JANKOWSKI, Amanda M.

- 1997 “Expectations and Prescriptions for Responding to Peer Aggression: The Adolescent Offenders’ Perspective” **Aggressive Behavior**, 23: 149-160

TOK, Yaprak

- 2001 “Cinsiyet Rollerine İle İlgili Farklı Kalıp Yargılara Sahip Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ANKARA

TROOPP, Kristiina

- 2004 “Stability of Aggressive Behavior Strategies in Adolescence Relations Between Normative Belief About Aggression, Verbal Abilities and Aggressive Behavior” **Master’s Thesis**, Tartu University.

TUZGÖL, Meliha

- 1998 “Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ANKARA

ÜRKÜT, Gülhan

- 1988 “Farklı Sosyo-Ekonomik ve Cinsiyet Gruplarındaki Üniversite Öğrencilerinin, Engellenme Karşısında Geliştirdikleri Agresif Tepkilerinin Rosenzweig Picture- Frustration Testi İle İncelenmesi ve grupların Agresyon Yön ve Türü Bakımından Karşılaştırılması” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, BURSA

Vatan Gazatesi

- 2007 “Her Okula Bir Polis” 27.09.2007

VICKERY, Jared W.

- 2003 “Differences in Preference for Aggressive Humor Between Adjudicated and Non-Adjudicated Male Adolescents” **Master of Science**, South Alabama University.

VIERIKKO, Elina., PULKKINEN, Lea. ,KAPRIO, Jaakko and ROSE, Richard. J.

- 2006 “Genetic and Environmental Sources of Continuity and Change in Teacher- Rated Aggression During Early Adolescence” **Aggressive Behavior**, 32: 308-320

YALÇIN, İlhan

- 2007 “Ailelerinden Algıladıkları Destek Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri” **Eğitim Araştırmaları**, Kış, 7 (26):209-220

YAVUZER, Haluk

- 1991 **Ana- Baba ve Çocuk**, Remzi Kitapevi, İSTANBUL
- 1993 **Çocuk ve Suç**, Yedinci Basım, Remzi Kitapevi, İSTANBUL
- 1996 **Çocuk Psikolojisi**, On Üçüncü Basım, Remzi Kitapevi, İSTANBUL
- 2000 **Eğitim ve Gelişim Özellikleriyle Okul Çağı Çocuğu**. Birinci Basım, Remzi Kitapevi, İSTANBUL
- 2005 **Çocuğu Tanımak ve Anlamak**. Beşinci Basım, Remzi Kitabevi, İSTANBUL

YEŞİLYAPRAK, Binnur

- 2002 **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Pegem Yayıncılık, ANKARA

YILDIRIM, Sevilay ve ÇELEBİ, Fatma

- 1999 “Ortopedik Engelliler Meslek Lisesi Öğretmenleri ile Sağlık Meslek Lisesi Öğretmenlerinin Şiddete İlişkin Tutum ve Davranışları Üstüne Karşılaştırmalı Bir Çalışma” **Kriz Dergisi**, 7 (2): 31-35

YİĞİTBAŞI, İsmail

- 2002 “Ferdî ve Takım Sporlarında Saldırganlık Türlerinin Araştırılması”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ANKARA

YÖRÜKOĞLU, Atalay

2000 **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk.** Altıncı Basım, Özgür Yayınları, İSTANBUL

2002 **Çocuk Ruh Sağlığı,** Çocuğun Kişilik Gelişimi, Eğitimi ve Ruhsal Sorunları, Yirmi Beşinci Basım, Özgür Yayınları, İSTANBUL

XIE., Hongling CAIRNS, Robert B and CAIRNS, D Beverly

1999 “Social Network and Configurations in Inter-City Schools: Aggression, Popularity and Implications for Students with EBD” **Journal of Emotional and Behavior Disorders**, 7 (3): 147-156

XIE, Hongling., SWIFT, Dylan. J., CAIRNS, Beverly. D and CAIRNS, Robert. B.

2002 “Aggressive Behaviors in Social Interaction and Developmental Adaptation: A Narrative Analysis of Interpersonal Conflicts During Early Adolescence” **Social Development**, 11, 2

XIE, Hongling., CAIRNS, Robert B and CAIRNS, Beverley D.

2002 “The Development of Social Aggression and Physical Aggression: A Narrative Analysis of Interpersonal Conflicts” **Aggressive Behavior**, 28: 341-355

EKLER

- 1.Saldırganlık Ölçeği
- 2.Kişisel Bilgi Formu
- 3.Resmi Yazışmalar

EK- 1

SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ

Aşağıda günlük yaşamla ilgili olabilecek bazı ifadeler verilmiştir. Bu ifadeleri dikkatlice okuyunuz ve ifadelerin karşısında size en uygun olan seçeneği bularak işaretleyiniz.

İFADELER	Her zaman	Sıklıkla	Ara sıra	Nadiren	Hicbir zaman
1.Kendime kazandığım başarı derecesine göre değer veririm.					
2. Kavga ve çatışmadan kaçınıyorum.					
3. Benim görüşlerime zıt olan görüşleri alt etmekten hoşlanırım.					
4. İnsanlar özellikle iyiliksever ve yumuşaktırlar.					
5. Beni kıran insanların mahvolduğunu görmek isterim.					
6. İnsanları eğitmek için hatalarını cezalandırmak gerekir.					
7. Bana hakaret eden insanı yumruklayıp yere sermek isterim.					
8. Konuşurken karşımdakinin anlamını bilmediğini düşündüğüm kelimeleri kullanmaktan kaçınıyorum.					
9. İnsanın her durumda kendi çıkarını koruması doğaldır.					
10.Başkalarının görüşümü kabul etmemeleri beni rahatsız etmez.					
11.Bana yapılan her türlü eleştiri kendime duyduğum saygıyı zedeler.					
12.Karşılık göreceğime emin olmadan sevgimi açığa vurmam.					
13. Davranışlarımda kendi çıkarlarımı ön plana aldığım zaman suçluluk duyarım.					
14. Konuşmalarımda küfür kullanırım.					
15. İnsanlar bencil ve acımasızdır.					
16. Başkalarına zarar vermemeye özen gösteririm.					
17. Bir yarışta kazanamadığım zaman hakkımın yendiği duygusuna kapılırım.					
18. Karşımdakiler üstünlüğümü kabul etmedikleri zaman bozulurum.					
19. Gazetelerde özellikle cinayet haberlerini okurum.					
20. İnsanların özünde kavgacı ve yıkıcı olma eğiliminin olduğuna inanırım.					
21. Hatalarımı kolay kolay kabul edemem.					
22. Elime geçeni fırlatıp atacak kadar sinirlendiğim olur.					
23. Televizyonda cinayet sahnelerini seyretmekten hoşlanırım.					
24. Karşımdakiler herhangi bir konuda üstünlüğümü kabul etmezlerse buna aldırış etmem.					
25. Sokakta kavga eden insanları gördüğümde ilgiyle seyrederim.					
26. Başkaları görüşümü kabul etmedikleri zaman bozulurum.					
27. Beni kıran insanları bağışlamam.					
28. İnsanları eğitmek için iyi davranışları ödüllendirilmeli.					
29. İnsanların arada bir yaptıkları haksızlıklar için suçluluk duymalarına gerek yoktur.					
30. Bu dünyada yaşamın tek yolu sert ve acımasız olmaktır.					
31. Bana biri zarar verdiğinde “öcümü almalıyım” şeklinde düşünürüm.					
32. Kendi görüşlerime zıt görüşleri dinlemekten hoşlanmam.					
33. Elime geçeni atıp kırmak isteyecek kadar öfkeli olduğum olmaz.					
34. Üstünlüğümü kabul eden insanlarla beraber olmaktan hoşlanırım.					
35. Eleştiriye kendimi geliştirmek için bir fırsat sayıp hoş karşılarım.					

36. Başkalarının anlamını bilmedikleri kelimeleri kullanmaktan hoşlanırım.					
37. Konuşmalarında küfre yer vermem.					
38. Bir yarışmayı kazanamadığım zaman rakibimin zayıf yanlarını düşünerek avunurum.					
39. Gazetelerde özellikle sanat ve kültür etkinliklerine ilişkin haberleri okurum.					
40. Filmdeki cinayet sahnelerine bakamam.					
41. Akıllıca davranmayan kimseler alaya alınmaya mahkumdur.					
42. Bende hata bulanların gördüğüm hatalarını hemen yüzlerine vururum.					
43. İnsanlara yanıtlayamayacaklarını bildiğim sorular sorarım.					
44. Benimle özelliklerim açısından aynı düzeyde olan insanlarla beraber olmak isterim.					
45. Kızdığım insanların kusurlarını bulur, çevremdekilere anlatırım.					

EK-2**KİŞİSEL BİLGİ FORMU****AÇIKLAMA:**

Bu anket sizinle ilgili bazı bilgileri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırma bilimsel bir nitelik taşıdığından, sorulara verilecek cevaplar kimsenin kimliğini ortaya koymayacak biçimde kullanılacak ve kesinlikle kişisel bir değerlendirme yapılmayacaktır.

Sizden istenilen anketteki her soruyu dikkatlice okuyarak size en uygun seçeneğin yanına (X) işareti koymanızdır.

İlginize teşekkür eder, başarılar dilerim.

Nilgün ÖZTÜRK
İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

1) Cinsiyetiniz:

- () 1. Kız
() 2. Erkek

2) Okulunuzun Türü:

- () 1. Genel Lise
() 2. Meslek Lisesi
() 3. Anadolu Lisesi
() 4. Fen Lisesi

3) Okulunuzdaki başarı durumunuzu nasıl görüyorsunuz?

- () 1. Çok iyi
() 2. İyi
() 3. Orta
() 4. Zayıf

4) Annenizin eğitim düzeyi:

- ☐ 1. Yok
- ☐ 2. İlkokul
- ☐ 3. Ortaokul
- ☐ 4. Lise
- ☐ 5. Üniversite
- ☐ 6. Lisans Üstü Eğitim (Master, Doktora)

5) Babanızın eğitim düzeyi:

- ☐ 1. Yok
- ☐ 2. İlkokul
- ☐ 3. Ortaokul
- ☐ 4. Lise
- ☐ 5. Üniversite
- ☐ 6. Lisans Üstü Eğitim (Master, Doktora)

6) Ailenizin gelir düzeyi:

- ☐ 1. Asgari Ücretin Altı (419 ytl'nin altı)
- ☐ 2. Asgari Ücret (419- 506 ytl)
- ☐ 3. En Düşük Memur Maaşı (700- 750 ytl)
- ☐ 4. Genel Ücret (1.000- 1.200 ytl)
- ☐ 5. Yüksek Ücretliler (1.500- 2.500 ytl)
- ☐ 6. En Yüksek Ücretliler (2.600- 3.000 ytl ve yukarısı)

7) Anne ve babanızın size karşı tutumu nasıldır?

- ☐ 1. Demokratik
- ☐ 2. Reddedici
- ☐ 3. Koruyucu
- ☐ 4. Otoriter

8) Kaç yaşındasınız?

- ☐ 1. 13yaş
- ☐ 2. 14 yaş
- ☐ 3. 15 yaş
- ☐ 4. 16 yaş ve üstü

9) Okuldaki arkadaşlarınızla ilişkilerinizden ne derecede memnunsunuz?

- ☐ 1. Fikrim yok
- ☐ 2. Memnun değilim
- ☐ 3. Genellikle memnunum
- ☐ 4. Memnunum
- ☐ 5. Çok memnunum

10) Öğretmenlerinizle ilişkilerinizden ne derecede memnunsunuz?

- ☐ 1. Fikrim yok
- ☐ 2. Memnun değilim
- ☐ 3. Genellikle memnunum
- ☐ 4. Memnunum
- ☐ 5. Çok memnunum

11) Anne ve babanızla ilgili aşağıdakilerden hangisi size uygundur?

- ☐ 1. Annem- babam bir arada yaşıyorlar
- ☐ 2. Annem- babam boşandılar
- ☐ 3. Üvey annem ile yaşıyorum
- ☐ 4. Üvey babam ile yaşıyorum
- ☐ 5. Annem öldü
- ☐ 6. Babam öldü
- ☐ 7. Başka

12) Okula devamsızlık durumunuz

- ☐ 1. 0- 7 gün
- ☐ 2. 8- 14 gün
- ☐ 3. 15- 20 gün